

**НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

Національний університет кораблебудування

МАТЕРІАЛИ

**ІХ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**МИКОЛАЇВЩИНА І ПІВНІЧНЕ
ПРИЧОРНОМОР'Я:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ
До 170-ої річниці від дня
народження адмірала
С. О. Макарова**

27 вересня 2019 р.

Миколаїв ■ 2019

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА
МАКАРОВА
ПІВДЕННИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР НАН УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ НАУК СУДНОБУДУВАННЯ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ НУК
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

**МИКОЛАЇВЩИНА І ПІВНІЧНЕ ПРИЧОРНОМОР'Я:
ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ
ДО 170-ОЇ РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
АДМІРАЛА С. О. МАКАРОВА**

ІХ Всеукраїнська науково-методична конференція

27 вересня 2019 р.

*Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова,
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін,
пр-т Героїв України, 9*

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Миколаїв – НУК – 2019

УДК 94(477.7)

ОРГАНІЗАТОРИ

Міністерство освіти і науки України
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Південний науковий центр НАН України
Академія наук суднобудування
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомилинського
Національна спілка краєзнавців України
Миколаївська обласна організація
Навчально-науковий гуманітарний інститут НУК
Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін

**Матеріали публікуються за оригіналами, які представлені авторами
Редколегія не завжди поділяє погляд авторів статей
За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор**

Відповідальний за випуск:

О. В. Бобіна

Миколаївщина і Північне Причорномор'я: історія і сучасність. До 170-ої річниці від дня народження адмірала С. О. Макарова : матеріали ІХ Всеукраїнської науково-методичної конференції. 27 вересня 2019 року. – Миколаїв : НУК, 2019. – 85 с.

В матеріалах ІХ Всеукраїнської науково-методичної конференції розглядають питання формування почуття регіонального патріотизму, гордості за свою «малу» Батьківщину та формування активної громадянської позиції серед молоді і студентства. Конференція присвячена 170-й річниці від дня народження адмірала С. О. Макарова

УДК 94(477.7)

© Національний університет
кораблебудування імені
адмірала Макарова, 2019

УДК 94(477)«179/1917»

Бобіна О. В.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
(Україна, Миколаїв),
oleg.bobina@nuos.edu.ua

ПАМ'ЯТАЙ ПРО ВІЙНУ: УРОКИ АДМІРАЛА МАКАРОВА

Адмірал Макаров відомий вчений і військовий моряк. Його життя і діяльність приклад для сучасних військових. Роздуми адмірала допоможуть українським військовим воювати з Росією.

Ключові слова: адмірал Макаров, війна, флот, наука.

Степан Осипович Макаров народився в родині прапорщика ластових екіпажів. Ластовий екіпаж – військовослужбовці, не нести службу у флотських екіпажах. Флотський екіпаж – військовослужбовці, які несли службу на бойових судах Російської імперії. Ластові екіпажі мали не морські, а сухопутні чини. Військовослужбовці несли службу на невеликих портових судах, баржах, плашкоутах, гребних судах. За новим стилем дата народження адмірала – 8 січня 1849 р. Перші десять років життя пройшли в Миколаєві. В 1858 р. родина переселилась в м. Миколаївськ-на-Амурі. Батька перевели на нове місце служби. Після виходу у відставку батько повернувся до Миколаєва. Прожив у власному будинку на розі Великої і Малої Морської в якому і помер у 1889 р. Мама майбутнього адмірала померла, коли Степану було дев'ять років. Могили батьків в Миколаєві, але їх не можуть знайти на старому миколаївському цвинтарі.

С. О. Макаров закінчив морське училище в 1865 р. А в 1867 р., у віці 19 років написав першу наукову роботу до «Морського збірника» (№10, 1867 р.). З цього часу можна вести відлік свідомого професійного життя мореплавця, військового, науковця. Життя С. О. Макаров прожив недовге. Всього 56 років. Але воно було наповнене змістом. А смерть адмірала, можна сказати, була «зразковою» для бойового морського офіцера. Адмірал загинув разом із своїми матросами, і разом із своїм кораблем. Я думаю можна говорити і писати про уроки життя, про уроки долі Степана Макарова.

Перший урок. Степан Макаров типовий приклад людини, яка зробила себе сама (self-made man). Степан Осипович багато і

наполегливо працював. Саме в такій роботі його великі досягнення.

Другий урок. Його праця була пов'язана і присвячена морю, стихії, флоту. Тому треба любити роботу якій ти присвятив життя. Адмірал любив море. Він казав, що в морі він як у себе вдома, а на березі, як у гостях. Він завжди був готовим до труднощів і не втрачав надії.

Третій урок. Насправді в житті адмірала були невдачі, проблеми, важкі моменти. Але він пробував ще раз і перемагав. Так перші атаки його човнів з торпедами були невдалі, а криголам «Єрмак» прийшлося перероблювати. А Д. Менделєєв, який спочатку підтримував С. О. Макарова в проектах освоєння Арктики, згодом виступав проти. Тому не треба боятись невдач.

Четвертий урок. Постійно вчись, використовуй всі можливості які дає тобі доля, завжди шукай щось нове.

Такі уроки можна винести для простої, цивільної людини із життя відомого адмірала.

Ще більше можуть взяти наші військові моряки, яким ще треба досліджувати праці адмірала і його життя.

А в підсумку, маємо всі зрозуміти і прийняти девіз життя С. О. Макарова – «Пам'ятай про війну!» Це гасло винесено на початок його капітальної праці «Міркування з питань морської тактики» Гаслом сучасного українського суспільства і української держави повинне стати гасло С. О. Макарова «Пам'ятай про війну».

Bobina O. V., National University of Shipbuilding after Admiral Makarov (Ukraine, Mykolaiv), oleg.bobina@nuos.edu.ua

Admiral Makarov's lessons

Admiral Makarov a famous scientist and military leader. Admiral's life and work is an

example for contemporaries. Admiral's ideas will help Ukrainian sailors fight with Russia and defend Ukraine.

Key words: admiral Makarov, war, navy, science.

УДК 37.014.523/.524+929:359.8+94(477.73)«1881/1934»

Демьяненко Ю. Н.

Николаевский строительный колледж Киевского национального университета строительства и архитектуры (Украина, Николаев), demyanenko.yuriy2510@gmail.com

**АЛЕКСАНДР ВИКТОРОВИЧ ЕЛЬЧАНИНОВ – ПОТОМОК
ДИНАСТИИ ОФИЦЕРОВ, ПРОСВЕТИТЕЛЬ, ПУБЛИЦИСТ И
СВЯЩЕННИК**

Биография известного религиозного деятеля 1-й волны русской эмиграции дополнена новыми фактами. Впервые найдены и публикуются документы из гос. архива Николаевской области о рождении 7 детей рода Ельчаниновых в Николаеве. Сделан анализ родственных связей, степень вовлеченности в церковную жизнь, педагогической деятельности, литературного наследия. Упомянуты даты рождения, церковного служения, основные события социальной жизни.

Ключевые слова: служитель церкви, семья, биография, метрическая книга, учитель, награда, смерть.

К 85-летию со дня смерти

Целью статьи является восстановление биографии родившегося в Николаеве А. В. Ельчанинова, названного философом Никитой Струве «отцом церкви нашего времени», определение его родственных связей, восполнение пробелов его жизненного пути. Николаевские краеведы его подробную биографию не исследовали, родственные связи не определяли. Данные о нем отсутствуют в энциклопедии «Николаевцы» и в монографиях Т. Н. Губской, Шитюка [7; 23].

Многие представители семейства Ельчаниновых оказались после 1918–1920 гг. в эмиграции, наиболее полный материал по ним находится в каталоге, составленном д. и. н. Сергеем Владимировичем Волковым [4, с. 60–61]. В монографии Т. Н. Губской [7, с. 85–86] упоминается, что фамилия Ельчаниновых часто встречается в списках морских офицеров, но факты, подтверждающие рождение А. В. Ельчанинова в г. Н. не были обнаружены николаевскими краеведами на момент издания книги – 2013 г.

Ельчанинов Александр Викторович [10]

Общий морской список подает сведения о следующих морских офицерах Ельчаниновых: Ельчанинов Иван (II п. XVIII в.) [19, с. 524], Ельчанинов Матвей Максимович (8.08.1756 – между 24.05 и 16.08.1816) [19, с. 524–526], братья Ельчаниновы Николай Михайлович (ок. 1775 – п. 1800) и Павел Михайлович (ок. 1775 – 20.03.1805) [19, с. 526]; Ельчанинов Алексей Васильевич (ок. 1780 – п. 22.04.1863) [20, с. 84–85]; Ельчанинов Николай Иванович (ок. 1837 – п. 6.04.1859) [21, с. 91–92]. Из них наиболее знаменит Матвей Максимович, соратник Ф.Ф.Ушакова, участник всех 4-х крупных морских сражений в русско-турецкой войне 1787–1791 гг., положивших конец господству турецкого флота в Черном море: у о. Фидониси 3.07.1788 г. (чин капитана 2-го ранга за «боевые отличия»); у мыса Таклы в р-не Керченского пролива 8.07.1790 г. (орд. Св. Владимира 4 ст. с бантом); между Тендрой и Гаджибеем 28–29.07.1790 г. (орд. Св. Георгия 4 ст., чин капитана 1-го ранга «За храбрые подвиги, оказанные в сражении 28 и 29 августа 790 года на Черном море против турецкого флота» (№ 415 по кавалерскому списку Судравского и № 802 по списку Григоровича–Степанова) [11]; у мыса Калиакрия 31.07.1791 г. (золотое оружие с надписью «за храбрость») [5, с. 166, 178, 456; 19, с. 524–526]. Именно М. М. Ельчанинов в 1795–1796 гг. провел в Николаев для усиления флота 50 канонерных лодок и 5 баркасов, построенных в Белоруссии, на реке Сож [19, с. 525]. Видимо не все потомки этих заслуженных офицеров связали свою судьбу с морем, кто-то служил офицерами в военно-сухопутном ведомстве, кто-то избрал гражданскую карьеру. С этим фактом и связаны неудачные попытки местных краеведов обнаружить сведения о рождении А. В. Ельчанинова в метрических книгах Николаевского Адмиралтейского собора в документах фонда Ф 168.

Установленным родоначальником ветки рода Ельчаниновых, которая дала жизнь А. В. Ельчанинову, был чин военно-сухопутного ведомства Яков Ельчанинов (I п. XIX в. – п. 1854). В его семействе были два сына, которые избрали для себя военную карьеру: Семен Яковлевич Ельчанинов (1849 – 2.11.1919, Одесса, 3/4.11.1919, пох. там же) [4, с. 61] и Виктор Яковлевич Ельчанинов (14.10.1850 – 1893) [9; 10; 24].

Автору статьи путем многомесячных поисков в ГАНУ удалось найти в метрических книгах документальные свидетельства рождения детей В.Я. и С.Я. Ельчаниновых в Николаеве, что восполняет существовавший до

сего времени пробел в краеведении Северного Причерноморья.

«1.03.1881 г. – родился, 13.03.1881 г. – крещен Александр. Отец: шт.-капитан 58-го пехотного Прагского полка Виктор Яковлевич Ельчанинов и его законная супруга Екатерина Иванова, оба православной веры. Восприемники: 55-го пехотного резервного батальона капитан Прохор Феодоров Драгослав-Надточинский и корпуса флотских штурманов шт.-капитана Алексея Павлова Тягина дочь, девица Серафима. Крестил в полковой церкви полковой священник 58-го пп. иерей Николай Андреевич Руднев» [6, д. 1139, лл. 5об–6].

«16.03.1876 г. – родился, 8.05.1876 г. – крещен Виктор. Отец: подпоручик 58-го пехотного Прагского полка Семен Яковлевич Ельчанинов и его законная супруга Анна Николаевна <(урожд. Мешабенская)>, оба православной веры. Восприемники: поручик 58-го пп. Виктор Яковлевич Ельчанинов и Сорокского <2-й гильдии> купца дочь, девица Елисавета <Николаевна Мешабенская>. Крестил в полковой церкви полковой священник 58-го пп. иерей Николай Андреевич Руднев» [6, д. 1134, лл. 8об–9].

«30.04.1879 г. – родился, 24.06.1879 г. – крещен Николай. Отец: поручик 58-го пехотного Прагского полка Виктор Яковлевич Ельчанинов и его законная супруга Екатерина Ивановна, оба православной веры. Восприемники: шт.-кап. 58-го пп. Стефан Петрович Федоров и Кишиневского губернского казначея, кол. сов. жена Екатерина Пантелеймонова. Крестил в полковой церкви полковой священник 58-го пп. иерей Николай Андреевич Руднев» [6, д. 1137, лл. 2об–3].

«30.10.1879 г. – родилась, 13.11.1879 г. – крещена Елена. Отец: шт.-кап. 58-го пехотного Прагского полка Семен Яковлевич Ельчанинов 1-й и его законная супруга Анна Николаевна, оба православной веры. Восприемники: Кишиневского реального училища воспитанник Константин Николаевич Мешабенский и купеческая дочь, девица Мария Николаева <Мешабенская>. Крестил в полковой церкви полковой священник 58-го пп. иерей Николай Андреевич Руднев» [6, д. 1139, лл. 12об–13].

«27.06.1881 г. – родился, 27.06.1881 г. – крещен Всеволод. Отец: шт.-кап. 58-го пехотного Прагского полка Семен Яковлевич Ельчанинов и его законная супруга Анна Николаевна, оба православной веры. Восприемники: поручик 58-го пп. Александр Николаевич Мешабенский и Сорокского купца вдова Елена Иванова дочь. Крестил в полковой

церкви полковой священник 58-го пп. иерей Николай Андреевич Руднев», 14.06.1882 г. – умер от «катарра желудка», а 16.06.1882 г. – похоронен на Ник. гор. кдб. сын шт.-к. С. Я. Ельчанинова [6, д. 1139, лл. 12об-13, 65об-66].

«3.01.1883 г. – родилась, 16.02.1883 г. – крещена Евгения. Отец: шт.-к. 58-го пехотного Прагского полка Виктор Яковлевич Ельчанинов и его законная супруга Екатерина Ивановна, оба православной веры. Восприемники: статский осветник Иван Францов Оссовский и вдова шт.-к. Агриппина Аполлоновна Бесядовская. Крестил в полковой церкви полковой священник 58-го пп. иерей Николай Андреевич Руднев» [6, д. 1140, лл. 3об-4].

«5.01.1884 г. – родилась, 22.01.1884 г. – крещена Иулия. Отец: шт.-к. 58-го пехотного Прагского полка Семен Яковлевич Ельчанинов и его законная супруга Анна Николаевна, оба православной веры. Восприемники: командир 58-го пп. полк. Иван Феодоров Альбрехт и Киевской губ. дворянина Михаила Диомида Параснова жена Анастасия Димитриева. Крестил в полковой церкви полковой священник 58-го пп. иерей Николай Андреевич Руднев» [6, д. 1141, лл. 2об-3].

«2.11.1886 г. – родился, 7.12.1886 г. – крещен Борис. Отец: кап. 58-го пехотного Прагского полка Виктор Яковлевич Ельчанинов и его законная супруга Екатерина Ивановна, оба православной веры. Восприемники: статский осветник Иван Францов Оссовский и отставного майора Маркела Феодорова Чепура жена Людмила Иванова. Крестил в полковой церкви полковой священник 58-го пп. иерей Николай Андреевич Руднев» [6, д. 1144, лл. 13об-14].

«30.05.1894 г. – родилась, 14.06.1894 г. – крещена Антонина. Отец: кап. 58-го пехотного Прагского полка Семен Яковлевич Ельчанинов и его законная супруга Анна Николаевна, оба православной веры. Восприемники: дворяне Евгений Симеонович и Елена Симеоновна Ельчаниновы. Крестил в полковой церкви полковой священник 58-го пп. иерей Феодор Иоаннов Знаменский» [6,

Ельчанинов Иван
 Николаевич [24]

д. 1151, лл. 6об-7].

Таким образом, 7 из 11 известных на 2019 г. детей братьев В. Я. и С. Я. Ельчаниновых родились в Николаеве.

Отец Александра В. Я. Ельчанинов, происходил из штаб-офицерских детей Бессарабск. губ., начал службу в 1869 г. при штабе 15-й пех. див., в 1873 г. – окончил Одесское пехотном юнкерском училище (ОдПЮУ), служил в Причерноморье и на Кавказе. Службу В. Я. Ельчанинов закончил в 1891 г. подполковником Новобаязетского резервного пехотного полка (кадрового), командующим батальоном, кавалером орд. Св. Станислава 3-й ст. Умер через 2 года после отставки. Оставшаяся без кормильца семья поселилась в Тифлисе, существовала на пенсию всего в 48 руб. в мес. [10, с. 2]. По мнению автора, другой причиной переселения в Тифлис стала еще одна смерть: ориентировочно в 1895 г. умер отец Е. И. Ельчаниновой – Иван Францович Оссовский, который в 1876–1894 гг. занимал должность главы Бессарабск. губерnsk. казначейства [1, с. 12; 2, с. 12].

Интерес А. В. Ельчанинова к прошлому своего рода пробудил его друг П. А. Флоренский, много занимавшийся генеалогическими исследованиями. В 1916 г., уже рукоположенный в сан священника, отец Павел знакомится, сначала по переписке, а затем, в Сергиевом Посаде лично, с Иваном Николаевичем Ельчаниновым (1862–1923), историком, краеведом Ярославской губернии, исследователем генеалогии дворянских семей России. По просьбе отца Павла И. Н. Ельчанинов сообщает ему о своих изысканиях, касающихся дворянского рода Ельчаниновых, к которому принадлежит и он сам, а П. А. Флоренский отправляет полученные сведения своему другу Александру, находившемуся на военной службе в Тифлисе. Согласно этим сведениям и последующим изысканиям, Ельчаниновы, или ранее Ельчаниновы, принадлежали к дворянскому роду потомственных военных. Родоначалником фамилии был Алендрок, названный «тевтонским рыцарем», пришедший из Польши на службу к Великому князю Московскому Василию Васильевичу Темному в середине XV в. Его потомки были пожалованы от государей поместьями в 1476 г. Согласно данных этимологических исследований есть основания считать, что сам Алендрок происходил от поволжских тюрок, на рубеже XIV–XV вв. он ушел в Польшу, сохранив свое тюркское имя: «Алендрок», от тюркского «*алындырк*» – «налобник, науза», а

фамилия Елчанинов происходит от тюркского «елчи» – «вестник, глашатай». В своем письме от 14.01.1916 г. А. В. Ельчанинов искренне благодарит о. П. А. Флоренского за присылку портрета дальнего предка Богдана и герба [24].

Родовой герб Ельчаниновых представляет собой увенчанный дворянским шлемом щит, разделенный на 4 части, где в 1-й (левой верхней) на зеленом поле изображена куча ядер, а по сторонам 3 серебряные шестиугольные звезды; во 2-й на золотом и в 4-й на зеленом полях ель, а в 3-й (левой нижней) части на голубом поле показана выходящая из облаков рука в серебряных латах и поднятый вверх меч. Давний предок, Елчанинов Богдан Егорович (1744–1769), полковник, был убит под Браиловом в русско-турецкой войне 1768–1774 гг. Кроме того, он был литератором, автором сохранившейся комедии «Наказанная вертопрашка» (1767 г.), и утерянной – «Награжденная добродетель» [24].

В связи с событиями 1914–1921 гг. личная встреча А. В. и И. Н. Ельчаниновых не состоялась. Летом 1918 г. в Ярославле, во время эсеровского мятежа против большевиков и его последующего подавления был сожжен дом И. Н. Ельчанинова. В пожаре погибли ценнейшие материалы по истории Ярославского края, собрание из тысяч старинных книг и рукописей. И. Н. Ельчанинов вынужден был перебраться в Москву, где он и его супруга нашли приют в Сретенском монастыре. В 1920 г. монастырь был закрыт, а лица, в нем обитавшие – выселены. Последние годы жизни И. Н. Ельчанинов работал в Статистическом управлении Министерства юстиции [24].

Как и его братья Николай и Борис, Александр Ельчанинов учился во 2-й Тифлисской классической мужской гимназии, где его одноклассниками были Владимир Эрн, Павел Флоренский, Михаил Асатиани, Давид Бурлюк, Ираклий Церетели, Лев Розенфельд (Каменев) и другие неоднозначные, но несомненно, запоминающиеся, известные личности, многие другие впоследствии видные деятели науки и культуры. В 7-м классе в гимназию пришел новый преподаватель истории Г. Н. Гехтман. В среде старшекласников он создал историко-философский кружок, участники которого обсуждали важные религиозные, философские и этические вопросы. Гехтман привил своим ученикам особый стиль общения учитель – ученик, столь свойственный русской педагогике, «кружковство». Важнейшей составляющей метода является шефство старших учеников над младшими.

Взаимоотношения, сложившиеся в гимназии, сохранились и по выпуску из нее. А. В. Ельчанинов, будучи вторым сыном в семье, рано потерявшей кормильца, дает частные уроки, кроме того, занимается с младшими учениками гимназии, названными впоследствии «ельчаниновцы», многие будут переписываться с ним, некоторые станут прихожанами священника Александра Ельчанинова во Франции. Среди учеников А. В. Ельчанинова в Тифлисе был М. М. Карпович, ставший в эмиграции в США деканом славянского факультета Гарвардского университета [10, с 4; 24].

Летом 1900 г. золотой медалист А. В. Ельчанинов поступил на историко-филологический факультет С-Петербургского университета; П. Флоренский поступил в Московский университет на физико-математический, а Владимир Эрн – на историко-филологическом факультеты. Обязательство выучиться в Петербурге и вернуться преподавателем в Кавказский учебный округ помешало ему перевестись в Москву. Его переписка тех лет с одноклассниками, материалы архивов создают рельефную картину жизни России первых лет XX в., представляют важные свидетельства культурной и общественной жизни, религиозных исканий представителей Серебряного века [24].

После завершения курса обучения в СПб А. В. Ельчанинов поступил в Московскую Духовную Академию, где проучился 2 года, но курс обучения в ней он не закончил, духовного сана в то время не принял, а начал работать журналистом. С 1906 г. редактировал в Тифлисе журнал «Ходите в свет» [16, с. 488]. Помощь в работе молодого специалиста оказали его родственники, проживавшие в Тифлисе, в частности – старшая дочь С. Я. Ельчанинова Вера, которая вышла замуж за потомственного военного Владимира Антоновича Левандовского (26.04.1873 – п. хх.12.1922), участника РЯВ 1904–1905 гг. и 1-й МВ (в 1901–1903 гг. – старш. адъютант штаба 17-й пех. див., г. Холм. После РЯВ В. А. Левандовский был назначен штаб-офицером для поручений при главнокомандующем войск Кавказского ВО (4.02.1906–23.11.1911), а перед 1-й МВ был нач. штаба Кавказск. кав. див. (23.11.1911–30.12.1915). За долгое время пребывания в Тифлисе он и его супруга Вера Семеновна открыли частную мужскую прогимназию В. А. Левандовского, а при ней – частное учебное заведение В. С. Левандовской (1909–1912 гг.) [13, с. 279, 430]. В 1912 г.

прогимназия была преобразована в 6-ти классную частную «с совместным обучением мальчиков и девочек и с правами казенных прогимназий для мальчиков и при ней частное учебное заведение с детским садом В. С. Левандовской», Тифлис, ул. Анастасиевская, 14. [14, с. 317]. Здесь проявился в полной мере новаторский педагогический подход супругов В. А. и В. С. Левандовских. Их прогимназия была одним из первых учебных заведений на Кавказе с совместным обучением детей, кроме того, первой в Кавказском крае учебной структурой «детский сад-гимназия», которая обеспечивала непрерывную систему обучения. Такие учебные заведения только начали появляться в наиболее развитых странах Европы, а для Кавказского края были подлинно революционным новшеством. Преподаватели старой формации, которые со временем становились инспекторами, директорами, председателями педагогического совета казенных гимназий не соответствовали роли лидеров непрерывной системы обучения. Если в 1909–1914 пред. пед. совета гимназии был ст. сов. Владимир Рудольфович Шенгер (он же был пред. пед. совета 1-й, 2-й, 4-й Тифлисск. женск. гимназий и одновременно в эти же годы – преподавателем математики в 4-й [13, с. 244, 279; 14, с. 276, 318; 15, с. 357], а пост директора не был предусмотрен, то с расширением учебного заведения и превращения его в полную 8-ми классную гимназию «с совместным обучением мальчиков и девочек с правами казенных гимназий» в 1914 г., директором гимназии становится преподававший в ней русский язык и литературу с 1910 г. Александр Викторович Ельчанинов [14, с. 318; 15, с. 357], племянник В. С. Левандовской, который воспринял передовые идеи обучения. Долгое время (1907–1918) в Тифлисе проживал и работал преподавателем естеств. ист., географ. и физики 4-й женск. им. Вел. Кн. Ксении Александровны гимназии (ул. Анастасиевская, 23) старший брат А. В. Ельчанинова Николай. Одновременно он являлся секретарем Тифлисск. об-ва любителей природы, организуя экскурсии для гимназистов [12, с. 263; 13, с. 244; 14, с. 276, 654]. С преобразованием гимназии в 8-ми классн. большее внимание стало уделяться изучению иностранных языков: преподавать франц. яз. вместо Д. Л. Липшиц и М. А. Гоне (в 1911–1913 гг.) стали его носители, этнические французы Жормен Овре и Леонс Жюж [14, с. 318; 15, с. 357].

А. В. Ельчанинов входил в состав редакции либерального религиозно-философского еженедельника «Век». В 1907 г. вступил в созданный и возглавляемый Михаилом Александровичем Новосёловым «Кружок ищущих христианского просвещения». Занимая скромное место в кругу друзей – выдающихся философов, писателей, поэтов, А. В. Ельчанинов активно переписывался с ними, записывал их беседы. Темы бесед и переписки А. В. Ельчанинова и П. А. Флоренского, сохранившейся в архиве П. А. Флоренского, легли в основу работы П. А. Флоренского «Эмпирея и Эмпирия» (1904 г.), написанной в форме диалога и посвящённой А. В. Ельчанинову. Долгое время А. В. Ельчанинов колебался в выборе между церковным служением и педагогикой. В 1906 г. благодаря П. А. Флоренскому познакомился с бывшим Вологодским епископом Антонием (Флоренсовым), который проживал на покое в московском Донской иконы Божьей Матери монастыре; духовно окормлялся у него (впоследствии написал воспоминания о епископе Антонии). В 1909 г. опубликовал в серии «Народный университет» научно-популярную книгу «История религии». Глава «Христианство» была написана им совместно с В. Ф. Эрном, глава «Православие» – с П. А. Флоренским, кроме того, в книгу вошла статья Сергея Булгакова «О противоречивости современного безрелигиозного мировоззрения». В целом работа даёт представление об основных мировых религиях, кроме ислама. Ельчанинов А. В. [11, с. 2].

В 1918 г. разработал и прислал священнику Павлу Флоренскому «Проект общеобразовательной школы типа гимназии», основанной на принципах православной педагогики. Проект базировался на четырёх началах: «практической работе над землёй и обработкой её продуктов», изучении Античности, национальности (в частности, изучении трудов славянофилов и «примыкающих к ним литературных и философских направлений», народного языка, мировоззрения и фольклора) и православии («церковь при школе, православный уклад школьной жизни, участие в богослужении»). Проект не был реализован. В области педагогики А. В. Ельчанинов уделял особое внимание «кружковству» (организации кружков, объединявших детей разного возраста), которое считал одним из основополагающих стилей русской педагогики, и воспитанию в коллективе. После 1917 г. А. В. Ельчанинов сотрудничал с американской благотворительной миссией «Near East Relief»,

организовывая ремесленные, спортивные и просветительные занятия для детей. А. В. Ельчанинов работал директором Тифлиской гимназии Левандовского до 1920 г. В 1921 г. эмигрировал через Константинополь во Францию, обосновался в Ницце; занятия с/х совмещал с преподаванием русского языка и истории для русских детей во французском лицее [11, с. 2].

А. В. Ельчанинов заведовал церковно-приходской школой при православном соборе, преподавал русский язык и литературу. Участвовал в организации местного Клуба Русского студенческого христианского движения (РСХД), проводил воскресные беседы для молодежи. Член-учредитель Братства Св. Софии (1924 г). В 1925 г. принял сан священника. Переехал в 1926 г. в Париж, где был назначен в Св.-Александр-Невский собор. С конца 1920-х гг. – снова в Ницце, служил в православном храме. Директор приходской школы в Ницце (1932 г.). Один из руководителей РСХД. Участник съездов РСХД в Аржероне (департамент Эро; 1924 г.), Клермон-Ферране (деп. Пуи-де-Дом; 1928 г.) и др. В середине августа 1934 г. вернулся на службу в Св.-Александр-Невский собор в чине протоиерея. Дата посвящения в сан автором не установлена. 24.08.1934 г. – скончался, 26.08.1934 г. – похоронен на Медонском кладбище, в пригороде Парижа. В 1935 г. в Париже вышла его книга «Записи священника», там же, в 1935 г. был опубликован сборник «Памяти отца Александра Ельчанинова», в 1967 г. – на англ. языке опубликован его «Дневник русского священника», ранее выдержавший три издания на русском языке. Из этих книг можно судить о мировоззрении автора – воинствующего противник материализма, осуждавшего даже театр, «грех лицедейства». [11, с. 2-4; 16, с. 488]. Еще до эмиграции, в 1916 г. обвенчался с дочерью В. А. Левандовского Тамарой Владимировной (21.11.1897, Минск – 24.11.1981, Париж). В этом браке родилось 3 детей: Наталья (ок. 1917 г. р.), Кирилл (ок. 1921 г. р.) и Мария (1925 г. р.) [9]. В эмиграции Т. В. Ельчанинова обучилась иконописному мастерству. Из ее работ известны: иконостас греческой церкви в Лунде, Камерун; престольный крест в соборе в Сан-Франциско, США, триптих в приделе Св. А.-Невского собора, Париж, Франция. После смерти мужа отредактировала и издала его «Записки». Была похоронена в могиле мужа [16, с. 488; 17, с. 81]. Автору статьи удалось установить принадлежность к Николаеву и двоюродных братьев А. В. Ельчанинова, трое

из них – выпускники НАМГ. Биографические данные по ним приведены в примечаниях № 1-4.

В новейшей истории Николаева известен **Владимир Ельчанинов** (1947–2009) – талантливый педагог, композитор, музыкант, дирижер, руководитель городского духового оркестра на протяжении многих лет, почетный гражданин Николаева, автор сотни инструментальных пьес, аранжировок для духовых оркестров. Его родство с семьей А. В. Ельчанинова носит гипотетический характер.

Примечания

Примечание № 1: Ельчанинов Виктор Семенович (30.06.1876, Николаев – п. XX. 04.1918). Сын дворянина, сын офицера Р. И. А., С. Я. Ельчанинова. Православного вероисповедания. Авг. 1884 г. – июнь 1894 г. – учеба в НАМГ. Июнь 1894 г. – вып. НАМГ. Авг. 1894 г. – Июнь 1898 г. – учеба на юр. фак. И. Н. У., Одесса. Июнь 1898 г. – вып. И. Н. У. С сент. 1898 г. – в ведомстве Мин. Юстиции. 1914–1916 гг. – коллежский советник, тов. председателя (зам.) Херсонского окружного суда [3, с. 1137; 8].

Примечание № 2: Ельчанинов Василий Семенович (ок. 1870/1875 – окт. 1918, Москва). 1917 г. – офицер отдельного корпуса жандармов. Окт. 1918 г. – расстрелян большевиками как заложник [4, с. 60].

Примечание № 3: Ельчанинов Владимир Семенович (16.03.1874, Николаев – п. окт. 1917). Русский. Сын дворянина, сын офицера Р. И. А., С. Я. Ельчанинова. Православн. вероисповед. Авг. 1884 г. – июнь 1894 г. – учеба в НАМГ. Июнь 1894 г. – вып. НАМГ. Авг. 1894 г. – Июнь 1898 г. – учеба на юр. фак. И. Н. У., Одесса. Июнь 1898 г. – вып. И. Н. У. С сент. 1898 г. – в ведомстве Мин. Юстиции. 1906–1916 гг. – и. о. судебного следователя Херсонск. окр. суда. 1911–1912 гг. – надв. сов., судебн. следователь по важнейшим делам, Херсон, ул. Говардовского, дом Плитмана. На 1913 г. – кол. сов. В 1912–1914/1915 гг. – вице-председатель Херсонск. яхт-клуба [8].

Примечание № 4: Ельчанинов Евгений Семенович (28.12.1877, г. Сороки, Бессараб. губ. – п. окт. 1917). Сын дворянина, сын офицера Р. И. А., С. Я. Ельчанинова. Православного вероисповедания. Авг. 1887 г. – июнь 1896 г. – учеба в НАМГ. Июнь 1896 г. – вып. НАМГ. Авг. 1896 г. – Июнь 1900 г. – учеба на отделении естественных наук физ.-мат. фак. И. Н. У., Одесса. Июнь 1900 г. – вып. И. Н. У. С 29.07.1900 г. по 1917 г. – штатн. лаборант при каф. мед. химии и приват-доцент при кафедре

химии физ.-мат. факульт., с 19.09.1908 г. – преподав. физ.-мат. фак. И. Н. У. В чине надв. сов. с 29.07.1910 г. Награды: 1.01.1907 г. – орд. Стан. 3 ст., 1913 г. – св.-бр. м. в п. 330 л. ц. д. Роман.; 1915 г. – орд. Ан. 3 ст. Содержание – 800 р., вознагражд. – 1200 р. [3, с.539; 8; 22, с.19, 24].

Источники и литература

1. Адрес-календарь и общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской империи на 1874 г. (далее – АК и ОШРИ). Санкт-Петербург: Типография правительствующего сената. 1874. Часть 2: Власти и места управлений: губернского, областного, окружного, городского, уездного и ведомства их (далее – ВМУ). 418 с., алф. указ. 56 с.

2. АК и ОШРИ на 1894 г. СПб: Тип. прав. сен., 1894. Ч. 2: ВМУ. 458 с., алф. указ. 82 с.

3. АК и ОШРИ на 1916 г. СПб: Тип. прав. сен., 1916. Ч. 1: Власти и места центрального управления и ведомства их. 1564 с., алф. указ. 198 с.

4. Волков С. В. База данных № 2 (1995–2014): «Участники белого движения в России». Указ. баз. дан., В.О. Рогге. – Алф. указ. упом. фамилий. Буква «Е». 146 с. URL: <http://www.swvolkov.org> (дата обращения: 19.01.2018).

5. Ганичев В. Н. Ушаков. Указ. соч. *Жизнь замечательных людей*. Москва: Мол. Гвардия, 1990. 462 [2] с., ил. Вып. 712.

6. Государственный архив Николаевской области (ГАО). Ф. 484 «Сводный каталог метрических книг». Оп. 1. Дд. 1134, 1137, 1139, 1140, 1141, 1144, 1151.

7. Губская Т. Н. Соль земли. Священнослужители и храмы Николаевщины. Николаев: Изд-во Ирины Гудым, 2013. 316 с.

8. Демьяненко Ю. Н. Персоналии директоров, инспекторов, законоучителей, преподавателей, учителей, церковных старост, работников, учеников и выпускников Николаевской Александровской мужской гимназии (1862–1920 гг.). *Личный архив автора. 2010–2017 гг.* 2822 регистрационных биографических карточек. [Сост. на 30.09.2017 г.].

9. Ельчанинов Александр Викторович. Сайт «Википедия». URL: https://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=Ельчанинов,_Александр_Викторович (дата обращения: 19.01.2018).

10. Ельчанинов Александр Викторович. Сайт «Биографии». URL: <http://religiocivilis.ru/hristianstvo/christ->

[e/7854-elchaninov-aleksandr-viktorovich.html](http://religiocivilis.ru/hristianstvo/christ-e/7854-elchaninov-aleksandr-viktorovich.html) (дата обращения: 3.09.2018).

11. Ельчанинов Матвей Максимович. Сайт «Википедия». URL:

http://ru.wikipedia.org/wiki/Ельчанинов,_Матвей_Максимович (дата обращения: 19.01.2018).

12. Кавказский календарь на 1908 год. LXIII год. Тифлис: Типография К. П. Козловского, 1907. 588 с., 94 доп. с., объявл.

13. Кавказский календарь на 1911 год. LXVI год. Тифлис: Тип. Наместника Е. И. В. на Кавказе, 1910. 752 с., 102 доп. с., прил., объявл.

14. Кавказский календарь на 1913 год. LXVIII год. Тифлис: Тип. Наместника Е. И. В. на Кавказе, 1912. 806 с., 656 доп. с., прил., объявл.

15. Кавказский календарь на 1916 год. LXXI год. Тифлис: Типография Наместника Е. И. В. на Кавказе, 1915. 916 с., 694 доп. с., объявл.

16. Незабытые могилы: Российское зарубежье: некрологи 1917–1997: в 6-ти т. / Рос. гос. б-ка; Сост. В. Н. Чуваков; под ред. Е. В. Макаревич. Москва: Пашков дом, 1999. Т. 2. Г-З. 648 с.

17. Незабытые могилы: Российское зарубежье: некрологи 1917–1997: в 6-ти тт. / Рос. гос. б-ка; Сост. В. Н. Чуваков. Москва: Пашков дом, 2004. Т. 4. Л-М. 700 с.

18. Николаевцы. Энциклопедический словарь (2000 персоналий, 1500 портретов и иллюстраций) / гл. редактор В. А. Карнаух. Николаев: Возможности Киммерии, 1999. 376 с.

19. Общий Морской Список. Санкт-Петербург: Типография Морского Министерства, 1890. Часть III. Царствование Екатерины II. А-К. 604 с.

20. Общий Морской Список. Санкт-Петербург: Типография Морского Министерства, 1893. Часть VII. Царствование Александра I. А-Ж. 628 с.

21. Общий Морской Список. Санкт-Петербург: Типография Морского Министерства, 1898. Часть X. Царствование Николая I. Д-М. 756 с.

22. Памятная книжка Одесского учебного округа на 1913–1914 учебный год. Издание управления учебного округа. Одесса: Тип. Обва «Русская Речь», 1914. Части I и II. 499 с., LXXII с.

23. Шитюк М. М., Горбуров Е. Г., Горбуров К. Е. Слава і гордість Миколаївщини: навчальний посібник. Миколаїв: Шамрай П. М., 2012. 276 с.

24. Шутова Т. А. Священник Александр Ельчанинов: Тифлиський період біографії. Сайт: «Православие.Ru». URL:

<http://www.pravoslavie.ru/35473.html> (дата
обращенія: 22.03.2018).

Дем'яненко Ю. М., Миколаївський
будівельний коледж Київського національного
університету будівництва і архітектури
(Україна, Миколаїв),
demyanenko.yuriy2510@gmail.com

Олександр Вікторович Єльчанінов –
нащадок роду офіцерів, просвітянин,
публіцист, священнослужитель

Біографія відомого діяча 1-ї хвилі
російської еміграції доповнена новими
фактами. Вперше знайдено і надруковано
документи з держ. архіву Миколаївської
області про народження 7 дітей роду
Єльчанінових у Миколаєві. Зроблено аналіз
родинних зв'язків, ступінь участі у церковному
житті, педагогічної діяльності, літературної
спадщини. Згадуються дати народження,
церковного служіння, головні події соціального
життя.

Ключові слова: *служитель церкви, родина,
біографія, метрична книга, вчитель, нагорода,
смерть.*

Dem'yanenko Y. N., Mykolaiv Building
College of the Kyiv National University of
Construction and Architecture (Ukraine,
Mykolaiv), demyanenko.yuriy2510@gmail.com

Aleksander Viktorovich Yel'chaninov –
descendant of officers' kin, enlightener,
publicist and clergyman

*Biography of famous religious person of 1-st
wave Russian emigration is added with new
facts. Documents from State Archive of
Mykolaiv region about 7 births of the
Yel'chaninovs were found and published at first.
Analysis of ties of his relationship, rate of
participation in the clergy life, pedagogical
activity, contribution into literature is made.
Dates of birth, clergy service, main episodes of
social life are mentioned.*

Key words: *clergyman, family, biography,
register of births, teacher, award, death.*

УДК 37.091-055.15(477.73)«1862/1920»+94:356.1-
057.36(477.73)«1904/1905»

Демьяненко Ю. Н., Гаврилов И. В.

Николаевский строительный колледж Киевского национального
университета строительства и архитектуры (Украина, Николаев),
demyanenko.yuriy2510@gmail.com

Николаевский областной краеведческий музей (Украина, Николаев),
igor-gavrilov@ukr.net

МОРСКОЙ ОФИЦЕР СПИРИДОН МАТВЕЕВИЧ ИВАНОВ – УЧЕНИК НИКОЛАЕВСКОЙ АЛЕКСАНДРОВСКОЙ МУЖСКОЙ ГИМНАЗИИ

*В форме восстановленного послужного списка в хронологическом порядке
реконструируется биография русского морского офицера, учившегося в
Николаевской гимназии, Морском корпусе, служившего на Д. Востоке, защищавшего
П-Артур во время русско-японской войны, боровшегося в коррупции на флоте.
Реконструированы обстоятельства боев за П-Артур в 1904 г. Упомянуты факты о
японских военных тактических новшествах. Приведена определенная информация о
потерях русской и японской армий. Впервые напечатана информация из гос. архива
Ник. обл. о его семье. Созданы биографические справки характеризующие его
родственников, сыновей, сослуживцев. Поданы данные о рождении, свадьбе, смерти
или ранении, других обстоятельствах воинской службы, даты гибели в бою,*

репрессиях. Приведены сведения о масштабной коррупции в русском, японском флотах, британском военном ведомстве в период 1899–1914 гг.

Ключевые слова: морской офицер, флот, русский, японец, морское сражение, сухопутное сражение, осада, биография, коррупция, награда, военная служба, семья, сыновья.

Целью статьи является публикация биографии С. М. Иванова, судьба которого неразрывно связана с историей Северного Причерноморья, определение его родственных связей. **Научная новизна** состоит в первой публикации в местной краеведческой литературе его дополненной биографии из ранее опубликованных источников, рассмотрения вновь открытых обстоятельств его боевого и жизненного пути. Автор Демьяненко Ю. Н. в своих предыдущих публикациях неоднократно обращался к исследованию судеб учеников и выпускников Николаевской гимназии [12; 13; 14; 15], но его биографию подробно не исследовал. Наиболее подробные краеведческие исследования других авторов также не содержат сведений о нем [28; 47]. С. М. Иванов – совершенно забытый ныне герой обороны Порт-Артура во время русско-японской войны 1904–1905 гг. (далее – РЯВ), который был смел и инициативен не только на полях сражений, но и в борьбе с печально-известной флотской мафией, массово расхищавшей государственное имущество в XIX–XX вв. Данные о его сослуживцах, участниках обороны Порт-Артура даны в примечаниях после основной статьи.

Иванов Спиридон Матвеевич (Иванов 4-й) (11.12.1859, Николаев – 12.09.1908, Кронштадт). Православный. Из потомственных дворян Херсонск. губ., сын офицера. Ранний этап жизни С. М. Иванова, многие события из жизни его семьи связаны с Николаевом. Помимо данных о учебе в гимназии это подтверждается следующими фактами: 1) Его отцом был Матвей Иванович Иванов, служивший в кораблестроительной экспедиции. В исповедной ведомости Николаевского Адмиралтейского собора (НАС) 1856 г. упомянуты: помощник столоначальника кораблестроительной экспедиции, коллежск. регистратор Матвей Иванович Иванов, 41 г., его жена Надежда Еремеевна, 36 л., их дети – Прохор, 17 л., Анастасия, 14 л., Мария, 12 л., Александра, 10 л., Елена, 7 л., Аграфена, 6 л. и Иван, 2 л. 2) В последующие годы у четы Ивановых родилось еще несколько детей. 11.12.1859 г. родился и был крещен в Госпитальной ц. Спиридон (отец был уже в чине губерnsk. секретаря) [1, л. 7]. 13.09.1863 г. –

родился и был крещен в Адмиралтейском соборе Михаил (отец уже коллежский секретарь, служил при Николаевском порте) [2, л. 31]. 29.03.1866 г. – родился и был крещен в Госпитальной ц. Всеволод (отец служил в Николаевском Адмиралтействе) [4, л. 5]. 2) Мать его, **Надежда Еремеевна Иванова**, умерла 18.12.1874 г. в возрасте 50 лет, и была отпета в Госпитальной ц. [6, л. 89]. 20.02.1904 г. умер и был отпет в Госпитальной ц. сын губерnsk. секр., писарь 2-го класса бывшего 12-го рабочего экипажа, **Прохор Матвеевич Иванов**, 65 лет [7, л. 76]. С августа 1869 г. по март 1877 г. С. М. Иванов – ученик Николаевской Александровской мужской гимназии (НАМГ) [6; 19, с. 3]. Не окончив НАМГ, С. М. Иванов решил продолжить семейную традицию, связав свою жизнь с флотом. НАМГ в 1870-е гг., во время заведования директором Алексеем Федоровичем Смирновым, переходила с реальной программы образования на классическую, полностью превратившись в 8-ми классную классическую гимназию с 1878 г. Выпуск 8-х классов в 1875–1878 гг. не осуществлялся, возобновившись в 1879 г. Получив фундаментальное образование (знание франц., нем., греческ. языков, латыни), хорошо усвоив математику и физику (препод. – ст. сов. Федор Иванович Токарский),

Иванов 4-й Спиридон Матвеевич [40]

географію (надв. сов. Пров Александрович Гайдебуров), черчение (Павел Николаевич Крестелев) [8, с. 461–462], М. С. Иванов с 1877 г. состоял в службе морского Ведомства (МВ). 02.03.1877 г. – поступил в Морские юнкерские классы, Николаев. Гардемарин (ст. с 10.10.1880 г.). Мичман (ст. с 30.08.1881 г.). 1881–1887 гг. – в практических плаваниях на Черном море. Лейтенант (ст. с 05.04.1887 г.). 23.01.1888 г. – переведен в Балтийский флот. 30.03.1891 г. – переведен в Сибирскую флотилию. 1891–1893 гг. – ходил на морских канлодках (МКЛ) «Горноста́й» и «Коре́ец» вахтенным начальником и ревизором в Тихом океане. 1894 г. – вахтенный нач. тральщика «Якут», патрулировал Охотское море, был в Беринговом море у Командорских островов, охраняя котиковые промыслы. Командир миноноски № 77 (12.04.–26.08.1895 г.), ком. миноносца (МЦ) «Сунгари» (26.08.1895 г. – 31.08.1896 г.). Получил содержание капитан-лейтенанта по цензу (01.01.1897 г.). С 19.03.1897 г. – ком. МЦ «Свеаборг», с 18.04.1897 г. – ком. МЦ «Янчихэ», с 30.05.1897 г. – ком. МЦ «Сунгари». С 04.11.1897 г. – ком. брандвахты Владивостокск. рейда, с 02.04.1898 г. – ком. МЦ № 206, с 15.04.1898 г. – ком. МЦ № 204, с 10.01.1899 г. до 09.09.1900 г. – старший офиц. МКЛ «Сивуч», с 20.03.1901 г. – ком. МЦ № 201 [19, с. 80]. Капитан 2 ранга (06.12.1901 г.) [43, с. 470]. С 21.01.1902 г. – ком. МЦ «Кит» (с 09.03.1902 г. – ком. МЦ «Бдительный»), с 03.06.1902 г. – ком. МЦ «Решительный»; с 12.05.1903 г. – ком. МЦ «Лейтенант Бураков», в составе Квантунского Флотского экипажа (КвФЭ), под ком. кап. 1 р. Н. А. Матусевича. Под его командой служил старпом инженер-механик В. В. Зверев (прим. № 2), который неоднократно отличался в январе-марте 1904 г., во время 1-го этапа обороны крепости [22, с. 100]. 02.07.1904 г. – С. М. Иванов был назначен зав. морск. командами, обороняющими укрепления Порт-Артура. С 30-го июля до 23-го декабря формально являлся ком. 2-го морск. бат. (5-я и 6-я роты) КвФЭ, у подножья Угловой горы. Одновременно, с 30-го июля до 2-го августа – нач. обороны 1-й позиции западн. сухопутн. фронта Боковой и Трехголовой гор, с 4-го по 8-е августа – нач. обороны на том же фронте, г. Длинная, принимал участие в боях на западн. участке фронта по защите г. Длинная [19, с. 3; 25, с. 80]. В ночь с 7 на 8 авг. 1904 г. сильные пехотные дозоры японцев отгеснили конно-охотничьи команды охранения [39, с. 166], к рассвету 8.08.1904 г., при арт. поддержке яп. канонерок, яп. сухопутные войска силами 1-й пех. див. продвинулись вперед, заняв все

возвышенности между г. Длинная и г. Угловая и готовясь к их штурму. Перед штурмом все позиции русских войск были подвергнуты массированному арт. огню из тяжелых 11 дм. осадных орудий. Защитники г. Длинная могли отвечать только огнем 2-х 6 дм. крепостных пушек по ближайшим скоплениям неприятеля. На г. Длинная не было глубоко эшелонированной системы укреплений: оборонительные позиции состояли лишь из окопов, лишь в немногих местах были устроены траверсы и блиндажи, где можно бы было укрыться от огня яп. орудий калибром 3 дм. и 6 дм. В гарнизон г. Длинная были назначены 11-я и 12-я роты 13-го Восточно-сибирского стрелкового полка (ВССП), остатки 9-й р. 5-го ВССП, 5-я и 6-я роты КвФЭ, 2 арт. взвода (два 6-ти дм. скорострельные орудия). Ком. гарнизона был назначен кап. 2 р. С. М. Иванов [39, с. 167]. Весь день гарнизон г. Длинная отбивал атаки яп. войск, либо находился под арт. обстрелом осадных орудий, которые могли разрушить и бетонные казематы толщиной в 1 м. К 23:00 к арт. огню, поражавшему г. Длинную с фронта, присоединился продольный ружейный огонь с Соединительного хребта и тыльный с г. Седловой. Японцы сбили слабые охранения на этих позициях, начав готовиться в общему штурму г. Длинная [39, с. 168]. Еще до этого, вечером С. М. Иванов был тяжело ранен шрапнелью в левый бок и руку и эвакуирован в тыл. В 12:00 ночи 9.08.1904 г. на г. Длинную прибыл ее новый комендант кап. 2 р. Георгий Владимирович Циммерман (4.11.1857 – 10.11.1941, Загреб) [10, с. 32; 39, с. 168; 45, с. 124]. Японск. сухопутные части, воспользовавшись отсутствием командования, захватили ночной атакой г. Мертвая Голова, заставив отступить 5-ю р. КвФЭ [39, с. 187]. Положение на г. Длинная стало критическим. Полк. Третьяков приказал коменданту Циммерману взять обратно позиции на г. Мертвая Голова силами отошедшего 5-го КвФЭ, но придав в поддержку всего 1 полуроту 12-й р. 13-го ВССП. Роты, воодушевленные командиром, взяли гору штыковым ударом, но сам Циммерман был тяжело ранен и эвакуирован в тыл, а японцы сосредоточили на вновь захваченной позиции настолько сильный арт. огонь, что роты понесли крупные потери и были вынуждены отойти [39, с. 188]. Временным ком. г. Длинная стал лейт. Щербачев 1-й Петр Николаевич [39, с. 189; 44, с. 579]. Только утром 9.08.1904 г., когда подробности кризиса обороны на г. Длинная стали известны штабу, в помощь гарнизону были направлены две роты 28-го ВССП, а

г.-майор Р. И. Кондратенко приказал усилить оборону двумя поршневыми орудиями, сняв их с укрепления № 4, положение русских войск улучшилось. К 11:25 9.08.1904 г. атаки на г.Длинная были отбиты, яп. гарнизон на г.Мертвая Голова был частично уничтожен, частично отступил. [39, с. 191-192]. С. М. Иванов в авг.-окт. 1904 г. находился в П.-Артурском госпитале на лечении. 12.10.1904 г. – вернулся на передовые позиции, начальник общего резерва восточн. фронта сухопутн. обороны [25, с. 80]. 13-17.10.1904 г. – участвовал в отражении 2-го общего яп. штурма крепости. Штурм начался с арт. обстрела позиций Восточного и Северного фронтов, города, гавани и порта, продолжившись до 20:00 [39, с. 441]. Особенно сильный огонь 13.10.1904 г. яп. арт. вела по укреплению № 3, форту III. Ок. 11:00 на укреплении № 3 был ранен ком. батареи шт.-кап. арт. Н. Н. Шуба (прим. № 4), который намеревался организовать контрбатарейную борьбу для противодействия яп. арт., вместо него ком. был назначен подпор. арт. Есаулов. Штаб. яп. арт. эффективно использовал тактическое новшество: ведение массированного арт. огня из разных калибров по одной заранее намеченной цели, добываясь при этом значительного процента попаданий. С дальней дистанции по позициям обороняющихся вели огонь 11 дм. осадные орудия, со средних дистанций 6 дм. осадные мортиры, 6 дм. полевые орудия, с ближней дистанции минометы бросали мины в окопы перед укреплениями и фортом, добываясь попаданий даже в проломы капониров форта, что привело к крупным потерям. К примеру: к 12:00 13.10.1904 г. в 7-й р. 16-го ВССП, державшей оборону в окопах перед укреплением № 3 осталось 32 чел., в 9-й р. 16-го ВССП 41 чел., в роте КвФЭ из 180 чел. в строю осталось только 70. Но остатки рот держались перед укреплениями, не давая яп. возможности начать общий штурм [32, с. 441]. Русская полевая арт. не смогла полностью подавить огонь на ближних и средних дистанциях, а корабельная 12 дм. арт. не отвечала, а только она могла подавить огнем 11 дм. осадную яп. арт. В последний день 2-го штурма, 17.10.1904 г., яп. арт. разрушила значительную часть укрытий и блиндажей, повредив форт III. Обороняющиеся, которые находились в укрытиях, также несли значительные потери, что видно на примере подразделения шт.-кап. 25-го ВССП И. Б. Шеметилло (прим. № 3). Тем не менее и 2-й штурм был отбит с крупными для яп. стороны потерями. Во время 2-го, октябрьского, штурма С. М. Иванов не был

ранен, но во время 3-го, в ноябре 1904 г., он был контужен на передовой [19, с. 2; 25; 80]. Г.-лейт. Стессель сдал крепость 20.12.1904 г., подписав капитуляцию, но в послужном списке С. М. Иванова отмечено, что в плену он оказался после 23.12.1904 г. [25, с. 80]; видимо в плен он сам не пошел, скрывался в развалинах, но через несколько дней после капитуляции был схвачен и арестован японской военной жандармерией. 1905 г. – вернулся из плена по жребию, назначен на ЧФ, не воспользовался лично Высочайше дарованным Николаем II 6-мес. отпуском, сразу возвратившись на службу [19, с. 2-3]. Апрель-июль 1905 г. – командир ФЭ, Севастополь; 1.08.1905 г. – ком. МЦ «Звонкий»; с 21.11.1905 г. – ком. минной дивизии ЧФ; 1905–1906 гг. – ком. минного крейсера «Лейтенант Шестаков»; 1906 г. – ком. брандвахты «Бомбора», Батум; 1907 г. – ком. транспорта «Буг», Севастополь [25, с. 80]. Одновременно состоял председателем проверочной комиссии Севастопольского порта; в этой должности окончательно расстроил здоровье, подорванное ранениями (в борьбе с расхитителями флотского им-ва постоянно списывавшими большие объемы угля [19, с. 3]. Перед заключением Портсмутского мира между Россией и Японией либеральные издания обрушились с критикой на существующие на флоте порядки. Вместе с воспоминаниями частных лиц о критическом состоянии флота (не подтвержденное документально свидетельство одного отставного лейтенанта, перешедшего в 1890-е гг. в коммерческий флот, о том, что боевой корабль одного из адмиралов 4 часа снимался с рейда) [24, с. 2], публиковались взятые из иностранной прессы статьи о массовом воровстве на флоте, якобы документально обоснованные яп. стороной. К примеру: германская газета «Kreuzzeitung» опубликовала «вопиющий материал о состоянии дел в П-Артуре» после его капитуляции. Яп. военные при сдаче крепости потребовали от коменданта Стесселя описи имущества. После составления, по словам японцев, оказалось, что на складах крепости найдено ок. 150 тыс. тонн наилучшего кардиффского угля (более качественный уголь полностью сгорает, улучшает КПД корабельных котлов, меньше засоряя их нагаром; меньшее кол-во дыма значительно затрудняет визуальное обнаружение кораблями противника – Д. Ю. Н., Г. И. В.). По сообщениям русской стороны, в крепости угля не было, что повлекло бездействие 1-й Тихоокеанской эскадры (ТОЭ). Причиной этого, по мнению германской прессы, стали

массовые кражи угля, которые царили во всех военных гаванях (Либаве, Митаве, Севастополе, П-Артуре, др.). По схеме, упомянутой в германской прессе, судно реально забирало 6 тыс. т. угля, а в конторских книгах проводилось 8-10 тыс. т. Остаток продавался частникам-поставщикам из числа своих людей, а те, в свою очередь, вновь продавали уголь Морскому ведомству за «откат», составлявший немалый процент [20, с. 2]. Громкие уголовные дела о расхищении воен. имущества возникали и до, и после капитуляции Порт-Артура. К примеру: военно-окружной суд Севастополя в 1899-1900 гг. рассмотрел дело о расхищении угля со складов МВ на базах ЧФ в 1890-е гг. Были осуждены поставщики угля для ЧФ: одесский купец Фрол Шполянский, ростовский купец Вульф Нейманн; содержатель угольного склада в Николаеве, тит. сов. Василий Ващенко; вольнонаемный вахтер Севастопольского морского порта, дворянин Сарадион Шеварнадзе. Поставщик из числа николаевских купцов, Лев Форштеттер был оправдан, т. к. старший судостроитель Николаевского порта Александр Терентьев был предан суду воен.-морск. суда Севастополя в 1898 г. отдельным судопроизводством [32, с. 1; 48, с. 2-3]. Борьба с расхитителями на флоте стоила кап. 2 р. С. М. Иванову дорого. В мае 1908 г. он был помещен в Кронштадский Морской госпиталь (КМГ), в июле 1908 г. – вышел в отставку с мундиром и пенсией, с производством в кап. 1-го р. [25, с. 80]. 8.08.1908 г. – был помещен в психиатрическое отделение КМГ, там же 12.08.1908 г. – «умер», в тот же день был похоронен на Кронштадском клдб [19, с. 3; 46, с. 132]. Спешные похороны вызывают ассоциацию с такой же загадочной смертью кап. 1 р. А. И. Казарского, с которым расправились в 1833 г. Еще один подобный случай произошел во время войны 1853-1856 гг. 10.02.1854 г. на линейном корабле ЧФ «Ростислав» произошел несчастный случай, когда, при поднятии грот-марса, последний лопнул и, упав на шканцы, ушиб 20 матросов, из которых 5 погибло или умерло, а 8 – было травмировано до инвалидности. Для изучения обстоятельств дела и расследования возможной диверсии 1/2.03.1854 г. из С-Петербурга в Севастополь прибыл капитан л-гвард. Преображенского полка Коссаковский, который остановился в гостинице колониста Шнайдера. А в 13:00 3.03.1854 г. кап. Коссаковский скончался в гостинице «скоропостижно от простудной горячки», о чем 5.03.1854 г. было доложено Севастопольскому

губернатору [3, лл. 32, 44]. Громкие дела о расхищении флотского имущества возникали не только в России до 1917 г. В Японии перед началом 1-й МВ на весь мир прогремело дело германск. компании Сименс (прил. № 6). Публикации в германской газете «Kreuzzeitung», других СМИ, о неизрасходованном угле на складах в П-Артуре должны были отвлечь внимание мировой общественности от еще более громкого коррупционного скандала, в который были вовлечены представители высшей яп. власти. Первые публикации о массовом воровстве в яп. воен. ведомстве появились еще в марте 1905 г., когда местная пресса опубликовала материалы о двух аферах времен до начала РЯВ, направленные против пр.-мин. Кацура Таро, одного главных милитаристов-разжигателей РЯВ, который до этого был воен. министром. Газетными публикациями дело не ограничилось, палата представителей яп. парламента потребовала проведения независимого расследования и обратилась с петицией к микадо [31, с. 4]. Грянувшая Цусима на время отложила расследование, но в июле-авг. 1905 г., перед заключением Портсмутского мира, оно возобновилось вновь. Для создания позитивного имиджа проворовавшемуся яп. пр.-мин. были заказаны статьи в германской и других газетах, которые не только вскрывали наросты не менее вороватой царской бюрократии, но, помимо десятков интендантов и их высоких покровителей, бросали тень на десятки тысяч честных защитников П-Артура, а самих японцев выставляли такими «благодетелями-освободителями Манчжурии». Британский М. И. Д. также был заинтересован в максимальном отвлечении своего общества от скандала в собственном военном министерстве. В британской прессе за июнь-июль 1905 г. появились публикации о массовых финансовых злоупотреблениях в военном ведомстве времен англо-бурской войны 1899-1902 гг. (перепродажа товаров с армейских складов частным лицам, завышение цен на трофейное имущество, нажива на бурском населении за счет урезания их пайков в концлагерях и т. д.), по случаю чего специальная комиссия предоставила свой доклад воен. министру Бродрику [17, с. 3]. Политика двойных стандартов, практиковавшееся в СМИ ведущих государств мира, позволяла устраивать заговоры молчания по поводу менее крупного, но более мерзкого дела о председателе санитарной комиссии в СПб, В. И. Губерте (прим. № 5), который в период РЯВ и после организовал

схемы по отмыванию денег на сиротах из СПб воспитательного дома, среди которых были дети погибших в РЯВ [16, с. 3]. Российская либеральная и мировая пресса, где несправедливо, где справедливо критиковала высшую бюрократию из русского МВ во главе с Вел. Кн. Алексеем Александровичем Романовым, но корыстолюбия любимца кадетской партии В. Губерта она не замечала. В целом, система покровительства расхитителям, «уважаемым в среде прогрессивного общества», ориентированного на западный либерально-компрадорский капитал, сломала не только судьбу С. М. Иванова. В некрологе о С. М. Иванове было сказано следующее: «Горячий патриот, беззаветно преданный царю, Родине, своему долгу, ревностный служака, ради службы забывавший о своем здоровье, и личных интересах. Отличался необычной теплотой и скромностью. Заботился о своей семье (6 детей) и престарелой незамужней сестре, живущей в Николаеве» [19, с. 3]. Награды С. М. Иванова: 1878 г. – т.-бр. мед. в пам. РТВ; 1886 г.(?) – орд. Св. Стан. 3 ст.; 1.01.1896 г. – орд. Св. Анны 3 ст.; 22.02.1896 г. – сер. мед. в пам. ц. АЗ; 1897 г. – т.-бр. мед. по 1-й переписи; 1.01.1901 г. – орд. Св. Стан 2 ст.; 1902 г. – сер. мед. за поход в Китай; 1905 г. – орд. Св. Ан. 2 ст. с меч.; 1906 г. – сер. мед. в пам. РЯВ; 1906 г. – орд. Св. Влад. 4 ст. с меч. и бантом [19, с. 2; 38, с. 470]. Авторам статьи удалось также частично восстановить биографии сыновей и родственников С. М. Иванова в форме коротких биограф. справок (прим. № 1).

Вывод: статья открыла имя незаслуженно забытого морского офицера-николаевца, участника обороны крепости Порт-Артур в РЯВ, который служил в ЧФ, БФ, ТОЭ, чья деятельность была направлена на реорганизацию флота, борьбу с хищениями. Также приведены новые данные о его семье.

Примечания

Примечание № 1: Данные о семье и родственниках С. М. Иванова.

Иванов Георгий Никитич. Сын Ник. мещанина Иванова Никиты Спиридоновича и зак. жены его Ирины Васильевны (проживали в 1900–1902 гг. – ул. 2-я Военная №№ 3, 5 [49, с. 4]. Православный. Выпускник НАМГ 1889 г. [12; 23, с. 97]. Семья: Женат, 6 детей. Сын: **Иванов Георгий (Григорий) Спиридонович** (8.01.1885, Владивосток – 6.03.1919, Ростов-на-Дону). Православный. Женат. В службе ВВ с 1906 г. Офицер армии с 1909 г. 1909–1910 гг. – подпоруч. 112-го пех. Уральск. п., 2-й бриг. 28-й пех. див. г. Кальвария, Ковенск. губ. [29, с. 284;

30, с. 308]. Пор. 1913, Пор. по Адмиралтейству с 18.04.1915. В чине поруч. с 6.08.1913 г. [45, с. 807]. 1918–1919 гг. – пор. Донской армии в сост. 2-го дивизиона Морской тяжелой артил. Умер в лазарете от болезни [9, с. 32]. Сын (?): **Иванов Иван Спиридонович** (? – п. хх. 05.1921). Православн. Прапорщик. 1918–1919 гг. – во ВСЮР. Взят в плен. До мая 1921 г. – в частях на Украине (был мобилизован «красными» [9, с. 40]. Сын (?): **Иванов Михаил Спиридонович** (? – п. 1922). Тит. сов. Во ВСЮР. В 1921–1922 гг. – в эмиграции в Болгарии [9, с. 51]. Сын (?): **Иванов Николай Спиридонович** (1890, с. Лепцы, Петроградск. губ. – п. хх.10.1927). Православн. Вольноопредел. В апр.-окт. (?) 1918 г. – в Гетманской арм. Взят в плен. На особом учете Ник ГПУ на 1927 г. [9, с. 57]. Сын(?): **Иванов Сергей Спиридонович** (7.12.1881, Кременчуг – п. 27.11.1918). Православн. Ок. университет в Париже, горн. институт в Нанси. В 1918 г. – офиц. англ. арм. В белых войсках Северн. Фронта [9, с. 68].

Брат С. М. Иванова, **Иванов Иван Матвеевич** (ок. 1836 – 5.03.1899, Н., пох. 7.03.1899, Н.), отставной капитан корпуса морской артиллерии, скончался «от прогрессирующего паралича» [5, лл. 84об-85]. Проживал с семьей по адресу: уг. Фалеевской и Никольской, 12. О смерти сообщали: супруга Иванова Анна Андреевна и дети [13].

Примечание № 2: **Зверев Василий Васильевич** (26.12.1865 – 14.03.1904, внешн.

Зверев Василий Васильевич
 [22, 100]

рейд П-Артура, пох. 17.03.1904, П-Артур, воен. клдб.). Православный. С 1885 г. – в службе МВ. 1894 г. в звании старпома инж.-мех. 1900–1901 гг. – в составе КвФЭ, уч. конвоирования и доставки морск. десантов и сухопутн. войск из П-Артура в Таку. 4.01.1902 г. назнач. и. д. старш. инж.-мех. эскадрен. МЦ «Лейтенант Бураков», КвФЭ, П-Артур. Старш. инж.-мех. (ст. с 6.12.1902 г.) [46, с. 144]. 1902–1903 гг. старш. инж.-мех. там же. 19.11.1903 – 27.11.1903 г. – врид суд. Мех. миноносца «Расторопный». 12.12.1903 г. – 14.03.1904 г. – врид суд. мех. 1904 г. МЦ «Сильный». С 13 на

14.03.1904 г. уч. боя с 4-мя яп. брандерами и 6-ю яп. МЦ по заграждению выхода на внешн. рейд. В 2:15 ночи японск. флот предпринял 2-ю попытку заблокировать вход на внутренн. рейд П-Артура. В ходе боя 4 яп. брандера были потоплены, но в бою МЦ «Сильный» вышел вперед МЦ «Решительный», вступив в арт. дуэль с 6-ю яп. МЦ. В ходе боя с 2:30 до 3:00 на нем была перебита паропроводная труба и привод рулевой машины. Получив пробоину в паропроводе «Сильный» превращался в неподвижную мишень. В. Зверев схватил пробковый матрас, обжигаясь, набросил его на подверженные трубы, из которых била струя насыщенного пара. Пар отбрасывал матрас в сторону, прижать его бугелями или по-другому не вышло. Тогда офицер сам бросился на пробоину, прижал матрас своим телом и, пожертвовав жизнью, возвратил своему кораблю ход [46, с. 145]. В ходе боя погиб не только В. В. Зверев, но и 6 нижн. чинов машин. команды, ком. МЦ лейт. Е. И. Криницкий и 12 матросов были ранены [22, с. 99-100; 38, с. 120-121]. На 1904 г. – женат. Награды: 1896 г. – орд. Св. Стан. 3 ст.; 28.12.1900 г. – орд. Св. Анны 3 ст.; 2 мед. [41, с. 180].

Примечание № 3: Шеметилло Игнатий Брониславович (15.01.1863 – 17.10.1904, П.-Артур, пох. 17.10.1904, П.-Артур, воен. клдб.). Православный. Ок. кадетск. корп. и пехотн. юнкерск. уч-ще. Подпор. (ст. 29.03.1885). Пор. (ст. 29.03.1889). Шт.-к. (ст. 15.03.1892). Кап. (15.03.1900). 1903 г. – ротный ком. 3-го Брест-Литовского крепостн. бат. [35, ч. 2, 305]. 1904 г. – участник РЯВ. 8.10.1904 г. – комендант укрепления № 3, 25-й ВССП. При недостаточном количестве пулеметов предложил изготавливать их из имеющихся на складе ружей Манлихера, связывая их по 5-6, с установкой на простом деревянном станке с колесами; предложение было принято и портовые мастерские приступили к их изготовлению [38, с. 418]. Погиб в последний день 3-го общего японского штурма П-Артура от минометного огня. В 13:50 снаряд осадного 11 дм орудия попал в верхнюю часть блиндажа, прекратив сообщение между казармой и внутрен. частью форта, отрезав находившийся в казарме гарнизон. Пожар распространился на снарядные ящики. Яп. арт. заметила это, начав минометн. обстрел чтобы отрезанный огнем гарнизон не имел возможности спастись. Часть гарнизона, во главе с кап. Шеметилло бросилась тушить огонь. Взрывной волной от попадания мины кап. Шеметилло был отброшен в огонь и сторел заживо [27, с. 902]. 2-я мина упала еще более

метко, убив и ранив подпор. арт. Есаулова и 45 стрелков [39, с. 469]. В ноябр.-дек. 1904 г. остатки 8-й роты 25-го ВССП дрались на укреплении № 3, ключевой позиции перед Курганной батареей. Помня о коварстве японцев во время предыдущих штурмов, сводный отряд 25-го ВССП нанес крупные потери яп. 2-му, 3-му и 36-му пех. полкам при отражении штурмов укрепления [39, с. 560-562; 42, с. 305]. Сын: **Шеметилло Сергей Игнатьевич** (ок. 1885/6 – 19.03.1921, ок. Архангельска). Участник 1-й МВ. Участник гражданск. войны на Севере России, к 1920 г. полк. Был взят в плен, содержался в Архангельском и Пертоминском лагерях. Расстрелян [11, с. 124].

Примечание № 4: Шуба Николай Николаевич (1880 – 9(22).02.1936, Белград, пох. 11(24).1936, Белград, Новое клдб., участ. 106, м. 236). Православн. Окончил Константиновское ВУ. по экзамену 1900 г. Офиц. Ивангородской крепостн. арт. Капитан. Участник РЯВ (оборона креп. П.-Артур). 1.09.-13.10.1904 г. ком. арт. времен. укрепл. № 3.

Шеметилло Игнатий Брониславович [27, 902]

13.10.1904 г. – тяж. ранен при обстреле позиций яп. арт. [38, прил., с. 101; 39, с. 441]. 1908–1910 гг. – шт.-кап. по пешей арт., в 1-й гренадерск. ген.-фельд. Брюса арт. бриг., Москва [29, с. 630; 30, с. 654]. 1914–1918 гг. – уч. 1-й МВ. С 1918 г. – во ВСЮР. В нач 1920 г. – эвакуирован из Новороссийска в Константинополь без средств на корабле «Владимир». В эмиграции в Югославии, член об-ва офиц.-артил., проф. Битольской духовной семинарии [11, с. 292; 26, с. 489].

Примечание № 5: Губерт Владислав Иосифович (1860 – п. хх.03.1917). Ок. мед. факульт. ун-та. 1892–1893 гг. – земский врач (оспопрививание и детск. болезни (осп. и д. б.), препод. фельдш. школы, Казань [33, с. 71]. 1895–1896 гг. – сверхштатный врач (осп. и д. б.) воспитательного дома (в. д.), СПб. [34, с. 78]. 1900–1908 гг. – кол. сов., приват-доцент и врач (осп. и д. б.) в. д., СПб. [35, с. 96; 36, с. 118]. В 1912 г. был привлечен к судебн. ответств. за расхищение средств в должности председ. санитарн. комиссии. По суду доказано, что только с лета 1908 г. (когда вступил в должн.

председ.) путем подлога завладел 8848 руб. казенных денег. Вовлек в свою преступную схему женщину-врача Попову, заставляя ее подписывать подложные счета на больных. К примеру: в 1909 г. бесплатные стаканы молока должны были выдаваться сиротам от воен. ведомства в кол-ве 7 чел., а реально, из-за приписок выдавались на 147 чел.; наживался даже на нагреве воды для больных холерой [16, с. 3]. К 1913 г. был уволен с должности. 1915–1916 гг. – вольнопрактикующий врач, Петроград [37, с. 136].

Примечание № 6: Скандал корпорации Сименс (シーメンス事件 Shimensu jiken). Одно из наиболее громких дел о коррупции среди военных и политиков в Японии перед 1-й МВ. Вспыхнул в янв. 1914 г., привел к отставке кабинета яп. пр.-мин. Ямамото Гомбэя в марте 1914 г. Скандал связан с тайной борьбой яп. полит. партий, строившихся на узко-клановой основе, связанных, с одной стороны, с крупнейшими яп. воен.-пром. корпорациями (дзайбацу), с другой стороны, со взятками от представителей ведущих мировых воен.-пром. компаний, в частности: германск. корп. СименсАГ-Шуккерт и брит. Вилкерс, ведших жестокую борьбу за доступ к воен.-пром. заказам на яп. рынке в обмен на возврат части стоимости воен. кораблей в карманы яп. чиновников (процент «откатов» за 1898–1914 гг. вырос с 5 до 25%) [50; 51].

Источники и литература

1. Государственный архив Николаевской области (ГАО). Ф. 131 «Николаевское уездное 2-х классное училище». Оп. 1. Д. 14 «Прошение о приеме в училище. Свидетельства о рождении учащихся». 10 янв. 21 ноября 1869 г. 17 лл.

2. ГАО. Ф. 168 «Николаевский Адмиралтейский собор». Оп. 1. Д. 428 «Метрическая книга (МК) Адм. Собора за 1863 г.». 149 лл.

3. ГАО. Ф. 230 «Николаевский военный губернатор. 1805–1901 гг.». Оп. 1. Д. 1515 «Полумесячные рапорты и ведомости Николаевской городской полиции и исп. должность военного губернатора в Севастополе о происшествиях в г. Николаеве и Севастополе». 6 февр. 1853 г. 11 янв. 1855 г. 71 лл.

4. ГАО. Ф. 410 «Церкви Херсонского уезда Херсонской губернии. 1795–1917 гг.». Оп. 1. Д. 79 «МК Морской госпитальной церкви г. Николаева за 1866 г.». 139 лл.

5. ГАО. Ф. 484 «Сводный каталог метрических книг». Оп. 1. Д. 1195 «МК Св.

Николаевской (греческой) церкви за 1898–1903 гг.». 246 лл.

6. ГАО. Ф. 484. Оп. 1. Д. 1267 «МК Старо-Купеческой церкви за 1877 г.». 186 лл.

7. ГАО. Ф. 484. Оп. 1. Д. 1829 «МК с. Кринички, Братский р-н за 1910–1912 гг.». 158 лл.

8. Адрес-календарь и общая роспись начальствующих и прочих должностных лиц по всем управлениям в Российской империи на 1877 годъ (далее – АК и ОШРИ). Санкт-Петербург: Тип. прав. сената, 1877. Часть 1: Власти и места центрального управления и ведомства их. 720 с., алф. указ. 96 с.

9. Волков С. В. База данных № 2 «Участники белого движения в России». 1995–2014 гг. *Алфавитный указатель упомянутых фамилий*. Сост., верстка, PDF-вар. и Интернет-версия: Рогге О. В. 2013–2014 гг. Буква «И». С. 68. URL: <http://www.swolkow.org> (дата обращения: 19.01.2018).

10. Волков С. В. База данных № 2 «Участники белого движения в России». 1995–2014 гг. *Алфавитный указатель упомянутых фамилий*. Сост., верстка, PDF-вар. и Интернет-версия: Рогге О. В. 2013–2014 гг. Буква «Ц». С. 32. URL: <http://www.swolkow.org> (дата обращения: 19.01.2018).

11. Волков С. В. База данных № 2 «Участники белого движения в России». 1995–2014 гг. *Алфавитный указатель упомянутых фамилий*. Сост., верстка, PDF-вар. и Интернет-версия: Рогге О. В. 2013–2014 гг. Буква «Ш». 331 с. URL: <http://www.swolkow.org> (дата обращения: 19.01.2018).

12. Демьяненко Ю. Н. Персоналии директоров, инспекторов, законоучителей, преподавателей, учителей, церковных старост, работников, учеников и выпускников Николаевской Александровской мужской гимназии (1862–1920 гг.). *Личный архив автора. 2010–2017 гг.* 2822 регистрационных биографических карточек. [Сост. на 30.09.2017 г.].

13. Демьяненко Ю. Н. Персоналии духовенства и прихожан Св. Николаевской (греческой) церкви за 1856–1925 гг. *Личный архив автора. 2012–2017 гг.* 2292 регистрационных биографических карточек. [Сост. на 2.12.2017 г.].

14. Дем'яненко Ю. М. До 150-річчя Миколаївської чоловічої гімназії. *Чорноморський літопис*. Миколаїв: ЧДУ ім. П. Могили, 2012. Вип. 6. С. 178–184.

15. Дем'яненко Ю. М. Учні, випускники і викладачі Миколаївської чоловічої гімназії – учасники першої світової війни. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського: збірник*

наукових праць. Випуск 3.35: Історичні науки. Миколаїв: МНУ, 2013. С. 312–319.

16. Доктор Губерт и его «подвиги». *Николаевская газета*. 1912. 1 мая. № 1884.

17. Злоупотребления в английской армии. *Сын Отечества*. 1905. 12(25) июля. № 124. С. 3

18. Иванов Иоанн Матвеевич. Некролог. *Южанин*. 1899. 6 марта. № 52.

19. Иванов Спиридон Матвеевич. Сообщ. о смерти. *Николаевская газета*. 1908. 14 сент. № 793.

20. Иванов Спиридон Матвеевич. Некролог. *Николаевская газета*. 1908. 14 сент. № 801.

21. Зарубежные новости. *Сын Отечества*. 1905. 7(20) авг. № 147.

22. Иллюстр. хроника русско-японской войны. *Прилож. к газете Русь*. 1904. 21 марта. № 7. С. 98–112.

23. Матвеев Н. К. 50-летие Николаевской Александровской мужской гимназии. Краткая ист. записка, сост. Препоп. истории Н. К. Матвеевым. Николаев: Электрич. Типо-литография бр. Л. и И. Белолипских, 1912. 108 с.

24. Морские разговоры. *Сын Отечества*. 1905. 20 июля (2 авг.). № 131.

25. Морской биографический справочник Дальнего Востока России и Русской Америки. XVII – начало XX вв. / Сост. Б. Н. Болгурцев. Владивосток: Уссури, 1998. 232 с.

26. Незабываемые могилы. Российское зарубежье: некрологи 1917–2001: в 6 тт. / Рос. гос. б-ка; сост. В. Н. Чуваков; под. ред. Е. В. Макаревич. Москва, 2007. Т. 6. Кн. 3. X–Я. 704 с.

27. Нива. 1905. 19 ноября. № 46. С. 902.

28. Николаевцы. Энциклопедический словарь (2000 персоналий, 1500 портретов и иллюстраций) гл. ред. В. А. Карнаух; за общ. ред. В. А. Карнауха. Николаев: Возможности Киммерии, 1999. 376 с., илл.

29. Общий список офицерским чинам Русской Императорской Армии. Сост. по 1 янв. 1909 г. Санкт-Петербург: Воен. Тип., 1909. 1080 с.

30. Общий список офицерским чинам Русской Императорской Армии. Сост. по 1 янв. 1910 г. Санкт-Петербург: Воен. Тип., 1910. 1124 с.

31. Правительственный Вестник. 1905. 27 марта (9 апр.). № 67.

32. Приказы Главкома ЧФ от 16.02.1900 г. *Южанин*. 1900. 26 февр. № 45.

33. Российский медицинский список, издан. мед. департаментом МВД (РМС) на 1893 г. (по сведениям к 15 мая 1893 г.). Санкт-Петербург: Тип. МВД, 1893. Вступ. XVII с. 310 с.

34. РМС на 1896 г. (по сведениям к 15 марта 1896 г.). Санкт-Петербург: Тип. МВД, 1896. Вступ. XVIII с. 343 с.

35. РМС на 1902 г. (по сведениям к 15 февр. 1902 г.). Санкт-Петербург: Тип. МВД, 1902. Вступ. XV с. 416 с.

36. РМС на 1908 г. (по сведениям к 1 мая 1908 г.). Санкт-Петербург: Тип. МВД, 1908. Вступ. XX с. 512 с.

37. РМС издан. управлением главного врачебного инспектора МВД на 1916 г. (по сведениям на 1 мая 1916 г.). Санкт-Петербург: Тип. МВД, 1916. Вступ. XXVI с. 668 с.

38. Русско-японская война 1904–1905 гг. Санкт-Петербург: Тип. Т-ва А. Ф. Маркс, 1910. Том VIII. Оборона Квантуна и Порт-Артура. Часть I. От начала войны до тесного обложения крепости (17 июля 1904 г.). Работа военно-исторической комиссии по описанию РЯВ. Оглавл. XII с. 535 с., прилож. к том VIII, ч. 1-й. 267 с.

39. Русско-японская война 1904–1905 гг. Санкт-Петербург: Тип. Т-ва А. Ф. Маркс, 1910 г. Том VIII. Оборона Квантуна и Порт-Артура. Часть II. От начала обложения до конца осады крепости (17 июля – 20 декабря 1904 г.). Работа военно-исторической комиссии по описанию РЯВ. Оглавл. XI с. 720 с., прилож. к том VIII, ч. 2-й. 220 с.

40. Спиридон Матвеевич Иванов. Фото. Сайт: «Люди и война». URL: <http://peopleandwar.ru/forum/viewtopic.php?f=511&t=8645&view=print> (дата обращения: 23.02.2018).

41. Список генералам, штаб и обер офицерам корпусов: корабельных инженеров, инженер-механиков и инженеров морской строительной части. Санкт-Петербург: Тип. Морск. Мин., 1902. Часть V. Раздел II. Алфавит чинам корпуса инженер-механиков Оглавл., алф. XII с. 452 с.

42. Список капитанам армейской пехоты по старшинству. Сост. по 1-е янв. 1905 г. Санкт-Петербург: Военная тип., 1905. Ч. 1. Оглавл. LX с. 1002 с. Ч. 2. Оглавл., алф. XLII с. 680 с.

43. Список лицам состоящим в Морском Ведомстве и флота адмиралам и штаб офицерам, чинам зачисленным по флоту (испр. по 2-е янв.). Санкт-Петербург: Тип. Морск. Мин., 1904. Ч. I. Раздел 2: Штаб-офицеры. XIV с. 650 с.

44. Список лицам состоящим в Морском Ведомстве и чинам зачисленным по флоту (испр. по 2-е июля). Список лейтенантам и мичманам. Санкт-Петербург: Тип. Морск. Мин., 1904. Ч. II. XXXIV с. 1338 с.

45. СЛС СФ МВ. Изд. Статист. отделения Главного Морского штаба (испр. по 11-е апр.

1916 г.). Санкт-Петербург: Тип. Морск. Мин., 1916. Оглавл., алф. ССVII с. 1232 с.

46. Челомбитель А. Н. Офицеры флота, Корпусов, Гражданские и Медицинские чины, Судовые священники Морского ведомства – участники Русско-японской войны 1904–1905 гг. URL: <https://www.proza.ru/2018/04/11/339> (дата обращения: 9.02.2019).

47. Шитюк М. М., Горбуров Є. Г., Горбуров К. Є. Слава і гордість Миколаївщини: навч. посібник. Миколаїв: Шамрай П. М., 2012. 276 с.

48. Южанин. 1900. 23 марта. № 67.

49. Южная Россия. 1902. 7 июня. № 141.

50. Siemens scandal. Сайт «Wikipedia». URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Siemens_scandal (дата обращения: 9.01.2018).

51. Siemens Skandal. Сайт «Wikipedia». URL: <https://de.wikipedia.org/wiki/Siemens-Skandal> (дата обращения: 9.01.2018).

Дем'яненко Ю. М., Миколаївський будівельний коледж Київського національного університету будівництва і архітектури (Україна, Миколаїв), demyanenko.yuriy2510@gmail.com

Гаврилов І. В., Миколаївський обласний краєзнавчий музей (Україна, Миколаїв), igor-gavrilov@ukr.net

Морський офіцер Спіридон Матвійович Іванов – учень Миколаївської

Олександрійської чоловічої гімназії

У формі поновленого формулярного списку у хронологічному порядку реконструюється біографія російського морського офіцера, який навчався у Миколаївській гімназії, Морському корпусі, служив на Далекому Сході, захищав П-Артур під час російсько-японської війни, боровся з корупцією на флоті. Реконструйовані обставини боїв за П-Артур у 1904 р. Подано факти про японські тактичні інновації. Приведена певна інформація про втрати російської і японської армій. Вперше надрукована інформація з Держ. архіву Мик. Обл. про його родину. Створені біографічні довідки, які характеризують його родичів, синів, тих, хто служив поряд. Наведені дані про

народження, весілля, смерті або пораненні, інших обставинах військової служби, дати загибелі у бою, репресіях. Приведена інформація про масштабну корупцію у російському і японському флотах, британському військовому відомстві у період 1899–1914 рр.

Ключові слова: морській офіцер, флот, росіянин, японець, морська битва, сухопутна битва, біографія, корупція, нагорода, військова служба, родина, сини.

Demyanenko Y. N., Mykolaiv Building College of the Kyiv National University of Construction and Architecture (Ukraine, Mykolaiv), demyanenko.yuriy2510@gmail.com

Havrilov I. V., Mykolaiv Regional Museum of Local History (Ukraine, Mykolaiv), gavrilov@ukr.net

Naval officer Spiridon Matveyevich Ivanov – the pupil of Mykolaiv Alexander men gymnasium

Biography of Russian naval officer who studied in Mykolaiv gymnasium, Naval High School, served in the Far East, took part in the defense of Port-Arthur during the Russo-Japanese war, participated in anti-corruption deeds in navy in the form of restored service record is reconstructed in chronological order. Circumstances of battles for Port-Arthur in 1904 A. D. are reconstructed. Facts about Japanese military tactical innovations are given. Certain information about Russian and Japanese losses is given. Information from Mykolaiv State Archive about his family is printed at first. Biographical records characterizing his relatives, sons, companions are created. Dates of birth, wedding, death or wound, other episodes of military service, dates of killing in action, dates of repressions are mentioned. Information about mass corruption in the Imperial Russian and Japanese Navies, in the British Ministry of Defense during 1899–1914 A. D. is given.

Key words: naval officer, Navy, Russian, Japanese, sea battle, land warfare, biography, corruption, war service, award, death, sons.

УДК 904

Золотухін А. І.

дослідник (Україна, Миколаїв),
azolotukhin@ukr.net

ХТО СТВОРИВ ЗОЛОТУ СКІФСЬКУ ПЕКТОРАЛЬ?

Раніше автором встановлено, що вся композиція верхнього ярусу пекторалі є відображенням ритуалу причащення на золотому руні, символі кіммерійсько-скіфської влади, скіфського царя Атея найвідомішим предком Гомером. Завдяки методам апокрифології вдалося встановити родовід і довести, що Атей був предком Гомера в 5-му коліні. Тут надані розшифровки текстів 4-х автографів членів цього родоvodu і доведено, що автором золотої скіфської пекторалі був скіфський цар Трофім-Мідас який створив її до 30-річчя власного сина Атея 3 вересня 399 р. до н. е. в Ольвії-2 (с. Парутине).

Ключові слова: пектораль, апокрифологія, Гомер, Трофім-Мідас, Атей, Ольвія-2, Скіфія.

Три роки тому на конференції НУК, котра була присвячена 80-річчю нашого земляка археолога Б.М. Мозолевського, який знайшов золоту скіфську пектораль, мною була зроблена доповідь «Пектораль Б. М. Мозолевського, як символ скіфської культури (семіотико-семантичний аналіз)». Загальний висновок статті зводився, по-перше, до того, що вся композиція верхнього ярусу пекторалі є відображенням ритуалу причащення на золотому руні, символі кіммерійсько-скіфської влади, скіфського царя Атея найвідомішим предком Гомером.

По-друге, композиція нижнього ярусу присвячена минулим часам історії Скіфії-Кіммерії, насамперед загибелі Атлантиди, роду Таргітая й Арістея Проконнеського, які вважали себе нащадками атлантів. Відомо, що перша письмова згадка про грифонів є у олігарха Арістея Проконнеського, автора ідеї створення золотого руна, як символу кіммерійсько-скіфської влади, яку реалізував за кошти батька син Гефест на нашому миколаївському півострові 3 вересня 646 р. до н. е. Слід зауважити, що під час виготовлення пекторалі руно ще зберігалось й тому можна вважати, що зовнішній вигляд його переданий автором точно.

По-третє, спираючись на те, що 429 рік до н. е. народження Атея відомий, а також на те, що сцена драгування коней у нижньому ярусі повторена тричі для кожної половини

пекторалі, було зроблено припущення, що день народження Атея співпадав з днем виготовлення золотого руна 3 вересня, а день виготовлення пекторалі співпадав з 300-річчям виготовлення золотого руна. На час друку статті точного уявлення про родові зв'язки Атея з Гомером не було. Обережне припущення про те, що проміжок між середніми рокам життя Гомера (657–581) і Атея (429–339) в 235 р., виходячи з середнього віку одного покоління у 33,3 р., Атей має бути нащадком у 7-му коліні, або у 5 коліні [1].

До 2017 р. методами апокрифології в 1072 лапідарних написах Північного Причорномор'я вдалося знайти автографи 5-ти авторів: 23 – Арістея Проконнеського (734–640); 477 – Гомера (657–581); 89 – Ахілла (657–609); 61 – Скіфа (638–582) і 422 – Анахарсіса (620–513). Сьогодні вже опрацьовано 1400 лапідарних написів і знайдені автографи ще 20-ти творців античності, серед яких виявився автор пекторалі, скіфський цар Трофім-Мідас, який присвятив її до 30 річчя свого сина Атея, а також автографи останнього, в якому він теж пише про це. Крім того, встановлено як виглядає родовід Атея та його онука Епікура від Гомера (рр. до н. е.): Гомер (657–581) – Анахарсіс (620–513) – Никон (555–475) – Аполлонід Нікійський (511–411) – Трофім-Мідас (470–369) – Атей (429–339) – Ксанф-Лідійський (396–294) – Епікур (336–240). Переважна більшість з цих скіфських царів

були довгожителлями і тому Атей є нащадком Гомера в 5 коліні.

Перед тим як надати власні тексти апокрифологічного прочитання написів необхідно зауважити наступне. По-перше, тут використовуються дати днів і років народження героїв, або дні й роки заснування міст, замість імен і назв. Імена читаються в словах через шифр буква-цифра, котрі відповідають кіммерійській хронології. В цій хронології 1-й день, або 16 липня, і 1-й р., або 776 р. до н. е., народження Таргітая є базовим для переводу їх в сучасні дати. Тобто, Гомер в кіммерійській хронології народився в 61 д. 119 р. – в сучасній 14 вересня 657 р. до н. е.

Реальні імена, які присутні в тексті, пишуться звичайним шрифтом, а визначені через шифр цифра-буква, вказані курсивом, їх не видно в прямому прочитанні тексту. Саме завдяки цьому апокрифологічний переклад є інформаційно більш містким, ніж прямий.

Отже надаю деякі свідчення про автора золоті скіфської пекторалі Трофіма-Мідаса, якого прозвали саме за те що, до чого б він не доторкався – все перетворювалося у золото, як у відомому міфі. А ще за його майстерність називали другим Гефестом. В 1868 р. біля станиці Тамані (Гермонасси) на березі моря знайдено мармурову колону з написом (Рис. 1), реконструкція автора [5]:

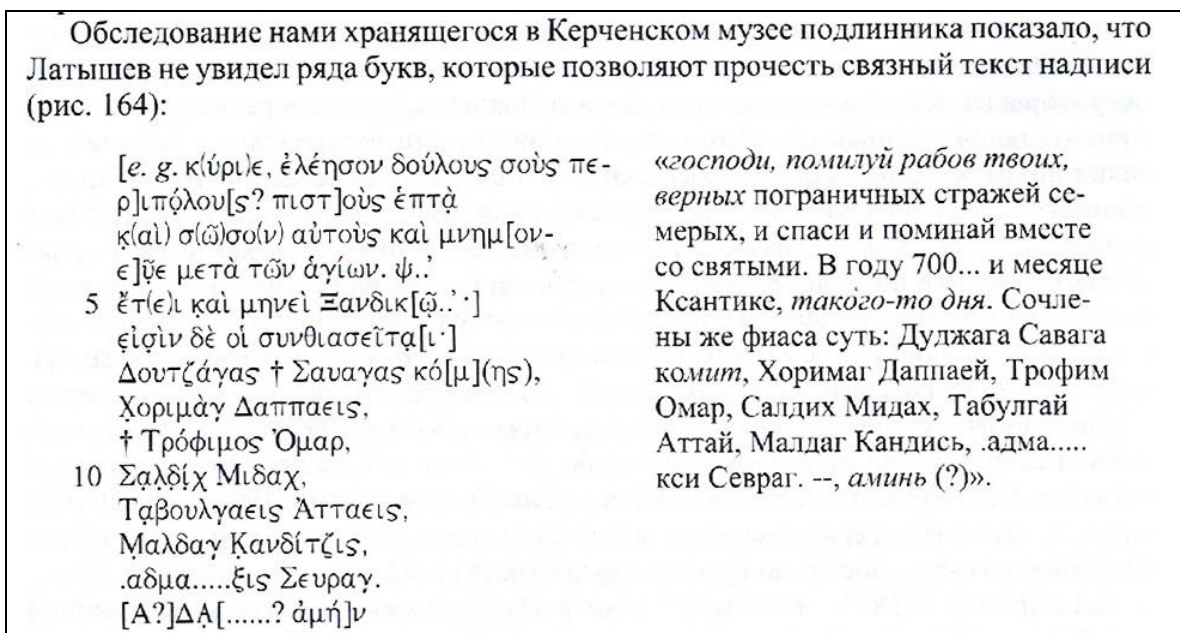

Рис 1. Реставрований В. П. Яйленко напис на мармуровій колоні та переклад

А так виглядає апокрифологічний переклад цього напису-молитви батька Трофіма-Мідаса, Аполлоніда Нікійського до власного 85 р.: «Господи, помилуй раба твого Аполлоніда Нікійського зі супутницею Кірою з 7-ма дітьми. Спаси моїх й пом'яни усіх разом із святыми в 55 д. 350 р. (8 вересня 426 р. до н. е.) Во гніві не

Рис. 2. Фото мармурової плити

осуди, будь єдиним моїм супутником, прости гріхи рабу твоєму Аполлоніду Нікійському. Хвіст комети опутав землю в 85 д. 306 р. (8 жовтня 470 р.) під час народження питомця Трофіма Мідаса, зібралися в домі Гомера й Клеопатри хвилюємося вдвох з Мідасом тут в Ольвії-2. З Атеєм обидва ми, він 3 р. та я у 85 р., є дітьми Таргітая та виноградної ягідки Клеобуліни (дочки Зороастра – А. З.) Аїду агнцями в 55 д. 350 р. (8 вересня 426 р.)».

Надзвичайно важливо тут, по-перше, є те, що автор пекторалі народився в домі Гомера й Клеопатри в Ольвії-2 (с. Парутине). По-друге, ім'я своє Тріфон («Вихованець») він отримав тому, що народився з дідом Анахарсісом в один 55 д. (8 вересня) та ще через те, що їх народження відбулися під час приходу комети Галлея у знаковий для роду Таргітая 85 д. і це є одним з найдавніших свідчень про комету. Портрете, Аполлонід дуже пишається з онуком

Атесем своїм атлантичним походженням від Таргітая та Заратуштри. Поки знайшлося 23 автографи Аполлоніда Нікійського, в них він пише також й про завершення ним в місті Нікії (о. Березань) 9-ї книги «Історії» Геродота.

Вдалося знайти поки що 4 автографи Трофіма-Мідаса. Останній з них походив з Тіри, а знайдений був у Белгороді-Дністровському в 1960 р. (Рис. 2). [3].

Напис:

[Π]ε ρ ι κ λ [ῆς resp. ἔως ---]
 Εὐκλέω[ς ---]
 Τιμόθεος [---]
 Ποσειδώνι [ος resp. του -]
 Ἀὐτοκλῆς Ἀπ [---]
 Ἀπολλώνιος Χρ [---]
 Ἡρώιδα, Ἀ π ο [---]

Переклад: « - - Перікл - - - Евкла - - - Тимофей - - - Посідоній - - - Автокл, син Ап - - - Аполлоній, син Хр - - - Героїда, Apo - - - » [3].

А так читається апокрифологічний переклад напису Трофіма-Мідаса: «Знаменитий Гомер прославив Атлантиду, яка шанувала бога Посейдона і загинула в 85 д. 1068 р. тому (8 жовтня 1447 р. до н.е.). Сам же я, Трофім-Мідас, 20 р. тому поетів Арістея й Гомера і доброго сина Атея, яких батько в місті Ольвії-2, заснованій Клеопатрою, відлив в золоті в 50 д. 377 р. (3 вересня 399 р. до н.е.) 20 р. тому». Тут маємо підтвердження самим автором пекторалі, що золоте руно є творінням Арістея Проконнеського, а його тримають Гомер і Атей. **Таким чином, пектораль була відлита Трофімом-Мідасом в Ольвії-2 (с. Парутине) 3 вересня 399 р. до н.е. як оберіг до 30 р. його сина Атея!**

Надаю підтвердження цього факту з боку Атея, якому батько присвятив цей оберіг. Поки вдалося знайти 3 автографи Атея. На

вапняковій стелі, яку витягли в 2008 р. з моря в Ак-Мечетській бухті (в Криму) (Рис. 3) [4].

Напис:

Ἀρτιμίδωρος
 Ἀφαιστίο

Переклад: Артемідор, (син) Гефестія.

Акротелевірш (жирним позначені букви, що входять до акротелевіршу):

Ἀρτιμίδω-ρ-ος
 Ἀφαιστίο

Нещодавно, (ΑΑ) 11 р. тому, Гефест нар. в (Αρτ) 85 д. (τιμί) 306 р. подарував мені в (ιδ) 30 р. оберіг тасмний в (δω) 50 д. (ωΑφα) 377 р. – нар. в (φ) 50 д. (φα) 347 р. в (στ) 50 д. (λοος) 388 р.

Рис. 3. Вапнякова стела

Апокрифологічний переклад напису: «Нещодавно, 11 р. тому, Трофім-Мідас подарував мені в 30 р. оберіг тасмний – Атей в 50 д. 388 р.»

Тут мова йде знову про золоту скіфську пектораль-оберіг виготовлену Трофімом – Мідасом до 30 річчя Атея в 50 д. 377 р. (3 вересня 399 р. до н.е.).

На останок надаю свідчення сина Трофіма-Мідаса, Ксанфа Лідійського, про сконання батька в 101 р. Загалом поки що вдалося знайти 11 автографів Ксанфа, причому 3 з них присвячені піврічній обороні Ольвії-2 від облоги Зопіріона в 331 р. до н.е., його відступу та загибелі після цього від скіфів у 20 д. 445 р. (4 серпня 331 р. до н. е.). Цей напис (Рис. 4) знайдений в 1853 р. [2].

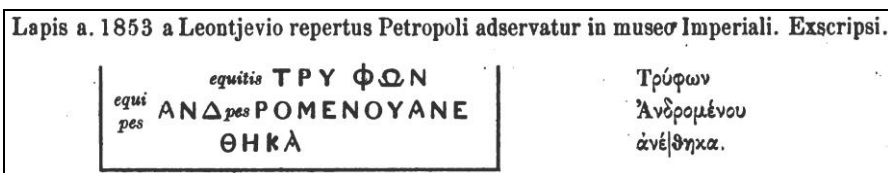

Рис. 4. Прорис напису на плиті з Ермітажу

Напис:

Τρύφων
 Ἀνδρομένου ἀνέ-
 qhka

Акротелевірш (жирним позначені букви, що входять до акротелевіршу):

Τρύ-φ-ων
 Ἀνδρομένου ἀ-νέ-
 qhka

У (ΤΑq) 107 д. (ΤΑq) 407 р. помер Тріфон нар. в (Τρύ) 85 д. (Αnd) 306 р. прожив у

багатстві (ndr) 101 р. мужньому сину нар. в (om) 347 р. в (έ) 50 д. створив в (n) 50 д. (ouqh) 377 р. оберіг – нар. в (qhк) 55 д. (hka) 380 р. в (kan) 107 д. (έwn) 407 р.

Апокрифологічний переклад напису: «У 107 д. 407 р. помер Трофім-Мідас, який прожив у багатстві 101 р. і мужньому сину Атею створив в 50 д. 377 р. (золотий) оберіг – Ксанф Лідійський в 107 д. 407 р.»

Це вже третє свідчення про дату створення пекторалі. Акрівірш літургійно почато й

закінчено датою сконання Трофіма в 107 д. 407 р. (30 жовтня 369 р. до н.е.). Ксанф його тут називає Трифоном («Розкішним») замість його справжнього імені Трофіма («Вихованця»), щоб підкреслити його видатний талант.

З наведених вище доказів видно, що золота скіфська пектораль стала найяскравішим символом тривалого правління державою Скіфією родом кіммерійського царя Таргітая, перейменованого в 592 р. до н.е. Клеопатрою в царських скіфів, столицею якої була Ольвія-2, разом з іншими містами Північного Причорномор'я, побудованими царськими скіфами, нащадками атлантів і Заратуштри для дружніх греків. Загалом же пектораль є найяскравішим свідомством прадавньої співпраці та симбіозу греко-скіфських культур, започаткованих ще в часи Атлантиди. Тобто ніякої давньогрецької колонізації в свободній і демократичній Скіфії не було і не могло бути, як такої. Було продовження атлантичних зв'язків спочатку кіммерійців, а потім царських скіфів, які побудували для греків міста на узбережжі Чорного моря і входили до складу Пританії в Афінах, як одна з 10-ти грецьких колоній.

Зв'язки переривалися тоді, коли до влади в цих містах приходили такі скіфські царі як Пан, Савлій. Через те в Елладі греки вважали скіфів варварами. Зв'язувальною ланкою між скіфами і греками були кіммерійці-моряки, нащадки атлантів з роду Таргітая, які з одного боку, перейменовувалися у царських скіфів, оскільки втратили державність, а з іншого прийняли для себе купу грецьких псевдонімів, щоб друкуватися в Афінах. Це в подальшому призвело до того, що всі вони й до сьогодні вважаються греками. А насправді, як виявилось завдяки апокрифології, саме цей кіммерійсько-атлантичний прошарок моряків і створив античну культуру й християнство, бо перейменування не змінює генетику.

Творець неперевершеної пекторалі, скіфський цар Трифон («Вихованець»)-Мідас був праправнуком Гомера («Кіммерійця»). А тепер через призму хоча б 9-ти з 29-ти псевдонімів Гомера подивимося на те, нащадком і вихованцем кого Трофім-Мідас є в сучасній історії? Гомер – це Платон, Піфагор, Евклід, Гесіод, Евріпід, Есхіл, Фулідід, Діоген Лаертський, Геродот. І через те наша Вікіпедія пише: «На думку вчених, пектораль була виготовлена грецькими майстрами-торевтами

на замовлення скіфської знаті як дипломатичний дар у другій чверті IV століття до н.е. в ювелірних майстернях Афин або Пантікапея» ...

Джерела та література

1. Золотухін А. І. Пектораль Б. М. Мозолевського, як символ скіфської культури (семіотико-семантичний аналіз). Сайт: <http://homerandatlantia.com>.
2. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae, ed. B. Latyshev. 1916 (№ 540) IOSPE I².
3. IOSPE: <http://iospe.kcl.ac.uk/index-ru.html>. Електронна публікація 3-го видання Корпусів древніх написів Північного Причорномор'я – Inscriptiones antiquae Orae Septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae: I. 31. Тіпа і хора.
4. IOSPE: <http://iospe.kcl.ac.uk/index-ru.html>. Електронна публікація 3-го видання Корпусів древніх написів Північного Причорномор'я – Inscriptiones antiquae Orae Septentrionalis Ponti Euxini graecae et latinae: III. 589. Херсонес і хора.
5. Яйленко В. П. История и эпиграфика Ольвии, Херсонеса и Боспора VII в. до н. э. – VII в. н. э. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2017. 1024 с., ил. – (Исторические исследования).

Zolotukhin A. I., a researcher (Ukraine, Mykolaiv), azolotukhin@ukr.net

About the author of the golden Scythian pectoral

Earlier, the author found that the entire composition of the upper tier of the pectoral is a reflection of the communion ritual on the golden fleece, a symbol of Cimmerian-Scythian power, the Scythian king Ateas, the most famous ancestor of Homer. Thanks to the methods of apocryphology, it was possible to establish a lineage and prove that Ateas was the ancestor of Homer in the 5th generation. The transcripts of the 4 autographs of the members of this lineage are provided here, and it is proved that the author of the golden Scythian pectoral was the Scythian king Trophym-Midas, who created it to mark the 30th anniversary of his own son Ateas on September 3, 399 B.C. in Olbia-2 (Parutyn village).

Key words: pectoral, apocryphology, Homer, Trophym-Midas, Ateas, Olbia-2, Scythia.

УДК 904

Золотухін А. І.

дослідник (Україна, Миколаїв),
 azolotukhin@ukr.net

ЕМІНАК – ЦЕ ПСЕВДОНИМ АВТОРА ЗОЛОТОЇ СКІФСЬКОЇ ПЕКТОРАЛІ!

Доведено, що ім'я Емінак розшифровується як «Мій псевдонім», в ньому ж зашифрована дата народження автора золотої скіфської пекторалі Трофіма-Мідаса, а також дата прийняття псевдоніма, яка співпадає з датою створення пекторалі 3 вересня 399 р. до н. е. Висунуте припущення, що Трофім-Мідас також причетний до створення подарункових двох монет із зображенням Атея і Гомера для полегшення їх атрибуції на пекторалі.

Ключові слова: Емінак пектораль, апокрифологія, Гомер, Трофім-Мідас, Атей, Ольвія-2, Скіфія.

Згідно Вікіпедії «Емінак (дав.-гр. *Εμινάκος*) – представник правлячої династії скіфів у Ольвії, з ім'ям якого карбувались перші срібні монети (статери) в історії Ольвіополісу (рис. 1). Відповідно до запропонованого П. О. Каришковським датування, а саме між 460–440 рр. до н. е. [3], час представництва Емінака відповідає часу панування династа Скіла (~465 – ~446). Вірогідно, належав до правлячої династії Європейської Скіфії. Карбування срібної монети з ім'ям представника династії відображало спробу ольвіополітів протистояти торговій експансії на терена Скіфії Істрії, яку протежував династ Скіл». Автори статті [4] звернули увагу на етимологію грецького імені *Εμινάκος* і довели, що через його скіфське походження воно ближче до іранської мови і має читатися, як *Aminaka* – укр. «неслабнучий, незгасаючий».

Рис. 1

Будь-яка наука розвивається за схемою: стара парадигма – парадокс – нова

парадигма. Якщо вчитатися в тексти наукових статей присвячених Емінаку, то тут вимальовується парадокс історії, який зводиться до наступного. Ні у кого не виникає сумніву начебто в тому, що по ходу давньогрецької колонізації в Скіфії, вони

побудували нам грецькі міста на Північному Причорномор'ї та керували ними. Для чого тоді скіфському царю випускати срібні монети грекам? За історією скіфського царя Скіла з «Історії» Геродоту скіфи, начебто, не сприймали грецьку культуру. Тоді виникає друге питання: чому Скіла було вбито братом скіфом Октамасадом, а причина його зради рідної культури, грецькі міста, продовжували існувати в Скіфії сотні років і не руйнувалися скіфами? Чому так багато уваги приділено в «Історії» Геродоту Скіфії, чому так багато грецького ми знаходимо в скіфській міфології та у зображеннях на пекторалі, посуді, монетах та у назвах місцевостей? Звідки така любов у скіфів до Еллади?

Відповідь на ці питання ми отримуємо, читаючи завдяки апокрифології приховані тексти в лапідарних написах, що знайдені тут в Північному Причорномор'ї та у текстових творах Стародавньої Греції, що дійшли до нас. По-перше, з'ясувалося, що з історії викреслена майже тисячолітня історія існування арійсько-кіммерійсько-грецької (можливо фінікійської також) Атлантиди, як корабельної держави, столиця якої була розташована в Криму біля сучасної Евпаторії, яка об'єднувала припортові міста Чорного, Мармурового, Єгейського та східної частини Середземного морів. Культура цієї держави отримала назву Крито-мінойської, а останнім часом – Єгейської. Після визнання факту існування Атлантиди наукою, вона має бути

перейменована в Атлантичну. По-друге, після вибуху вулкану Санторін за свідченням Гомера 8 жовтня 1447 р. до н.е., дата добре корелює з сучасними науковими даними, Атлантиду було змито в Чорне море велетенським цунамі, а залишки її частково збереглися лише під вулканічним попелом на островах Криту й Тіри, а також на узбережжях названих морів. Г. Шліман, коли вів перші розкопки Трої, знайшов чудові золоті прикраси, саме з часів Атлантичної культури, а не часів Троянської війни.

По-друге, Гомер пише, що за 4 дні до катастрофи жерці попередили про неї і 10 родин на 10 кораблях припливли до землі сучасного міста Миколаєва і заснували тут місто, яке він назвав Алібантом («Філа померлих», або Аїд). Сьогодні воно розкопане і отримало назву як археологічний пам'ятник «Дикий Сад». Алібант проіснував майже 500 р. і артефакти знайдені на ньому свідчать, що морські зв'язки нащадків атлантів не переривалися з Елладаю. На межі Х–ІХ ст. до н. е. кіммерійці його покинули (археологи припускають, що через неврожай), мені здається, що через похід до Персії. А коли через 30 р. після походу вони вирішили повернутися на рідну землю, то їх замінили тут скіфи, а дружини й діти не прийняли – лицарі кіммерійські не стали битися з дітьми й повернулися до Малої Азії, а на ознаку вигнання з батьківщини відпустили оселедці. Моряк Таргітай, пам'ятаючи про своє атлантичне походження, привів з Кападокії своє плем'я до святого міста (Алібанту) і в 753 р., завдяки продажу зерна грекам, біля нього побудував 3 міста (Ольвію-1, Борея, Нісон) для греків-ситонів. В 758 р. до н. е. Таргітай входив вже до складу Пританії в Афінах, як одна з 10-ти грецьких колоній Гілея. Таких міст Таргітай і його нащадки побудували біля 11 в Скіфії та ще 2 в Елладі, ними в Скіфії керували Таргітай і його нащадки, а не греки. Це є неспростовним доказом того, що Скіфія була державою зі столицею в Ольвії-2 (с. Парутине), побудованою на гроші олігарха-кіммерійського царя Арістея Проконнеського (19 псевдонімів серед них Орфей, Сократ, Фалес, Каллін, тощо), якого без сумніву можна вважати засновником античної культури й християнства. Глибина парадоксу Еллада-Скіфія вимірюється тим, що греки його теж вважали варваром, а брат Колаксай – іноземцем...

По-третє, близьке розташування Кападокії до Фінікії та поріднення Таргітая з царем Фінікії Кадмом (він одружився на доньці

фінікійської цариці Буси й Заратуштри, Клеобуліні) все це спонукало створенню грецької абетки на основі фінікійської, а далі це вже сприяло розвитку писемності, літератури та інших наук виключно родом Таргітая, який на багато років випередив греків і через те задавав тон у цих питаннях в Елладі. Елементарним доказом такого випередження є змагання на кращого поета Еллади на перших двох Панафінеях, які обидва рази виграв Гомер, оскільки у греків не було будь-якого поета. Бо, якщо б хоча якийсь з'явився, то він би точно виграв у варвара Гомера. Про це свідчать перші Панафінеї, на яких Гомер змагався сам із собою, точніше з Гесіодом, якого він представив в «Теогонії» як грека і через те перевагу суді віддали грекові, а не варвару Гомеру. Псевдонім Гесіода («Спосіб надрукуватися» в Елладі – перейменуватися у грека!) для Гомера придумала Клеопатра. І через те у кіммерійських творців античності буйним цвітом розквітли псевдоніми. У Гомера поки що виявилось 29, а у Анахарсіса – 40, бо для кожної галузі науки чи то мистецтва якою займався творець треба було мати новий грецький псевдонім.

Авторство золотої скіфської пекторалі вдалося встановити на підставах того, що скіфський цар Атей, зображений в центрі композиції (Рис. 2), був нащадком Гомера в 5-му коліні: Гомер (657–581) – Анахарсіс (620–13) – Никон (555–475) – Аполлонід Нікійський (511–411) – Трофім-Мідас (470–369) – Атей

Рис. 2

(429–339) – Ксанф-Лідійський (396–294) – Епікур (336–240). В моїй статті «Хто створив золоту скіфську пектораль?» [2] надані розшифровки текстів 4-х автографів членів цього родоводу і доведено, що автором золотої скіфської пекторалі був скіфський цар Трофім-Мідас, який створив її до 30-річчя власного сина Атея 3 вересня 399 р. до н.е. в Ольвії-2 (с. Парутине). Встановлено, що він народився у роковий для роду 85 д. 306 р. (8 жовтня 470 р. до н. е.) і прожив 101 р. Судячи з усього над створенням свого шедевра він працював 10-11 років. А по закінченні його для того, щоб увійти у грецький світ, йому знадобився грецький псевдонім, яким він і позначив себе як Емінака. Осць як розшифровується це ім'я: **Εμιν**=**εμύ** – мій, **ακος** – псевдонім (вирішення проблем)

прийняв в (ос) 50 д. (αος) 377 р. В самому псевдонімі є його дата народження: **Εμιν** – нар. в (**Εμιν**) 85 д. (**μιν**) 306 р. Так що, можна стверджувати, що цей псевдонім він прийняв після створення пекторалі в 70 років – 3 вересня 399 р.

Можна припустити, що для ототожнення портретів Гомера і Атея на пекторалі Трофим-Мідас також зробив і дві монети з їх зображенням (Рис. 2). Нумізмати та археологи знають, що монета позначена його ім'ям дійсно використовувалася за своїм призначенням – її знайдено значно більше, ніж, скажімо, монети з зображенням Атея [1]. Та й якісь виготовлення монет із зображенням Атея та Гомером значно вища за емінаків, тобто, судячи з усього, обидві ці монети були подарунковими. Для того, щоб довести це припущення необхідно знайти реверсне зображення монети з Гомером. На монеті з Атеєм на реверсі зображений молодий Гомер у віці до 27 р. в образі Геракла (Рис. 3), якщо на реверсі буде теж саме (або зображення Медузи Горгони, яка була на щиті Гомера), то це і буде доказом їх призначення для атрибуції портретів на пекторалі.

Рис. 3

необхідно знайти реверсне зображення монети з Гомером. На монеті з Атеєм на реверсі зображений молодий Гомер у віці до 27 р. в образі Геракла (Рис. 3), якщо на реверсі буде теж саме (або зображення Медузи Горгони,

яка була на щиті Гомера), то це і буде доказом їх призначення для атрибуції портретів на пекторалі.

Джерела та література

1. Анохін В. А Монети скіфського царя Атея. НіС, 1965. № 2, 3-15.
2. Золотухін А. І. Хто створив золоту скіфську пектораль? Миколаївщина і Північне Причорномор'я: історія та сучасність: матеріали ІХ Всеукраїнської науково-методичної конференції (27 вересня 2019р., Миколаїв). Миколаїв, 2019. С. 22–25.
3. Каришковський П. О. Монети Ольвії. Київ: Наукова Думка, 1988. ст. 50
4. Кулланда С. В., Раевский Д. С. Емінак в ряду володарів Скіфії. ВДІ. № 1. 2004.

Zolotukhin A. I., a researcher (Ukraine, Mykolaiv), azolotukhin@ukr.net

Eminak is the nickname of the author of the golden Scythian pectoral!

It is proved that the name Eminak stands for «My nickname», it also encrypts the date of birth of the author of the golden Scythian pectoral of Trophym-Midas, as well as the date of acceptance of the pseudonym, which coincides with the date of creation of the pectoral on September 3, 399 BC. It has been suggested that Trophym-Midas is also involved in the creation of two coins featuring Atheas and Homer to facilitate their attribution in the pectoral.

Key words: Eminak, pectoral, apocryphology, Homer, Trophym-Midas, Atheas, Olbia-2, Scythia.

УДК 908(477:73):32-0555.2

Іванова Г. А.

Державний архів Миколаївської області (Україна, Миколаїв),
 mail@mk.archives.gov.ua

ЖІНКИ У СКЛАДІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ МИКОЛАЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДУМИ

Уперше в історії Миколаєва жінки стали гласними Миколаївської міської думи після Лютневої революції 1917 р. У тезах висвітлено біографії В. І. Сапожникової, С. З. Мандельштам і А. Г. Кенігсберг.

Ключові слова: Софія Мандельштам, Анна Кенігсберг, Віра Сапожнікова, Миколаївська міська дума, жінки в органах міського самоврядування.

За доби Української Центральної Ради в Миколаєві основні важелі управління зосереджувалися в руках гласних демократичної Миколаївської міської думи, котра 15 листопада 1917 р. визнала Центральну Раду як вищий краєвий орган влади в Україні. 15 квітня 1917 р. Тимчасовий

уряд видав Постанову «Про проведення виборів гласних міських дум» і «Тимчасові правила щодо проведення виборів гласних міських дум». Уперше в колишній Російській імперії впроваджувалося демократичне, пряме і рівне виборче право. Обирати й бути обраним до органів міського самоврядування могли всі

громадяни чоловічої та жіночої статі всіх національностей та віросповідань, які досягли 20 років. Під час складання списків ці особи повинні були мешкати у цьому місті, мати в ньому домівку або інші заняття, пов'язані з містом. Кожен виборець мав один голос [1]. Демократичну Миколаївську міську думу було обрано на виборах, що відбулися 13 серпня 1917 р. за законодавством Тимчасового уряду. Зі 102-х гласних Демдуми 63 представляли партію соціалістів-революціонерів, 15 – соціал-демократів, 9 – єврейську громаду, 5 – партію Народної свободи, 3 – Союз домовласників, по одному – інші політичні партії та громадські організації Миколаєва [2]. Вперше жінки і чоловіки були зрівняні в виборчих правах. Тож, до демократичної Миколаївської міської думи потрапили 3 жінки – Сапожникова Віра Іванівна (за списком № 3 під № 33 від партії соціалістів-революціонерів), Мандельштам Софія Захарівна (за списком № 9 під № 3 від Російської соціал-демократичної робочої партії, об'єднаної з соціал-демократами БУНД, Латвії, Естонії, Польщі та Литви) та Кенігсберг Ганна Григорівна (за списком № 12 під № 9 від єврейського об'єднаного комітету) [3]. Біографії цих жінок досі були невідомими. Отже, саме на їх дослідження було спрямовано зусилля автора, якому вдалося, хоча б частково, відновити історію цих жінок за документами держархіву Миколаївської області.

Сапожникова Віра Іванівна (1864–1936 рр.), педагог, дівоче прізвище Казакевич. Вихованка Вищих Бестужевських курсів в Петербурзі, організатор перших у м. Миколаїв установ для дошкільнят, голова профспілки домашньої прислуги. Її чоловік – Сапожников Аркадій Пантелеймонович (1868–1939 рр.), педагог, громадський діяч, з селян. Ще студентом Петербурзького університету долучився до революційно налаштованої молоді, був заарештований, ув'язнений до Шліссельбурзької фортеці. Емігрував до Швейцарії. Після повернення в 1895 р. до Росії був висланий в м. Миколаїв під гласний нагляд поліції. Тут з дружиною Вірою Іванівною на власні кошти відкрив в невеликому одноповерховому будинку по вул. Олексіївська, 82 (нині вул. Велика Морська) приватне 3-го розряду училище (початкову школу), в якому і викладав, а Віра Іванівна була завідувачкою. Аркадій Пантелеймонович та Віра Іванівна були членами місцевої організації соціалістів-революціонерів. Аркадій Пантелеймонович активно працював у Миколаївському товаристві любителів природи, у 1910–1911 рр. був редактором

миколаївського журналу «Природа». Вів наукові гуртки, збирав дані про клімат, флору і фауну Херсонської губернії, був активістом народних читань. У 1925 р. Сапожникови переїхали з родиною до м. Ленінград [4].

Мандельштам Софія Захарівна, вчителька, мешкала у м. Миколаїв по вул. Пушкінська, 13, член Російської соціал-демократичної робочої партії (меншовики). У газеті «Шлях Соціал-Демократа» від 12 березня 1918 р. № 13 є замітка про урочисте засідання, присвячене річниці Великої Російської Революції в приміщенні бюро партії (вул. Потьомкінська, 43), куди було запрошено С.З. Мандельштам виступити з доповіддю на тему «Російська революція та соціал-демократія» [5]. Після мітингу на заводі «Наваль» 20 березня 1918 р., де робітники вимагали виплати зарплатні, відбулося закрите засідання, скликане більшовиками. На засіданні було прийнято рішення про виступ проти німців 22 березня 1918 р., Рішення підтримали на заводах «Руссуд» і «Темвод». Однак, есери і меншовики вважали виступ проти добре організованої та озброєної армії самогубством. Найбільше в цьому намагалася переконати присутніх гласна Дума, меншовичка Софія Мандельштам. Але її виступ не справив впливу на збуджений більшовиками натовп робітників. Взагалі будь якого плану повстання розроблено не було, фактично воно мало напівстихийний характер і тим самим було приречене на поразку [6]. Зі спогадів учасниці миколаївського жіночого руху Дарії Хомутової з початком Лютневої революції 1917 р. у м. Миколаїв був організований Союз жінок, центральне відділення якого складалося з так званих «дам патронес» – дружин офіцерів, лікарів та інших представників місцевої інтелігенції і районне відділення (вулиці 3-я Слобідська – Колодязна), котре об'єднало робітниць та дружин робітників. У районному відділенні союзу працювала і есерка В. І. Сапожникова, вчителька. Одного разу в театрі Шеффера на загальних зборах жінок стався розкол союзу. Членами районного відділення було прийнято рішення про приєднання до більшовицького союзу трудящих жінок, збори якого в цей час проходили по вул. Потьомкінська у м. Миколаїв, куди і попрямувала велика група робітниць та дружин робітників. На цих зборах з промовою виступила і Софія Захарівна Мандельштам. У березні 1920 р. С.З. Мандельштам була завідувачем жіночим відділом (так у документах) [7].

Кенігсберг Анюта (так у документі) Германівна народилася 03 листопада 1879 р.

(за старим стилем) у м. Миколаїв (актовий запис № 147 в метричній книзі синагоги м. Миколаїв Херсонського повіту Херсонської губернії про народження за 1879 р.) в сім'ї миколаївського міщанина Германа Кенігсберга (у деяких документах – Кейнігсберг) та його дружини Естер [8] та була молодшою з шести дітей Кенігсбергів, з яких двоє стали лікарями – вона та її старший брат Михайло Григорович, котрий особливої популярності серед миколаївців набув з 1901 р. після відкриття власного гідропатичного закладу на вул. Велика Морська, 3/1, де працював завідувачем, а Анна Григорівна – лікарем [9]. У травні 1917 р. за ініціативою Анни Григорівни Кенігсберг відкрився єврейський дитячий садок, який розміщувався в будинку № 14 по вул. Мала Морська, а пізніше на розі вул. Великої Морської та Наваринської. Коштами громади утримувалися дитячі притулки-сиротинці для дівчат та хлопців (у 1919 р. передані під опіку державної системи соціального забезпечення). Крім того, на благодійні внески діяв «денний притулок» для дітей воїнів та з бідних сімей, створений в 1914 р. (припинив діяльність в 1918 р. через відсутність коштів). Громада утримувала єврейську богадільню [10]. В 1924 р. Ганна Григорівна працювала дитячим лікарем у миколаївському шкільному санаторії [11].

Таким чином, до складу демократичної Миколаївської міської думи входили жінки, котрі на той час мали досить високий рівень освіти, реалізовували себе як професіоналки, так і громадські та політичні активісти. Вони відіграли значущу роль в історії Миколаєва і заслуговують на повагу нащадків і гідне місце в історії рідного краю.

Джерела та література

1. Ярмиш О. Н., Головка О. М. Харківське міське самоврядування на зламі століть: ХІХ–ХХ і ХХ–ХХІ ст. Досвід історії та сучасності. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2004. С. 41.

2. ДАМО. Ф. 222. Оп.1. Спр.1814. Арк. 7, 192; Ф. р-1817. Оп. 2. Спр. 195. Арк. 183. Спр. 280. Арк. 10.

3. ДАМО. Ф. 222. Оп.1. Спр. 1814. Арк. 3-3 зв., 6.

4. Энциклопедический словарь: Николаевцы, 1789–1999 гг. Николаев; «Возможности киммерии», 1999. С. 297; Адрес-календарь и справочная книга Николаевского Градоначальства на 1912 год. Николаев: Канцелярии Николаевского Градоначальника, 1911. С. 65, 71, Адрес-календарь Николаевского Градоначальства на 1915 год. Николаев: Канцелярии Николаевского Градоначальника, 1914. С. 76, 144.

5. ДАМО. Ф. 1817. Оп.2. Спр. 279. Арк. 125.

6. ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 552. Арк. 7зв.-8; Спр. 504. Арк. 1; Миколаївщина в роки Української революції 1917–1921 рр.: науково-методичні матеріали. Миколаїв: ОІППО, 2017. С. 152.

7. ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 517. Арк. 1-4.

8. ДАМО. Ф. 484. Оп. 1. Спр. 1467. Арк. 70 зв.

9. Чередниченко Г. Водолечебница доктора Кенигсберга. *Новый век*. 2001. № 3–4. С. 81–82.

10. Миколаївщина: нариси історії революції 1917–1921 років / Л. Л. Левченко, Л. А. Вовчук, О. В. Волос та ін. Миколаїв: Іліон, 2017. С. 168.

11. Список медицинских врачей СССР. Изд. народного комиссариата здравоохранения РСФСР. Москва, 1925. С. 82.

Ivanova H. P., State Archives of Mykolaiv Oblast (Ukraine, Mykolaiv), mail@mk.archives.gov.ua

Women in the Democratic Mykolaiv City Council

For the first time in the history of Mykolaiv women became public of the Mykolaiv City Duma after the February Revolution of 1917. The biographies of VI Sapozhnikov, S. Z. Mandelstam and AG Konigsberg are covered in the theses.

Key words: Sofia Mandelstam, Anna Königsberg, Vera Sapozhnikova, Mykolaiv City Duma, women in city self-government bodies.

УДК 908(477.73)

Коваль Г. П.

Новосафроновская ООШ (Украина, с. Новосафроновка, Новооодеский район, Николаевская область),
genkoval0805@gmail.com

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АККЕРМАНСКОГО ГОРОДСКОЙ ДУМЫ В РЕШЕНИИ ПРОБЛЕМЫ ГОРОДСКОГО БИЧЕВИКА И ПРИСТАНИ В 1898 ГОДУ

Проанализирована деятельность Аккерманской городской думы в решении проблемы городского бичевика и пристани в 1898 году. Установлен состав комиссии, перечень ее членов, интересы и позиции заинтересованных сторон, деятелей. Выявлены и описаны противоречия в позициях членов комиссии, их обращение к губернатору и других заведений со своим видением проблемы, состава комиссии. Подробно изложены вопросы работы городской пристани.

Ключевые слова: городская дума, Днестровский лиман, бичевик, увлечения, вилла, городской голова, особая комиссия, протокол осмотра, расследования, гласные, пристань.

История Аккермана насчитывает много столетий. Автор также изучал историю древнего города [1]. Огромное значение в 1898 году в жизни города Аккермана играл городской бичевик – береговая полоса, по закону в 10 сажней ширины, вдоль судоходных рек, которая должна оставаться свободною для всех нужд судоходства [2].

В заседании думы 25 февраля рассматривался вопрос о захвате мещанином Дьямандиди, купцом Зисьманом и «самим» городским головой А. З. Асвадуровым городского бичевика вдоль побережья Днестровского лимана. А. З. Асвадуров, во время рассмотрения этого вопроса, не председательствовал. Вопрос возбудил покойный городской голова М. К. Фемелиди. Живи М. К. Фемелиди, вопрос наверное давно уже был бы разрешен и А. З. Асвадуров давно уже, вероятно снес бы свою роскошную виллу, незаконно возведенную на самом бичевике. Но смерть М. К. Фемелиди затормозила разрешение вопроса, а избрание А. З. Асвадунова в городские головы окончательно безвозвратно сдало его под сукно. Лишь благодаря вмешательству начальника губернии, А. З. Асвадурову поневоле пришлось поставить вопрос на благоусмотрение городской думы.

Общественное добро присваивается частными лицами, а стоящие во главе городского управления молчат, потому что и среди них самих есть лицо, учинившее такой же точно захват, да еще в большем размере, чем другие. Характерно, что ни один из гласных не поинтересовался заняться серьезно этим вопросом, а все подробности этого дела сообщил думе представитель земства В. М. Пуришкевич, который, узнав из повестки о стоящем на очереди вопрос, лично, несмотря на страшную вьюгу, поехал в день заседания на место захвата, основательно все осмотрел и затем представил думе подробный и мотивированный «протокол осмотра». А. З. Асвадуров старался отпарировать удары, направленные на него Пуришкевичем, и почему-то рекомендовал последнему энциклопедический словарь, где имеется «короткая и обстоятельная» статья по вопросу о бичевике. На это Пуришкевич ответил, и весьма резонно, что знакомиться с вопросами права гораздо лучше по непосредственным источникам, каковы законы Российской империи. После продолжительных и чрезвычайно страстных прений, дума постановила передать рассмотрение этого вопроса в комиссию, в которую избраны: городской юрисконсульт, присяжный

поверенный М. Б. Цвиллинг, представитель земства В. М. Пуришкевич и гласные А. А. Беликович и М. П. Мутафоло [3].

В виду обнаруженного в Аккермане захвата некоторыми лицами городского бичевика, в конце февраля два месяца думой, для исследования этого вопроса, избрана была особая комиссия. К сожалению, оказывается, что комиссия не могла приступить к занятиям, так как в состав ее попал также и городской юрисконсульт, присяжный поверенный М. Б. Цвиллинг, не состоящий гласным думы. Обращая на это внимание думы, бессарабский губернатор в своем предписании давал думе принципиальные указания, что в комиссии могут избираться членами только гласные думы; городской юрисконсульт и тому подобные лица могут участвовать в комиссиях только в качестве сведущих лиц. Так как в эту комиссию вошел также и представитель земства В. М. Пуришкевич, то городской голова А. В. Асвадуров обратился к начальнику губернии с запросом о том, может-ли Пуришкевич считаться членом этой комиссии, в виду приведенных соображений? До получения ответа от губернатора, комиссия по бичевнику созвана не будет [4].

В последнем заседании думы в начале июня было доложено, что губернское присутствие не разделило соображения городского головы о том, что представитель земства В. М. Пуришкевич, не состоя гласным думы по выбору, не может участвовать в думских комиссиях, в данном случае – в комиссии по бичевнику. Губернское присутствие разъяснило, что представитель земства пользуется всеми правами, предоставленными вообще гласным думы. В виду этого, думе предложено было высказаться, нужно-ли дополнить комиссию кем-либо на место исключенного из состава М. Б. Цвиллинга, как не состоящего гласным думы, или достаточен нынешний состав комиссии. Дума нашла комиссию малочисленной и избрала П. А. Лаврентьева. Далее Пуришкевичем доложено думе, что комиссия неоднократно обращалась в управу с просьбой передать в ее распоряжение документы, относящиеся к вопросу о захвате бичевика, но управу не прислушалась к ее просьбам, а посланная нею через управу жалоба в думу не доложена ей. Думой постановлено поручить управе передать в распоряжение комиссии все материалы, как только вступит в силу постановление думы об образовании комиссии по бичевнику [5].

В заседании думы 27 мая рассматривалось заявление уполномоченного купца

Д. И. Ратнера – Е. Фейгина. Сущность заявления сводится к тому, что Ратнером предложено по 750 рублей за аренду пристани, построенной им на концессионных условиях. Срок пользования истекал в августе 1898 года. Это представление представляется по истине курьезным, если принять во внимание, что тот же Ратнер, за ту же пристань платил, по контракту, за 10 лет по 1500 рублей и за два последних года по 1200 рублей, да к тому же еще сам-же ее и выстроил на собственные средства. Пуришкевичем указано на то, что Ратнер воспользовался невыгодным положением города, обязанного давать бесплатный причал судам, и что входит в такие невыгодные компромиссы городу непристойно. Поэтому им предложено отклонить названное предложение и пристань сдать с торгов, дума разделила это мнение и сделала соответствующее постановление [6].

Таким образом, мы видим, насколько интересной и жесткой была борьба за решение вопроса о городском бичевике, в котором сошлись интересы многих влиятельных людей, органов управления, думы, земства, гласных, также рассмотрен вопрос о пристани.

Источники и литература

1. Коваль Г. П. Діяльність Аккерманської міської думи в галузі благоустрою міста Аккермана у 1870–1917 роках. *Наукові праці: науково-методичний журнал*. 2010. Вип. 134. Т. 147. Історія. С. 10–13.
2. Толковый словарь живого великорусского языка: в 2 т. Т. 1: А–О. С. 128. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=2KtiRSU TRMEC&pg> (дата обращения: 27.08.2019).
3. Одесский Листок. 1898. № 60, 5 (17) марта.
4. Там же. № 90, 6 (18) мая.
5. Там же. № 117, 5 (18) июня.
6. Там же. № 111, 31 мая (12 июня).

Коваль Г. П., Новосафронівська ЗОШ (Україна, с.Новосафронівка, Новоодеський район, Миколаївська область), genkoval0805@gmail.com

Діяльність Аккерманської міської думи у вирішенні проблеми міського бичевика та пристані в 1898 році

Проаналізовано діяльність Аккерманської міської думи у вирішенні проблеми міського бичевика та пристані в 1898 році. Встановлено склад комісії, перелік її членів, інтереси та позиції зацікавлених сторін, діячів. Виявлено та описано протиріччя у позиціях членів комісії, їх звернення до губернатора та інших

закладів зі своїм баченням проблеми, складу комісії. Детально викладено питання роботи міської пристані.

Ключові слова: міська дума, Дністровський лиман, бичевик, захоплення, вілла, міський голова, особлива комісія, протокол огляду, розслідування, гласні, пристань.

Koval G. P., Novosafronovska OSOS (Ukraine, Novodeisk district of the Mykolaiv region), genkoval0805@gmail.com

The activity of Ackerman City Council in solving the urban problem bichevik and wharf in 1898

The activity of Ackerman City Council in solving the urban problem bichevik and wharf in

1898. The commission 'composition, its members' list, interests and positions of stakeholders, activists were defined. Contradictions in identification and commission members positions' describing, their attitude to the governor and other institutions with their vision problems, composition of the commission were defined. The work of the city pier is explained in details.

Key words: city дума, Dniester estuary, scourge, capture, villa, mayor, special commission, inspection report, investigations, vowels, marina.

УДК 908(477.73)

Коваль Г. П.

Новосафроновская ООШ (Украина, с. Новосафроновка, Новооодеский район, Николаевская область),
genkoval0805@gmail.com

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НИКОЛАЕВСКОЙ ГОРОДСКОЙ ДУМЫ В ОБУСТРОЙСТВЕ ЭЛЕКТРИЧЕСКОГО ОСВЕЩЕНИЯ В НИКОЛАЕВЕ В 1898 ГОДУ

Проанализирована деятельность николаевской городской думы в обустройстве электрического освещения в Николаеве в 1898 году. Установлено потребности города в освещении. Описана деятельность комиссии думы. Выявлены и описаны тщательные планы двух фирм, их расходы, условия проектов, количество нужных приборов. Отмечено необходимость в обустройстве электрической станции, ее больших потребностей в воде и нужного расстояния от центра города.

Ключевые слова: городская дума, управа, город, электрическое освещение, фирмы, представители, концессия, стоимость, комиссия, конкуренция, электрическая станция, котлы.

Увеличение населения, развитие промышленности города Николаева в конце XIX века привели к огромной потребности устройства электрического освещения. Николаевская городская дума подходила к этому вопросу очень ответственно, выбирая для города наиболее выгодный, оптимальный вариант устройства электрического освещения.

Предложения от разных предпринимателей на устройство электрического освещения стали поступать в управу в 1892 году [1].

24 января приехали снова представители фирмы «Сименса и Гальске» для личных переговоров с городским управлением по поводу сделанного этой фирмой предложения об устройстве в городе электрического освещения. Сегодня же было по этому делу совещание при участии городского головы, членов управы и председателя комиссии Соболева. Имеется большая вероятность, что предложение Сименса и Гальске, может быть с незначительными изменениями, будет одобрено комиссией. Соболев обещает внести по этому поводу доклад в думу в конце

февраля. По словам предпринимателей весь подряд может быть ими исполнен в течении 10 месяцев. Обще количество электрической энергии вычислено для нашего города в 70 тысяч лампочек накаливания, каждая силою в 1 свечей и 200 уличных дуговых ламп в 10 ампер каждая [2].

Одесским представителем известной фирмы «Сименс и Гальске» в начале апреля представлено в городскую управу полный проект и смету на устройство электрического освещения и притом на таких началах, которые наиболее отвечают смыслу известного министерского циркуляра о концессиях. На беду, сказанный представитель немножко напутал в сметных вычислениях: так, годовой процент с погашением на капитал в 200 тысяч рублей исчислен у него в сумме 2.400 рублей, тогда как эта сумма должна простираться по малой мере до 10 тысяч рублей. Далее, некоторые расходы, как например расход на содержание фонарщиков, совсем упущены; жалованье старшему электротехнику определено лишь в сумме 1.800 рублей в год, что, разумеется, крайне недостаточно. Благодаря этому, по сметному вычислению выходит, что предприятие с первых-же шагов будет приносить городу до 7 тысяч рублей чистого дохода в год; на самом деле, этого, очевидно, не будет. Город, тратящий ныне более 20 тысяч рублей на плохое керосиновое освещение, будет, разумеется, несказанно рад, если электрическое освещение, с силою 200 дуговых ламп по 1000 свечей каждая и 4.000 лампочек накаливания, обойдется без убытка [1].

В середине апреля Бельгийское акционерное общество, действующее в России под фирмой «Центральное электрическое общество в Москве» – представило в Николаевскую городскую управу подробный проект электрического освещения города, с планами, сметами и пояснительными записками. В проекте имеются два варианта на работоспособность станции: на 200 дуговых ламп для уличного освещения, каждая силою в 12 ампер, и на 3000 лампочек накаливания, по 16 свечей каждая, и другой – на тоже число дуговых ламп и на 6000 лампочек накаливания. Для первого случая смета исчислена в 228 тысяч рублей, во втором – 280 тысяч рублей. Общество обязывается на известный срок дать городу совершенно законченное электрическое освещение, со всеми его обзаведениями и приспособлениями. Подобно тому, как и фирма «Сименс и Гальске», новый предприниматель идет на встречу точному смыслу известного министерского циркуляра о

городских концессиях, и от города зависит сделаться собственником и распорядителем всего предприятия с первых-же дней его открытия. Таким образом, городскому управлению предстоит делать выбор одного предложения из двух, одинаково солидных. Само-собою разумеется, преимущество должно быть отдано тому, которое окажется для города выгоднее; с этой точки зрения (с другой точки зрения и быть не может) проект московского общества представляется наиболее выгодным, ибо, хотя в проекте «Сименса и Гальске» стоимость предприятия, для 200 дуговых ламп и 3000 лампочек накаливания, определена в 198 тысяч рублей, то есть меньше стоимости московского общества на 30 тысяч рублей, но это последнее общество дает городу, как выше упомянуто, вполне законченное дело, тогда как фирма «Сименса и Гальске» не внесла в свою смету таких капитальных вещей, как: стоимость места под станцию, стоимость самого здания электрической станции, фундаментов под паровые машины и котлы, дымовой трубы, трубопроводов, земляных, каменных, плотничных и малярных работ, что вызовет расход до 100 тысяч рублей, не говоря уже о том, что исчисленная этой фирмой смета годовых расходов, как я сообщал уже в прошлом письме, грешит обилием таких натяжек, которые бросаются в глаза при беглом прочтении сметы. Как-бы то ни было, вопрос об электрическом освещении можно считать в Николаеве вполне исчерпанным и потому город вправе ожидать от председателя комиссии по электрическому освещению, Соболева, скорого представления в думу обстоятельного и законченного заключения комиссии [3].

В начале мая сообщено, что для постройки центральной электрической станции для освещения городских улиц требуется место с обильным количеством пресной воды, необходимой как для питания паровых котлов, так и для охлаждения отработанного пара. Всего было-бы лучше поставить станцию у реки, но беда в том, что обе омывающие наш город реки, Буге и Ингуле, почти всем своим побережьем принадлежит морскому ведомству. Остается свободная часть городского побережья у Ингула близ скотобоен, и вот эту-то часть реки и наметила городская управа для вышеупомянутой цели. Городской голова с членами управы и городским архитектором осматривал эту местность, причем выяснилось, что при небольших земляных работах можно здесь получить у самой реки большое и удобное

место для станции, в отдалении от геометрического центра города на 3 версты [4].

Таким образом, мы видим, насколько ответственным для городской думы был выбор правильного, наиболее выгодного для города проекта устройства электрического освещения в городе Николаеве в 1898 году.

Источники и литература

1. Одесский Листок. 1898. № 25, 27 января (8 февраля).
2. Там же. № 66, 10 (22) апреля.
3. Там же. № 73, 17 (29) апреля.
4. Там же. № 89, 5 (17) мая.

Коваль Г. П., Новосафронівська ЗОШ (Україна, с. Новосафронівка, Новоодеський район, Миколаївська область), genkoval0805@gmail.com

Діяльність Миколаївської міської думи в облаштуванні електричного освітлення в Миколаєві в 1898 році

Проаналізовано діяльність миколаївської міської думи в облаштуванні електричного освітлення в Миколаєві в 1898 році. Встановлено потреби міста в освітленні. Описано діяльність комісії думи. Виявлено та описано ретельні плани двох фірм, їх витрати,

умови проектів, кількість потрібних приладів. Наголошено на потребі в облаштуванні електричної станції, її великих потреб у воді та потрібної відстані від центру міста.

Ключові слова: міська дума, управа, місто, електричне освітлення, фірми, представники, концесія, вартість, комісія, конкуренція, електрична станція, котли.

Koval G. P., Novosafronovska OSOS (Ukraine, Novodeisk district of the Mykolaiv region), genkoval0805@gmail.com

Activity of Mykolaiv city council in electricity providing in 1898

It was analyzed how Mykolaiv city council provided electricity in Mykolaiv in 1898. City's needs were identified. Duma Commission activities were described. The detailed plans of the two companies, their expenses and projects' conditions, quantity of required devices are identified and described. Necessity in power station equipment, its big amount of water needs and demanded distance to the city center was emphasized.

Key words: city, government, city, electric lighting, firms, representatives, concession, cost, commission, competition, power plant, boilers.

УДК 902/908(477.73)

Коваль Г. П., Коваль Р. Г., Коваль О. Г.

Новосафронівська ЗОШ (Україна, с. Новосафронівка, Новоодеський район, Миколаївська область), genkoval0805@gmail.com

Магазин «Lime Store» (Україна, Миколаїв), kovalruslan43@gmail.com

Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Україна, Миколаїв), alexkoval2507@gmail.com

РОЗКОПКИ НА МІСЦІ ОЛЬВІЇ В 1910–1911 РОКАХ

Проаналізовано хід розкопок на місці Ольвії в 1910–1911 роках. Коротко схарактеризовано положення Ольвії, її історію, розташування вулиць, святилиць, акрополя та некрополя. Детально описано процес розкопок та археологічні знахідки, знайдені біля села Парутіно. Висвітлено діяльність професора Б. Фармаковського, його дослідження, досягнення. Наведено перелік різних предметів старовини – ваз, амфор, монет-дельфінчиків.

Ключові слова: Ольвія, річка Буг, археологія, місто, колонія, вчені, розкопки, акрополь, знахідки, амфори, мозаїка, некрополь, могили, вази, намисто.

Самим відомим містом в давній історії України була Ольвія. Автором показано історію розкопок на місці Ольвії в 1910–1911 роках.

Недалеко від села Парутино, на Херсонщині Імператорська археологічна комісія на початку липня 1910 року почала розкопки на місці стародавньої грецької Ольвії. Розкопки ці провадить комісія вже років десять щоліта, під доглядом вченого археолога, професора Б. Фармаковського. Наслідки розкопок до цього часу дали можливість вияснити, де саме стояло місто, його вулиці, з чого жили городяни, чим торгували, які в них були гроші і таке інше. Дослід Некрополя показує тодішній звичай ховати мерців, знайомить з вірою і побутом городян Ольвії. Кожного року викопують з нетрів землі все нові й нові дуже цікаві речі, що стосуються Ольвії, а з нею і – давньої Греції. І стає старовина, як жива, перед очима [1]. На початку серпня 1910 року в руїнах Акрополя викопано невелику квадратну кімнату з підлогою, встеленою мозаїкою чудових візерунків і кольорів. На візерунках додержано стиль «Меандр». На думку археологів, кімната ця збудована ще за двісті літ до Різдва Христового. З цікавих знахідок в Некрополі заслуговує особливої уваги бронзова ручка, скіфської роботи, ще за 600 літ до Різдва Христова. Ручку зроблено на зразок дзьоби шуліки [2]. В середині вересня 1910 року знайдено було ще дуже рідкі і дорогоцінні археологічні речі; деякі з них надзвичайно чудової мистецької роботи. З цих речей перше всього треба зазначити бронзову штучної роботи вазу, на якій вибито Аполона, Артеміду і матір їх зо всіма атрибутами (дика коза і таке інше). Ваза зовсім ще цілісенька; археологи гадають по деяких прикметах, що її зроблено ще в VI столітті до Різдва Христова. До того ж часу пристосовують знайдені там же золоті речі: дуже важкі золоті сережки, золоте намисто, з великих плескати квадратиків, на яких вирізано виноград. В одній з дитячих могилок багато маленької дитячої цяцькової посуду: вазочки, мисочки, пляшечки і таке інше, все це дуже штучної роботи. В скількох могилах знайдено цілісенькі чоловічі кістяки такі, що їх можна було навіть сфотографувати і добре виміряти. Один з кістяків – нечуваних розмірів для звичайної людини. Гадають, що це був тодішній силач-борець. Коло цього кістяка знайдено великого залізного ножа. Знайдено також і могили тодішніх вояків з великими

залізними кинджалами, мечами, піками і таке інше. В одній могилі, очевидно, жіночій, знайдено велике і важке срібне дзеркало з штучним держальцем, яке кінчається головою леопарда, крім цього знайдено багато розсипаного дрібного золотого намиста та всяких жіночих прикрас [3].

В середині липня 1911 року знайдено багато всяких виробів старогрецької умілості. Особливо цікаві чорнолаковий амфороск з чудовим п'єдесталом, з двома ручками роботи ще п'ятого віку від Різдва Христового, чорнофігурний лікіф з релігійними рисунками, аррібали з пальметками, а багато інших. На розкопках працювало багато видатних археологів і студентів московського археологічного інституту [4]. Зо всіх археологічних розкопок, що тепер робляться в Україні, розкопки в Ольвії, цій колишній «щасливій» грецькій колонії, можна вважати за найбільш цікаві як з історично-культурного, так і з соціально-економічного боку, бо в цих межах вони розкривають для науки необмежено широке поле. Ольвія, як відомо, лежить на правому березі Бугу, недалеко від того місця, де він впадає в море. Праця біля ольвійських руїн вже настільки просунулась вперед, що загальний план, так і окремі частини величезного міста, його фортечні стіни, башти і ворота та особливо приморську частину міста з вулицями і будинками. За цією балкою-яром теж йдуть розкопки, там був ольвійський некрополь, який дає тепер силу матеріалу для дослідів: археологові – старогрецьке господарське майно, зброю, антропологові – кістяки «ольвіюполіти».

На південь і захід від Ольвії, в степу сила могилок, які теж обіцяють можуть дати згодом багато цікавого археологічного матеріалу. Коли шар за шаром розкопують землю, стає видно, як стояли будинки, подвір'я, колонади, жертovníки і інше; дуже штучна мозаїка, що встеляла підлоги грецьких будинків. Знаходяться й гроші стародавніші – в формі дельфінів, пізніші – круглі. Про те, що вівся широкий комерційний обмін свідчать милетські, фінікійські, іоніческі та інші вази, що знаходяться з другими речами в Ольвії. Цікаво, що вже й в ті часи, щоб не було ошуканства з боку крамарів – на посуді, амфорах, начальники ольвійського базару накладали казенне тавро. Взагалі можна сказати, що «воскресаюча» з руїн Ольвія дає силу дуже цікавого для науки [5].

Таким чином, ми бачимо, наскільки цікавими були розкопки в Ольвії, розуміємо їхнє значення для розвитку археології, історії світу, України, пізнання минулого.

Джерела і література

1. Рада. 1910. № 152, 7 липня (10 липня). URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua> (дата обращения: 23.08.2019).
2. Там само. № 183, 14 августа (27 серпня).
3. Там само. № 210, 17 сентября (30 вересня).
4. Рада. 1911. № 162, 20 июля (2 серпня).
5. Там само. 1911. № 168, 27 июля (9 серпня).

Koval G. P., Novosafronovska OSOS (Ukraine, Novodeisk district of the Mykolaiv region), genkoval0805@gmail.com

Koval R. G., Lime Store sales (Ukraine, Mykolaiv), kovalruslan43@gmail.com

Koval O. G., The Black Sea National University the name of Petro Mohyla (Ukraine, Mykolaiv), alexkoval2507@gmail.com

Excavations at the site of Olbia in 1910–1911

The course of excavations at the site of Olbia in 1910–1911 is analyzed. Short characterized the position of Olbia, its history, the location of streets, shrines, acropolis and necropolis. The excavation process and archaeological findings near the village of Parutino are described in details. The activity of Professor B. Pharmakovsky, his research, achievements was listed. Here is a list of different antiques – vases, amphorae, Dolphin coins.

Key words: Olbia, Bug River, archeology, city, colony, scientists, excavations, acropolis, finds, amphorae, mosaic, necropolis, graves, vases, necklace.

УДК [027.7:378.4:908](477.73)

Костирко Т. М., Корольова Т. Д.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
(Україна, Миколаїв),
tamara.kostyrko@nuos.edu.ua,
tetyana.korolova@nuos.edu.ua

ВИЩЕ-АДМІРАЛ СТЕПАН ЙОСИПОВИЧ МАКАРОВ: РОЛЬ БІБЛІОТЕЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА З ФОРМУВАННЯ І ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАУКОВИХ ДОСЯГНЕНЬ ВИДАТНОГО ФЛОТОВОДЦЯ І ДОСЛІДНИКА

Висвітлюється досвід краєзнавчої діяльності Наукової бібліотеки НУК з формування, зміцнення та просування «професійної пам'яті» і популяризації наукових досягнень видатного світового флотоводця і дослідника вище-адмірала Степана Йосиповича Макарова.

Ключові слова: С. Й. Макаров, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, наукова бібліотека, краєзнавча діяльність, бібліотека ЗВО.

Концепція переходу від інформаційного суспільства до суспільства знань націлює бібліотеки на переосмислення своєї діяльності, пошук нових підходів і методів, вдосконалення традиційних. В першу чергу, це стосується краєзнавства як головного фактору, що визначає соціальну значимість бібліотек. Бібліотеки закладів вищої освіти, що володіють потужними інформаційними ресурсами та є берегинями регіональної пам'яті, стають генераторами освітньої та

науково-дослідної діяльності в галузі відтворення, вивчення та популяризації інтелектуальної спадщини закладу, включаючи його історію.

Наукова бібліотека (НБ) НУК сьогодні – це потужний науково-інформаційний центр. Одним із пріоритетів його діяльності є популяризація наукових досягнень вчених університету, висвітлення їхньої ролі в розвитку науки Миколаївщини, держави та світу та гідного місця в світовій науковій еліті.

Виходячи з вимог часу, Наукова бібліотека НУК ім. адм. Макарова бачить своє завдання в створенні цілісної системи краєзнавчого забезпечення, формування, зміцнення та просування «професійної пам'яті», об'єктом якої, у даному випадку, є університет та його особистості (вчені, викладачі, співробітники, студенти). Доленосною постаттю для Національного університету кораблебудування став віце-адмірал Степан Йосипович Макаров, уродженець м. Миколаєва. На зламі ХІХ–ХХ ст. він увійшов в історію розвитку морського флоту, перш за все, як виразник прогресивних традицій та проявив себе як вчений-географ, новатор і винахідник в артилерії, мінно-торпедній справі та кораблебудуванні, творець основ теорії живучості та непотоплюваності кораблів. Степан Йосипович все життя любив Батьківщину, море та моряків. Ім'я адмірала С. Й. Макарова по праву стоїть в одній ланці з іменами видатних світових флотоводців та дослідників.

На початку 2019 р. університет відзначив декілька важливих історичних дат, пов'язаних з ім'ям адмірала: у січні виповнилося 170 р. від дня народження С. Й. Макарова; 70 р. з моменту присвоєння Миколаївському кораблебудівному інституту (МКІ) імені знаменитого флотоводця, науковця та інженера; 70 р. від дня заснування меморіального музею адмірала С. Й. Макарова; 70 р. від дня започаткування Макарівської стипендії та Макарівських читань, а 13 квітня – 115 р. від дня загибелі адмірала С. Й. Макарова на броненосці «Петропавловск».

Сьогодні фонд НБ НУК має велике зібрання книг, пов'язаних з історією морського флоту, багато з них є раритетними. Ця частина фонду формувалася в період з 1972 по 1986 рр. і пов'язана з історією формування Меморіального музею адмірала С. Й. Макарова. Діамантами цієї колекції можна вважати збірники документів адміралів Ф. Ф. Ушакова, П. С. Нахимова, В. А. Корнілова, практично всі випуски журналу «Морской сборник» (1848–1917 рр.), «Устав морской, о всем что касается доброму управлению в бытности флота на море» (1780 р.) і, звичайно, прижиттєві видання книг С. Й. Макарова, такі як «О непотопляемости судов» (1875 р.) та ін. Ці та багато інших книг представлено у бібліографічному покажчику «Коллекция раритетных, ценных и редких изданий по судостроению и мореплаванию из фонда библиотеки УГМТУ-НУК» (2003, 2010 рр.).

З метою популяризації та промоції наукового спадку та досягнень С. Й. Макарова,

Наукова бібліотека НУК вже багато років проводить різноманітні заходи. Традиційним стало проведення спільно з науковцями, студентами та співробітниками університету заходів до ювілейних дат, пов'язаних з нашим видатним земляком. Ось перелік деяких з них: години пам'яті: «Віце-адмірал С. Й. Макаров» (2004 р.), «Тайна загибелі адмірала Макарова» (2014 р.); презентація книги В. Доценка, С. Макарова «Степан Осипович Макаров. Флотоводец. Ученый. Мореход» в ході участі у ХІІ виставці місцевих видавництв «Миколаївська книга-2014», перегляд відеофільмів про адмірала С. Й. Макарова; книжково-ілюстративні виставки: «Флотоводец та вчений», «Наукові праці адмірала С. Й. Макарова», «Вінець безсмертя адмірала С. Й. Макарова» та ін.; тематичні полиці: «Життя, гідне пам'яті й пошани», «С. Й. Макаров – вчений та невтомний дослідник» та ін. В рамках участі Наукової бібліотеки у створенні статей для Вікіпедії сформовано сторінку «Меморіальний музей С. Й. Макарова».

Запровадження новітніх комп'ютерних технологій дозволяє сьогодні бібліотеці створювати нові інформаційні продукти, серед яких мультимедійні години, віртуальні екскурсії, віртуальні виставки. Так, під час лекцій з основ інформаційної культури та щорічної акції «Тиждень активації першокурсника» проходять медіа-екскурсії-презентації, на яких студенти дізнаються багато цікавого про історію та сьогодення нашого університету, віртуально відвідують Меморіальний музей адмірала С. Й. Макарова. Віртуальні виставки «Віце-адмірал С. Й. Макаров» (2004 р.), «Тайна гибелі адмірала» (2014 р.), «Адмірал С. Й. Макаров – моряк, вчений, флотоводец» (2019 р.) представляють матеріали, що стосуються життя та діяльності видатного флотоводця і вченого. При їх підготовці були використані ресурси як з фонду НБ НУК, бібліотек м. Миколаєва (ОУНБ, ЦБ імені М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих м. Миколаєва), так і ті, що знаходяться у вільному доступі в мережі інтернет. У віртуальній виставці «Адмірал С. Й. Макаров – моряк, вчений, флотоводец», підготовленій співробітниками електронного читального залу до 170 річниці від дня народження С. Й. Макарова, представлено унікальний матеріал – генеалогічне древо родини адмірала, створене В. В. Мацкевичем, капітаном 2-го рангу у відставці, завідувачем сектором стандартизації та метрології адміністративно-управлінського персоналу

науково-дослідної частини (НДЧ) НУК, науковим керівником музею С. Й. Макарова на громадських засадах.

Владислав Вітольдівич – натхненник і організатор пошукової та науково-дослідницької роботи, тому фонд меморіального музею неодноразово поповнювався оригінальними знахідками викладачів, студентів, а потім і випускників МКІ-НУК, які і допомогли знайти відсутні ланки родоводу флотоводця. Ознайомитися з віртуальної виставкою та генеалогічним деревом родини адмірала можна на сайті НБ НУК (<http://lib.nuos.edu.ua/>) в розділі «Електронні ресурси».

Таким чином, можна з упевненістю сказати, що Наукова бібліотека НУК, як генератор краєзнавчих ресурсів університету, проводить велику роботу з популяризації наукових досягнень видатного флотоводця і дослідника віце-адмірала Степана Йосиповича Макарова.

Джерела та література

1. Белоус І. О. Краєзнавчий напрямок бібліографічної діяльності бібліотеки університету. *Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі*: матеріали II Науково-практичної Інтернет-конференції (Харків, 24–31 жовт. 2016 р.). Харків: ХНМУ, 2016. С. 23–28.

2. Мацкевич В. В. Адмірал Степан Макаров и его генеалогическое древо. *Николаевские новости*. URL: <http://www.niknews.mk.ua/2019/01/30/admiral-stepan-makarov-i-ego-genealogicheskoe-drevo/> (дата обращения: 05.07.2019).

3. Имени адмирала: университет, музей, фонд ценной книги / под общ. ред. С. С. Рыжкова. Николаев: НУК, 2013. 125 с.

Kostyrko T. M., Korolova T. D., Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv),

Vice-Admiral Stepan Makarov: the role of local history in the formation and promotion of scientific achievements of a prominent naval commander and researcher

The article covers the experience of local lore activity of the Scientific Library of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding on the formation, strengthening and promotion of «professional memory» and popularization of scientific achievements of the prominent world naval commander and researcher of vice-admiral Stepan Makarov.

Key words: S. Makarov, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, scientific library, local lore activity.

УДК 94:[323.269.6:323.325](477.73)«1919»

Котляр Ю. В.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Україна, Миколаїв),
K555556k@gmail.com

1919 РІК НА МИКОЛАЇВЩИНІ

В статті розглядаються події 1919 р. на території Миколаївщини. Показано боротьбу місцевого населення проти різних влад. Виділено створення селянських формувань державного типу: Врадіївської Хліборобської республіки та Висунської і Баштанської республік.

Ключові слова: Українська революція 1917–1921 рр., Миколаївщина, повстанський рух, Врадіївська Хліборобська Республіка, Висунська народна республіка, Баштанська республіка.

Українська революція 1917–1921 рр. мала значний вплив на історію Миколаївщини [4]. Ключовим для розуміння її подій став 1919 р., який ввійшов в історію України не лише Актом

Злуки, а й масовим повстанським рухом, направленим проти різних влад.

12 грудня 1918 р. «Республіканські війська східної Херсонщини» під керівництвом отамана Григор'єва, який на той час

підтримував Директорію УНР увійшли до Миколаєва. Проте втримати владу в Миколаєві отаману не вдалося. У другій половині грудня німецькі загони на вимогу Антанти завдали несподіваного удару і витіснили повстанців з Миколаєва. Натомість, отаман Григор'єв направив ультиматум Німецькій раді солдатських депутатів, генералу Гільгаузену та генералу Заку, а також Об'єднаній раді миколаївських робітників, міському самоуправлінню, комісару С.Юріцину, сутність якого зводилася до наступного: «Якщо німці впродовж чотирьох днів, починаючи з 12.00 31 грудня 1918 р. за новим стилем, не покинуть Миколаїв і Долинську, то ніхто з них не побачить свою батьківщину» [6, с. 91-92]. Німці змушені були погодитися з ультимативними вимогами отамана. «Григор'ївські загони знову увійшли до Миколаєва, Знам'янки і Долинської. Влада Директорії УНР у цих містах та містечках була відновлена» [1, с. 25]. Проте, через неузгодженість дій між вищим республіканським командуванням та отаманом Григор'євим, УНР на початку січня 1919 р. знову втратила Миколаїв.

У період фактичного безвладдя на початку березня 1919 р. домінуючою силою в Миколаєві було англо-французьке керівництво. Проте, не слід забувати про німецькі війська, які намагалися евакуюватися, частини грецьких десантних військ та одиниці польських легіонерів. Специфічною сторінкою революційних подій на Миколаївщині була наявність колоніальних військ Антанти.

14 березня більшовицькі війська оволоділи Миколаєвом, а у 20-х числах березня 1919 р. українські республіканські частини залишили північні райони області [5, с. 44-48].

Проте, революційні події на Миколаївщині продовжувалися. В 1919–1920 рр. розгорнувся масовий повстанський рух, направлений проти проросійських сил – більшовиків та денікінців. Найвищим його проявом було створення селянських формувань державного типу.

Врадіївська Хліборобська республіка проіснувала з червня по липень 1919 р. на території сучасного Владіївського району Миколаївської області. Столиця – Велика Владіївка. Головнокомандуючим військових загонів «республіки» був колишній штабс-капітан К. Колос. Керівництво Владіївської Хліборобської республіки оголосило про співробітництво з Директорією УНР та спільну боротьбу проти радянської влади більшовиків і денікінців. Ліквідована більшовицькими військовими загонами Т. Гуляницького та І. Базарного [3, с. 50-53].

Висунське повстання почалося в середині вересня, а вже 25 вересня (7 жовтня за новим стилем) 1919 р. було проголошено Висунську народну республіку. Її уряд очолив есер-боротьбист Ф. Юхименко. Заступниками були боротьбист П. Тришевський та більшовик М. Луняка. Керівником ради оборони став більшовик М. Шевченко, а начальником кінноти – колишній прапорщик З. Мурлян. Висунська республіка включала більше 15 населених пунктів і займала територію 1,75 тис. кв. км. Її військові сили налічували більше 3,5 тис. бійців, із них 1 тис. – кіннотники. В ідеології республіки простежується значний вплив Херсонського боротьбистсько-борьбистського центру. Активно боролися проти білогвардійців. Ліквідована денікінськими військами під командуванням генерала Н. Скларова в листопаді 1920 р.

З 15 вересня 1919 р. почали організовану боротьбу мешканці Полтавки-Баштанки. 30 вересня сформовано штаб повсталих. З цього дня можна говорити про створення Баштанської республіки. Республіка мала чітку військову структуру. Командири штабу: П. Тур – есер-борьбист та І. Тур – безпартійний. Членами штабу стали представники та співчуваючі різним партіям: більшовикам, боротьбистам, анархістам. Військові сили баштанців, такі ж за кількістю, як і у висунчан, мали шість полків. Командири полків: З. Трибрат, М. Заяц, П. Вилкул (прапорщик), К. Бабич (унтер-офіцер), С. Музика, І. Двірський. Територія республіки становила 1,5 тис. кв. км. Значний вплив мав Миколаївський більшовицький центр. Розгромлена білогвардійцями під командуванням генерала Я. Слацова в листопаді 1920 р. [2, с. 36-43].

Таким чином, 1919 рік став роком постійних змін влад на території Миколаївщини: Директорія УНР, Антанта, більшовики, денікінці. Проти більшості з них розгорнулась активна повстанська боротьба місцевого населення.

Джерела та література

1. Горак В. Повстанці отамана Григор'єва (серпень 1918 – серпень 1919 рр.). Фастів: Поліфаст, 1998. 282 с.
2. Котляр Ю. В. Висунська і Баштанська республіки (до 90-ї річниці проголошення). Миколаїв: ЧДУ імені Петра Могили, 2010. Історична бібліотека ЧДУ. Кн. 3. 92 с.
3. Котляр Ю. В. Владіївська Хліборобська республіка. *Чорноморський літопис: Науковий*

журнал. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. Вип. 5. С. 50–53.

4. Миколаївщина (нариси історії революції 1917–1921 років / Л. Л. Левченко, Л. А. Вовчук, О. В. Волос та ін. Миколаїв: Іліон, 2017. 280 с.

5. Пархоменко В. А. Українські національні формування на Миколаївщині у 1917–1918 рр. *Наукові праці. Нац. ун-т «Києво-Могилянська Академія. Миколаївська філія»*. 1998. Миколаїв. Т. 1. С. 44–48.

6. Фест В. Николаев: последний форпост немецких войск на Черном море. Николаев: Центр виробничої практики інвалідів АТО «ЛІТОПИС», 2016. 196 с.

Kotlyar Y. The Black Sea National University the name of Petro Mohyla (Ukraine, Mykolaiv), K555556k@gmail.com

Mykolaivschyna in 1919

The article deals with the events of 1919 in the territory of Mykolaivschyna (the Mykolaiv region). It elucidates the struggle of the local population against different authorities. It is distinguished the creation of the following state-type peasant formations: the Husbantry Republic of Vradiivka, the People's Republic of Vysunsk and the Bashtanka Republic

Key words: Ukrainian Revolution of 1917–1921; Mykolaivschyna; rebellion movement; Husbantry Republic of Vradiivka; People's Republic of Vysunsk; Bashtanka Republic.

УДК 321.1

Кравчук О. Ю.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
(Україна, Миколаїв),
kraffchuk@email.ua

ПОЛІТИЧНІ СУБКУЛЬТУРИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Проаналізовано поняття політичної культури як ключового елементу політичної системи суспільства. Подано характеристику політичних субкультур в контексті розвитку сучасної української державності.

Ключові слова: політична культура, політичні субкультури, регіональні субкультури, вікова субкультура.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що сучасна політична культура українського народу є постколоніальною. Це доводить мовна проблема, комплекси національної меншовартості, нездатність до адекватної оцінки власних національних інтересів, схильність більше розраховувати на зовнішню допомогу, ніж на власні сили. Проте характер сучасних соціально-політичних процесів, змін у владі, реформ дозволяє твердити, що політична культура українського суспільства стає національною та незалежною.

Політична культура – це один із ключових елементів політичної системи суспільства. Її стан та рівень розвитку свідчить про якість самої цієї системи. Політична культура, відображаючи політичну і юридичну компетентність громадян, громадських і політичних діячів і їхню політичну поведінку, дуже впливає на формування і функціонування політичних і державних

інститутів, надає значимість політичним процесам, визначає характер взаємозв'язку держави і громадянського суспільства. Зрозуміти дане поняття можна лише як явище, що постійно змінюється, що реагує на всі зміни навколишнього світу.

Політична культура виникла з того моменту, як з'явилася впорядкована система настанов, почуттів, вірувань, що поставляють у соціальне життя постулати і правила, що керують поведінкою у політичній системі, з того часу, як політичні ідеали й оперативні принципи практичної політики стали групувати психологічні настанови і суб'єктивні мотиви навколо соціальних інтересів. Вже Платон, потім Аристотель проводять блискучий аналіз політичного життя, створюють понятійний апарат, що пройшов через всю тривалу історію європейської (і не тільки європейської) політичної культури: аристократія, демократія, охлократія, тиранія,

політика, держава (поліс) і т. д. Сам же термін з'явився в XVIII ст. у працях німецького філософа-просвітителя І. Гердера. Великий внесок у розробку цієї проблеми внесли американці Г. Алмонд, С. Верба, Л. Пай, У. Розенбаум, англійці Р. Роуз і Д. Каванах, німецький теоретик К. фон Бойме, французи М. Дюверже і Р. Ж. Шварценберг, голландець І. Інглхарт та інші.

Якщо говорити про структуру політичної культури, то політична культура – складний та неоднорідний комплекс. В ньому представлені різноманітні рівні і типи культури: особистісний, груповий, класовий, регіонально-національний, суспільної системи. На відміну від культури суспільства виокремлюються політичні субкультури, властиві окремим групам населення або частинам системи. Серед найбільш важливих в політології називають такі типи субкультур, як регіональні, соціо економічні, етнолінгвістичні, релігійні, вікові.

Регіональні субкультури зумовлені такими відмінностями між окремими регіонами країни, як клімат, наявність певних природних ресурсів тощо. Це, в свою чергу, породжує економічні відмінності, які впливають на спосіб існування, загальний рівень культури, зокрема і на політико-культурний рівень. На політичну культуру регіону суттєво впливають такі фактори, як економічна спеціалізація даного регіону, його місце в загальній системі розподілу праці. Так, аграрні регіони в політичному відношенні більш консервативні, ніж промислові. Вони підтримують лівий спектр політичних партій, демонструють при цьому невисокий рівень політичної активності, тобто обмежуються участю у виборах. Але при цьому ступінь участі у виборах сільського населення значно вищий, ніж в інших регіонах. У деяких промислових районах населення віддає перевагу високоактивним формам участі – демонстрації, страйки тощо. Центральні регіони за рівнем розвитку політичної культури відрізняються від периферійних ступенем політичної свідомості та активності. Регіони, що мають можливість забезпечити за рахунок власних ресурсів певний рівень економічного та соціального добробуту, характеризуються несуперечливою політичною культурою, лояльністю до існуючого режиму, тяжінням до певної політичної самостійності.

Соціо економічні субкультури зумовлені існуванням в суспільстві різних груп, що мають різний економічний статус, отже і відмінності у способі життя, в інтересах, які відіграють досить важливу політичну роль.

Так, для підприємницького прошарку найбільше актуальними політичними цінностями є економічна свобода, стабільність, контроль за державою з боку громадянського суспільства, участь у прийнятті рішень. Інакше кажучи, те, що складає безпосередні політичні умови активності підприємця. Рішення уряду в сфері фінансів, оподаткування, бюджету безпосередньо зачіпляють інтереси даної суспільно верстви, звідси виникає необхідність активної політичної участі (впливу на владні структури) уже на етапі підготовки подібних рішень. Представники даної субкультури застосовують різноманітні засоби і методи впливу на владу. У свою чергу, це потребує знань особливостей політичної системи, окремих її інститутів, механізму ухвалення рішення і т. д. Підприємницький прошарок віддає перевагу таким активним формам впливу на владу, як широке використання засобів масової інформації, лобіювання урядових структур, створення політичних партій, що претендують на участь у владі.

Етнолінгвістичні субкультури пов'язані з мовними, етнічними особливостями відповідних соціальних груп. На політичну культуру цих груп визначально впливають такі чинники, як етнічна самосвідомість і національний характер. Політичні цінності, переваги й установки, як правило, вторинні щодо етнічних чинників.

Релігійні субкультури виникають у тому випадку, коли релігія є основним елементом загальної культури певної групи людей. Ісламський фундаменталізм, наприклад, це не стільки релігійна, скільки політична ідеологія.

Вікові субкультури відбивають різноманітні системи політичних цінностей представників різних поколінь. Дані субкультури існують в основному в суспільствах, які політично реформуються. Старші покоління, політична культура яких склалася в умовах віджилої політичної реальності, мають політичні погляди, відмінні від системи політичних установок молоді, не обтяженої практикою старого політичного режиму. Проте вікові відмінності мають меншого впливу на політичну культуру людей у стабільних системах.

У результаті розгляду різноманітних типів культур необхідно відзначити, що в чистому виді названі типи зустрічаються дуже рідко. Можна говорити лише про переваження того або іншого типу в змішаній політичній культурі.

Джерела та література

1. Бодуен Ж. Вступ до політології. Київ: Основа, 2008. 230 с.
2. Мельник В. А. Политология: учебник. 3-е изд. Минск: ВШ, 2009. 301 с.
3. Василенко И. А. Политическая глобалистика: уч. пос. Москва: Логос, 2008. 138 с.
4. Ильин В. В. Политология. 2-е изд. Москва: Кн. Дом «Ун-т», 2009. URL: http://biblioclub.ru/index.php?page=book_red&id=443523 (дата обращения 25.08.2019).
5. Ирхин Ю. В., Зотов В. Д., Зотова Л. В. Политология. Москва: Юрист, 2009. URL:

<https://studfiles.net/preview/6359915/> (дата обращения 25.08.2019).

Kravchuk O. Y., Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Mykolaiv, Ukraine), kravchuk@email.ua

Political Subcultures in Modern Ukraine

The concept of political culture as a key element of the political system of society is analyzed. Characterization of political subcultures in the context of the development of modern Ukrainian statehood is presented.

Key words: political culture, political subculture, youth subculture, economic subculture.

УДК 908(477.73)

Красноноженко Л. О.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
(Україна, Миколаїв),
liliyakrasnonozhenko@gmail.com

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ ВУЛИЦІ: ВУЛИЦЯ СПАСЬКА, М. МИКОЛАЇВ

Проаналізовано історію назв вулиць міста Миколаєва. Виявлено та описано перші спроби привласнити офіційні назви вулицям молодого зростаючого міста Миколаєва. Описано історію однієї з вулиць Миколаєва – Спаської.

Ключові слова: Миколаїв, Спаська вулиця, історія, офіційні назви.

Місто – це книга, в якій кожна вулиця займає свою сторінку, а імена вулиць – це частина історичної пам'яті. У кожного, навіть найменшого провулка, є своя історія. Згідно з реєстром топонімів міста Миколаєва, в нашому місті є: 1041 вулиця, 3 бульвари, 5 проспектів, 43 проїзди і спуски, 8 площ, 9 скверів, 6 парків і одне заповідне урочище «Дубки». Вулиці Миколаєва ще в XVIII столітті будувалися під прямими кутами і шириною від до 30 метрів, а деякі (пр. Леніна, вул. Чкалова, вул. Чигрина) – від 65 до 85 м. Кожен квартал мав свій порядковий номер, а адреси називалися на прізвище власника будинку. Перші спроби привласнити офіційні назви вулицям молодого зростаючого міста Миколаєва були зроблені в 1822 р. Поліцмейстер Н. Федоров розробив перший проект. До рапорту додавалися списки з пропонованими назвами вулиць. Військовий губернатор адмірал Грейг був чіткий і категоричний у своїй резолюції: «Залишити надалі до розсуду». Важко назвати причину відмови, швидше за все, головний командир

Чорноморського флоту порахував це питання малозначним і несвоечасним [2].

Перші офіційні назви вулиці Миколаєва отримали 1835 року, коли місту вже було 46 років. Новий поліцмейстер Григорій Автономов, вивчивши проект назв вулиць свого попередника, змінивши та доповнивши його, вніс на розгляд М. П. Лазареву, який на той час змінив на посту О. С. Грейга. Цей проект був більш продуманим і повним, він охопив всі частини міста, аж до Східної Слободки. В проекті було багато назв, пов'язаних з кораблебудуванням і флотом. Цей проект був затверджений Михайлом Лазаревим і царем Миколою І. Генеральний план розділив місто на три частини: «Городова частина» – від вулиці Артилерійської до Садової, «Адміралтейська частина» – від Садової до 6-ї Слобідської вулиці, «Херсонська слободка» – від 1-ї до 10-ї Військової вулиці. Ось про одну з вулиць, яка має назву Спаська, хочеться більш детально розповісти.

Спаська вулиця – поздовжня вулиця в Городовій частині старого Миколаєва. Одна з

найдовших вулиць старого міста. Назва вулиці була запропонована П. І. Федоровим у 1822 році, але не була затверджена віце-адміралом О. С. Грейгом, повторно запропонована поліцеймейстером Г. Г. Автономовим і затверджена адміралом М. П. Лазаревим у 1835 році.

Назва пов'язана з тим, що ця вулиця біля Бузького лиману круто повертала, майже під прямим кутом, і виходила до Спаського пагорбу, на якому знаходилася астрономічна обсерваторія. А від нього вона йшла до Спаського урочища – заміського парку Морського відомства, в якому розташовувалася будівля Літнього Морського зібрання. Тут судна Чорноморського флоту, які стояли на Спаському рейді, заправлялися водою і провізією. Після революції, в 20-ті роки, вулиця була перейменована, на згадку про соратника В. І. Леніна, радянського державного і партійного діяча Я. М. Свердлова, отримавши назву «Свердлова». На жаль, у післявоєнні роки будівля, яку збудовано на крутому повороті вулиці Свердлова, перерізала її на дві нерівні частини, знищивши історичний зв'язок її зі Спаським спуском. Частина вулиці від Обсерваторії до повороту перейменована в Обсерваторну вулицю. У 1996 році вулиці Свердлова повернуто її першу історичну назву – Спаська [1].

На Спаській вулиці знаходилося багато будинків красивої архітектури – банків, адміністративних будівель, купецьких особняків тощо. Багато з них збереглися і нині прикрашають вулицю.

Дуже насичений красивими будинками квартал між вулицями Наваринською і Пушкінською. Одні з них – будинки купців Ерліха та Авраамова, являють своєрідний міні-ансамбль. Будівлю купця А. І. Ерліха, з Меркурієм на башті, побудовано за проектом і під наглядом Є. А. Штукенберга в стилі модерн. Зараз тут розмістилася Дитяча художня школа. Не поступається їй, нині приватний, «барочний» будинок купця Н. Р. Авраамова [3].

На вулиці Спаській, 46 знаходяться Дитяча музична школа №2, а на Спаській, 66 – Обласна бібліотека для дітей ім. В. Лягіна. 2002 року на вулиці Спаській було відкрито першу приватну художню галерею в місті для публічного відвідування «На Спаській, 45».

За адресом Спаська, 52 проживав Володимир Андріанов, колишній директор заводу імені 61 комунара. До його 100-річчя, в 2013 році, на цьому будинку було встановлено меморіальну дошку [4].

Не дивлячись на те, що Миколаїв будувався як місто-порт, зараз це затишне та гарне місто, в якому комфортно жити та є що побачити туристам!

Джерела та література

1. Крючков Ю. А кто в тереме живёт?: прогулка по улице Спасской. *Вечерний Николаев*. 2007. №71 (19 июня). С. 2, 3.
2. Крючков Ю. С. Спасская улица. *Крючков Ю. С. История улиц Николаева: топонимический путеводитель по городу и окрестностям*. Николаев: Возможности Киммерии, 1997. С. 59.
3. Крючков Ю. С. Спасская улица. *Крючков Ю. С. Град Святого Николая*. Николаев, 2003. С. 68–74.
4. Крючков Ю. С. Улица нашего детства. *Вечерний Николаев*. 1999. 6 нояб. С. 4.

Krasnonozhenko L. O., Mykolaiv National University in the name of V. O. Sukhomlinsky (Ukraine, Mykolaiv),
lilyakrasnonozhenko@gmail.com

The history of one street: Spassky Street, Mykolaiv

The history of street names in the city of Mykolaiv is analyzed. The first attempts to assign official names to the streets of the young, growing city of Mykolaiv were discovered and described. Describes the history of one of the streets of Mykolaiv – Spassky.

Key words: Mykolaiv, Spassky street, history, official names.

УДК 94(477.73)«1946/1947»

Крикалова І. В.

Державний архів Миколаївської області (Україна, Миколаїв),
mail@mk.archives.gov.ua

ГОЛОД 1946–1947 РОКІВ НА МИКОЛАЇВЩИНІ

На підставі документів із фондів держархіву Миколаївської області висвітлено

трагічні події голоду 1946–1947 рр. на Миколаївщині.

Ключові слова: голод 1946–1947 рр., Голодомор 1946–1947 рр., Миколаївщина, Миколаївська область.

Протягом десятиліть факт голоду 1946–1947 років на Україні замовчувався, але на сучасному етапі, коли дослідникам відкрилися документи того часу, можна впевнено сказати, що голод дійсно мав місце у повоєнні роки. Викликаний він був не лише наслідками війни, розрухою, вкрай несприятливими погодними умовами, головними у виникненні і поширенні голоду були причини суб'єктивні – антинародна аграрна, зокрема, хлібозаготівельна політика комуністичної партії і радянського уряду.

У державному архіві Миколаївської області зберігаються документи, які розповідають про трагічний період 1946–1947 років. У більшості районів Миколаївщини, що постраждали від посухи, врожай зернових культур у 1946 році склав у середньому від 1,9 до 3 центнерів з одного гектару, а чимало колгоспів отримали ще більш низькі врожаї. Незважаючи на недорід, кампанія здачі хліба на Миколаївщині розпочалася як завжди. Вже 12 липня 1946 року була прийнята постанова виконавчого комітету Миколаївської обласної Ради депутатів трудящих та Миколаївського КП(б)У № 5758 (із грифом «Таємно») «Про п'ятиденний графік здачі хліба державі з врожаю 1946 року колгоспами та радгоспами області», відповідно до котрої колгоспам області було необхідно здати у липні 26127 т хлібу, у серпні 1946 р. – 122797 т, у вересні 1946 р. – 112346 т, річний план хлібозаготівлі радгоспам становив 42529 т (а саме: у липні 1946 р. – 9350 т, у серпні – 19425 т, у вересні – 13754 т) [1]. У постанові виконавчого комітету Миколаївської обласної Ради депутатів трудящих та Миколаївського КП(б)У від 01 серпня 1946 р. № 5868-116 (з грифом «Таємно») «Про затвердження п'ятиденних завдань по здачі хліба державі колгоспами та радгоспами області» йшлося про збільшення плану зернопостачання по районах Миколаївської області відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР та ЦК ВКП(б) від 19 липня 1946 р. та Ради Міністрів УРСР та ЦК КП(б)У від 22 липня 1946 р. [2].

Незважаючи на всі зусилля командної системи, план хлібозаготівель не був виконаний. Становище колгоспників було вкрай тяжким, у багатьох колгоспах зерно було вилучено майже все, включаючи фураж, через що нічим було оплатити трудові колгоспникам, збільшилися випадки звернення

колгоспників до районних організацій з проханням надати допомогу продуктами харчування, у першу чергу хлібом. Мали місце випадки розкрадання зерна з ланів, стали масовими крадіжки хліба з токів та комор колгоспів. Так звані «крадіжки колгоспного хліба» часто від голодного відчаю змушені були робити подібний крок. Велику кількість колгоспників і робочих радгоспів було притягнуто до карної відповідальності. Слідчими області в період хлібоздачі було порушено 136 кримінальних справ з залученням 215 осіб до кримінальної відповідальності. Винні були засуджені до різних термінів позбавлення волі від одного до восьми років. Основна кількість справ за крадіжки хліба знаходилася в провадженні органів міліції, де за період з 1 вересня по 15 жовтня 1946 р. було порушено 141 справу з залученням 221 особи до відповідальності та вилучено 31396 кг хлібу. Крім того, прокуратурою області були надано санкції на притягнення до кримінальної відповідальності 51 голову колгоспів, 1 директора радгоспу, 1 головного агронома та 1 бухгалтера радгоспу за надання колгоспникам та працівникам радгоспу авансів на суму понад 15 відсотків обмолоченого зерна та зрив хлібопоставок [3].

Виконуючи рішення ЦК ВКП(б) від 27 вересня 1946 р., у Миколаївській області була проведена значна робота з економії витрати борошна щомісячно на 988 тонн, був скорочений картковий контингент на отримання хлібу на 115203 особи, з котрих утриманці становили 45828, діти – 42449, таким чином, частина утриманців та дітей робітників, які працювали у м. Миколаїв, а проживали у приміських селах, залишилися без хлібних карток. При видачі хлібних карток на жовтень 1946 р., виконуючи вказівки Ради Міністрів та ЦК ВКП(б)У, у Миколаївській області були зняті з постачання всі непрацюючі утриманці молодше 50 років для жінок та молодше 55 років для чоловіків, жінки, які мали дітей старше 4-х років. Видача хлібних карток утриманцям зменшилася у жовтні 1946 р. порівняно з вереснем того ж року на 5016 карток та становила 39225 [4].

Але жодні репресивні заходи не могли вирішити проблему нестачі хліба та продовольства для населення не тільки у сільських районах Миколаївщини, а й у самому обласному центрі. Внаслідок голоду у

Миколаївській області збільшилась смертність населення та різко зросла кількість хворих на дистрофію серед дітей та дорослих: на 10 лютого 1947 року хворих на дистрофію та виснажених від недоїдання дітей нараховувалося 56200, дорослого населення – 1500 осіб, у тому числі по м. Миколаїв дітей – 2000, дорослих – 124 [5]. У квітні 1947 р. обласним відділом з охорони здоров'я було розгорнуто додатково 600 ліжок для госпіталізації хворих на дистрофію у містах та селищах Миколаївщини [6]. З кінця 1946 року на вокзалах, вулицях, базарах міст матері залишали своїх голодних дітей в надії, що вони потраплять до дитячих будинків і отримають хоч якесь харчування.

Опинившись у загрозовій ситуації, керівництво республіки намагалося зменшити рівень катастрофи за рахунок західних областей, неодноразово зверталось до уряду СРСР, особисто до Й. Сталіна, повідомляючи про важку ситуацію в Україні. Керівництво республіки, й особисто М. Хрущов, намагалися якось полегшити становище голодуючих. Була організована закупівля зерна у західних областях республіки, що менше постраждали від посухи, певну допомогу надав союзний уряд, виділивши у продовольчу позику. Миколаївським облвиконкомом разом з обкомом партії був прийнятий ряд важливих постанов, в яких вказувалося на необхідність організації у містах та селах області пунктів щоденного одноразового гарячого харчування для дітей та дорослих. Так, на харчування 30000 дітей на період з 01 січня по 01 лютого 1947 р. та на харчування 20000 гостропотребуючих осіб на березень-квітень 1947 року з союзного бюджету було виділено 6500 тис. крб. та додатково – 1820 тис. крб., всього – 8320 тис. крб. [7].

Виконуючи постанову Ради Міністрів УРСР від 4 грудня 1946 р. № 2018-123 та постанову Миколаївського облвиконкому від 23 грудня 1946 р. № 6878-140 «Про заходи з надання допомоги дітям у районах області, постраждалим від посухи» всі райони Миколаївської області наприкінці грудня 1946 р. розпочали підготовчу роботу з організації пунктів харчування для дітей шкільного та дошкільного віку. У більшості районів пункти розпочали готувати їжу вже 2-7 січня 1947 р., у окремих районах – 13 січня (Єланецький, Володимирівський). На 25 січня 1947 р. працювали 470 пунктів харчування, що охоплювали 18000 дітей шкільного віку та 8000 дітей дошкільного віку (пункти відкривалися при школах та дитячих садах). Постачання продуктами харчових пунктів

йшло через Миколаївську обласну базу споживспілки, а окремі продукти, такі як м'ясо, овочі – за рахунок заготівель на місцях. До 11 лютого 1947 р. було відправлено у райони області: суп-концентрат та бобові – 102,8 т, жири – 8786 т, повидло – 50975 т, фруктововочеві соки – 9166 т, дріжджі – 7082 т. Миколаївським облфінвідділом було перераховано районам до 1 січня 1947 р. з метою розрахунків за продукти для пунктів харчування 3000000 крб. [8]. На 8 березня 1947 р. були встановлені наступні норми витрачання продуктів у цих пунктах, які складали на 1 особу в день:

1. Суп концентрат і шрот – 50 грам;
2. Жири – 5 грам;
3. Картопля – 200 грам;
4. Пульпа фруктовая – 50 грам [9].

Для надання допомоги дітям ясельного віку (до 4-х років) планувалося організувати додатково до існуючих ясел 100 тимчасових при колгоспах на 4000 дітей. На 1 квітня 1947 р. також планувалося розширити мережу їдалень, що мали обслуговувати гарячим харчуванням 60000 осіб, з такою мінімальною закладкою на одне гаряче блюдо: м'яса – 25 г, картоплі та овочів – 100 г, крупи – 25 г, видачу порції хлібу планувалося довести до 200 г [10].

Приблизний раціон одноразового гарячого харчування дітей на місяць становив: суп гороховий (кількість блюд на місяць – 9), розсольник (кількість блюд на місяць – 9), квасоля тушкована – 9 (кількість блюд на місяць – 9), котлети м'ясні з квасолею (кількість блюд на місяць – 4). Середня калорійність харчування на день, враховуючі хліб, повидло та риб'ячий жир становила 640 калорій [11].

На 1 січня 1947 р. планувалося відкрити додатково для дітей-сиріт 4 дитячих будинки на 500 місць у таких районах області: Жовтневий район: с. Калинівка на 125 місць, Очаківський район: м. Очаків – 175 місць, Снігурівський район: с. Василівка – 100 місць та Березнегуватський район: с. Березнегувате – 100 місць [12]. Але на 20 березня 1947 р. у районах Миколаївської області кількість дітей, котрі потребували влаштування у дитячі будинки, становило 2300 осіб. У результаті цього діти Казанківського, Новобузького, Привільнянського, Баштанського та інших районів вирушали на потягах до м. Миколаїв, сподіваючись, що у місті легше пережити голод, і таким чином збільшували безпритульність [13]. Забезпечення дитячих будинків продуктами харчування проводилося з затримками, частина продуктів не надходила

зовсім. Так, до Братського дитячого будинку у січні-лютому 1947 р. не надходили рибні продукти, були недоотримані 96 кг макаронних виробів, хліб дітям видавався лише ячмінний або кукурудзяний, Привільнянський дитячий будинок за цей період не отримав 1500 шт. яєць, 78 кг крупи, Тилигуло-Березанський не отримав у січні 1947 р. 11 кг масла, 60 кг крупи та зовсім не отримав молока, більшість дитячих домівок не забезпечувалися овочами та картоплею [14].

Відповідно до постанови Миколаївського облвиконкому від 01 квітня 1947 р № 7401-89 «Про продаж колгоспам, які отримали продовольчу позику, соняшникової макухи» планувалося надати для продажу колгоспам 126 т соняшникової макухи та 48 т солі як домішку до хлібу, що випікався з борошна, отриманого як продовольча позика [15].

Тільки восени 1947 року на території Миколаївської області склалися передумови для нормалізації стану з продовольством і почалася підготовча робота по скасування карткової системи.

Голод 1946–1947 років – не історична минавщина, а незагоєна рана нашого народу, яку неможливо викреслити ні з пам'яті, ні з нашого серця.

Джерела та література

1. Державний архів Миколаївської області. Ф. Р-992. Оп. 3. Спр. 59. Арк. 65-68.
2. Там саме. Арк. 71.
3. Там саме. Ф. П-7. Оп. 50. Спр. 315. Арк. 17.
4. Там саме. Ф. Р-992. Оп. 2. Спр. 759. Арк. 2-3.
5. Там саме. Оп. 3. Спр. 84. Арк. 9.
6. Там саме. Спр. 92. Арк. 24.
7. Там саме. Оп. 2. Спр. 759. Арк. 6.
8. Там саме. Спр. 800. Арк. 99-100.
9. Там саме. Оп. 3. Спр. 84. Арк. 32.
10. Там саме. Арк. 47.
11. Там саме. Спр. 59. Арк. 88.
12. Там саме. Арк. 83.
13. Там саме. Спр. 84. Арк. 42.
14. Там саме. Арк. 52.

Krykalova I. V., State Archives of Mykolaiv Oblast (Ukraine, Mykolaiv), mail@mk.archives.gov.ua

The famine of 1946–1947 in Mykolaiv region

On the basis of documents from the funds of the State Archives of the Mykolaiv region, tragic events of the famine of 1946–1947 in Mykolaiv region are covered.

Key words: famine of 1946–1947, Famine of 1946–1947, Mykolaiv region, Mykolaiv region.

УДК 378.14+37.025

Літвінова М. Б., Штанько О. Д.

Херсонська філія Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна, Херсон),
lmb965@gmail.com

НЕОБХІДНІСТЬ РОЗРОБКИ STEM-КОНЦЕПЦІЇ ДЛЯ ЗВТО СУДНОБУДІВНОГО ПРОФІЛЮ

Проаналізований стан впровадження програми STEM у світі й в Україні. Показано наявність економічної й технологічної затребуваності розроблення відповідної STEM-концепції для ЗВТО суднобудівного профілю, намічені шляхи її розробки.

Ключові слова: STEM, концепція, заклади вищої технічної освіти, суднобудування.

Концепція STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) запропонована в 2001 році науковцями Національного наукового фонду США і є необхідною складовою в усіх технічних сферах підготовки спеціалістів

(енергетиці, робототехніці, ІТ, транспорті, промислового та цивільного будівництва, тощо). Програма STEM впроваджується на державному рівні як в США, так і в Європі. У меморандумі, випущеному у вересні 2017 року,

президент Трамп доручив щорічно виділяти не менше 200 мільйонів доларів США для заходів, які підтримують STEM та інформатику [3]. Навчальні заклади Франції, Великої Британії, Австралії, Ізраїлю, Китаю, Сінгапуру пропонують студентам сертифіковані державні освітні програми в науково-технічній сфері та ведуть підготовку STEM-фахівців. STEM-підхід запроваджено у багатьох провідних університетах: Орегонський державний університет – 169 STEM-спеціальностей; Університет Джорджа Мейсона – 82 STEM-спеціальності; Колорадський університет – 50 STEM-спеціальностей; Сент-Луїський університет – 47 STEM-спеціальностей; Університет штату Вашингтон – 41 STEM-спеціальність; Університет Південної Флориди – 39 STEM-спеціальностей та ін. Проте в Україні застосування такої концепції під час підготовки спеціалістів у ЗВТО тільки починається. Особливо це стосується університетів галузевого спрямування.

На цей час розробка та впровадження концепції STEM в українських закладах освіти відбувається на базі затвердженого МОН України відповідного «Плану заходів» (наказ від 29.02.2016 № 188). На рівні початкової, середньої та спеціальної освіти STEM-концепція розроблюється Інститутом модернізації змісту освіти [1]. На рівні ЗВО відбувається самостійна розробка університетами відповідних концепцій за галузевими напрямками. До цього процесу на цей час приєдналися та підписали «Меморандум про створення коаліції STEM-освіти» (STEM Education Coalition) НТУ «Харківський політехнічний університет», Київський університет культури та мистецтв; Льотна академія Національного авіаційного університету; Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова та ін. До цього меморандуму також приєдналися такі організації та компанії: Ericsson Україна; Samsung; НАЕК Енергоатом; Науково-методична комісія з галузі знань «Інформатика та обчислювальна техніка» при МОН України; Українське ядерне товариство, Майкрософт Україна та ін. [2].

Проте для ЗВТО, спеціальності яких відповідають суднобудівній галузі виробництва, відповідна концепція в Україні ще не розроблялася.

Перефразування та уточнення загальних положень, котрі увійшли до «Методичних рекомендацій», розроблених Інститутом модернізації змісту освіти й спрямованих на заклади середньої освіти [1], надає змогу

використати розглянуту в них модель STEM-освіти для системи вищої інженерної освіти, а саме:

– принципово нове цілепокладання, зміщення акцентів з вузько предметного навчання на міжпредметно-орієнтоване (мультидисциплінарне);

– проведення аналізу необхідного та достатнього рівня викладання (у тому числі загальної та аудиторної кількості годин) математики, фізики, інформатики та ін. для кожної STEM-спеціальності, його порівняння для споріднених спеціальностей у ЗВТО України;

– оновлення структури та змісту дисциплін «Вища математика», «Загальна фізика», «Теоретична механіка», «Інформатика» тощо з орієнтуванням на вимоги фахових спеціалістів, спецкурсів тощо;

– створення інтегрованих програм фізико-математичного циклу дисциплін;

– запровадження інноваційних технологій навчання, інтерактивних методів групового навчання, проблемних методик з розвитку критичного і системного мислення тощо;

– створення умов для здобуття результативного індивідуального досвіду проектної діяльності студентів з боку фізики, математики, інформатики та ін. для подальшого його застосування при розробці інженерних стартапів.

Розробка та впровадження STEM-концепції надає великі можливості в навчанні, орієнтованому на розвиток практичних навичок, формуванні готовності до подальшої професійної діяльності майбутніх інженерів, дозволяє підвищити економічний попит на випускників НУК і покращити їх працевлаштування.

Джерела та література

1. Методичні рекомендації щодо впровадження STEM-освіти у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах України на 2017/2018 н. р.: лист ІМЗО від 13.07.2017 № 21.1/10-1410. URL: <https://imzo.gov.ua/2017/07/13/lyst-imzo-vid-13-07-2017-21-1-10-1410-metodychni-rekomendatsiji-schodo-vprovadzhennya-stem-osvity-u-zahalnoosvitnih-ta-pozashkilnyh-navchalnyh-zakladah-ukrajiny-na-2017-2018-n-r/> (дата звернення: 25.08.2019).

2. Меморандум про створення коаліції STEM-освіти. URL: http://csr-ua.info/csr-ukraine/wpcontent/uploads/2016/01/STEM_memorandum_FINAL_%D0%9011.pdf (дата звернення: 25.08.2019).

3. Сайт американського інституту фізики.
URL: <https://www.aip.org/fyi/2018/fy19-budget-request-administration-prioritizes-some-stem-education-programs-cuts-others>
(дата звернення: 25.08.2019).

Litvinova M. B., Shtanko O. D., National University of Shipbuilding after Admiral Makarov, Kherson branch (Ukraine, Kherson), lmb965@gmail.com

The Need to Develop a STEM Concept for Universities of Shipbuilding

The status of STEM implementation in the world and in Ukraine is analyzed. The presence of economic and technological necessity of development of the corresponding STEM-concept for Universities of Shipbuilding is shown, the ways of its development are outlined.

Key words: STEM, concept, Technical University, Shipbuilding.

УДК 332.12

Ляшенко В. В.

Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини ВНЗ
«Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
(Україна, Миколаїв),
l_viktor15@ukr.net

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Проаналізовано особливості механізму інноваційно-інвестиційної політики в Україні. Встановлено шляхи врахування основних засад інноваційно-інвестиційної діяльності. Виявлена система пріоритетів інноваційно-інвестиційної привабливості на регіональному рівні.

Ключові слова: регіон, регіональний розвиток, інноваційно-інвестиційна привабливість, регіональна соціально-економічна політика.

Розвиток сучасної економіки країни не можливо розглядати не враховуючи необхідність впровадження досягнень науково-технічного прогресу, впровадження різноманітного фінансування нововведень, у тому числі залучення інвестицій, врахування стратегічних напрямів діяльності, досягнення комерційних результатів від виведення на ринок нових товарів та послуг.

Однак, національна економіка, безумовно, будується на регіональному розвитку. Сучасний регіональний розвиток на рівні держави полягає у визначенні ключових проблем регіонального розвитку, пріоритетів державної регіональної соціально-економічної політики з точки зору загальнонаціональних потреб та інтересів.

Одним із стратегічних завдань розвитку регіону є підвищення конкурентоспроможності та зміцнення ресурсного потенціалу регіону. Вирішення цього завдання можливе шляхом збільшення інвестицій в пріоритетні сфери економіки, впровадження інновацій, підтримка

малого та середнього підприємництва, розвиток виробничої та соціальної інфраструктури, раціональне природокористування та охорона навколишнього середовища, розвиток туризму та рекреації. Сьогодні в Україні на законодавчо-нормативному рівні задекларовано реалізацію механізму інноваційної політики, що базується на пріоритетних напрямках інноваційної діяльності у стратегічному та середньостроковому періодах [1].

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні є науково і економічно обґрунтовані та визначені напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної, конкурентоспроможної, екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним

використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень.

Стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності розраховані на тривалу перспективу (понад 10 років) та повинні забезпечити соціально-економічне зростання держави, її сталий розвиток. Середньострокові пріоритетні напрями формуються на основі стратегічних пріоритетних напрямів та повинні бути реалізовані на загальнодержавному, галузевому та регіональних рівнях.

Реалізація регіональної соціально-економічної політики не можлива без урахування основних засад інноваційно-інвестиційної діяльності: формування інноваційно-інвестиційної інфраструктури; стимулювання інноваційної діяльності; створення інформаційного середовища для забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності; подальшої нормативної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності; науково-обґрунтованої підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності тощо.

Такий механізм буде дієздатним тільки при умові активізації інноваційно-інвестиційної політики і постійному нарощуванні обсягів інвестицій, що суттєво вплине на спроможність усього потенціалу регіону, його конкурентоспроможність.

Важливим завданням на регіональному рівні є створення необхідних та сприятливих умов для інтенсифікації економічного зростання, підвищення якості життя населення. Саме досягнення такого завдання можливе за рахунок залучення інвестицій в реальний сектор економіки, в інновації. Інвестор, обираючи регіон для вкладання коштів, керується певними характеристиками: інноваційно-інвестиційним потенціалом та рівнем інноваційно-інвестиційного ризику, взаємозв'язок яких і визначає інвестиційну привабливість регіону.

Так, на рівні Миколаївської області, до конкурентних переваг, що зумовлюють інноваційно-інвестиційну привабливість регіону відносять: вигідне економіко-географічне положення; розвинену транспортну інфраструктуру та море господарський комплекс; потужний експортно орієнтований промисловий комплекс; сприятливі умови для розвитку агропромислового комплексу; потужна енергетична галузь; наявність інвестиційних паспортів; високий науковий потенціал; унікальні природні ресурси; відносно дешеві кваліфіковані трудові ресурси; розвинута туристично-рекреаційна галузь тощо.

Однак, підвищення інноваційно-інвестиційної привабливості регіону потребує реалізації певної системи пріоритетів:

- удосконалення регіональної інвестиційно-інноваційної інфраструктури, зокрема створення регіональної мережі наукових, технологічних та індустріальних парків, а також системи правової, кадрової та інформаційної підтримки інноваційної діяльності;

- розвиток науково-інноваційного співробітництва державного та недержавного сектору науки, вищих навчальних закладів і наукових установ з реальним сектором економіки;

- розвиток інноваційної культури шляхом популяризації провадження наукової, винахідницької та інноваційної діяльності, а також створення цілісної системи освіти з урахуванням кадрового забезпечення інноваційної діяльності;

- підвищення ефективності дії механізму стандартизації та сертифікації продукції, захисту інтелектуальної власності, дотримання авторського права та суміжних прав, забезпечення досягнення високих стандартів якості, безпеки, екологічності продукції;

- стимулювання промисловців до запровадження новітніх технологій та інновацій;

- забезпечення ефективної реалізації механізму державно-приватного партнерства шляхом удосконалення відповідної нормативно-правової бази;

- розширення на законодавчому рівні можливостей використання потенціалу та механізму державного замовлення для стратегічно важливих для регіону підприємств тощо [2].

Для підвищення інноваційно-інвестиційної привабливості Миколаївської області необхідно визначити стартові місця зростання інноваційно-інвестиційної привабливості регіону на основі сучасних позитивних процесів в регіоні, створити регіональну інноваційно-інвестиційну модель та забезпечити її ефективну роботу.

Джерела та література

1. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 05.12.2012 р. № 3715-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст. 166.

2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Каб. Міністрів України від

6.08.2014 р. № 385. Офіційний вісник України.
2014. № 70. Ст. 1966.

Lyashenko V. V., Mykolaiv Inter-Regional
Institute of Human Development of the Higher
Education Establishment «Open International
University of Human Development «Ukraine»,
(Ukraine, Mykolaiv), l_viktor15@ukr.net

**Priority areas for innovation and
investment attractiveness at the regional
level**

*The features of the mechanism of innovation
and investment policy in Ukraine are analyzed.*

*The ways of taking into account the basic
principles of innovation and investment activity
are established. The system of priorities of
innovation and investment attractiveness at the
regional level is revealed.*

Key words: region, regional development,
innovation and investment attractiveness,
regional socio-economic policy.

УДК 992

Ляшко Н. С.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
(Україна, Миколаїв),
lyashko2000@gmail.com

**ПОЧАТОК НІМЕЦЬКО-РУМУНСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ МИКОЛАЄВА
(ЛІТО 1941 Р.)**

*Досліджено історію Миколаєва в період німецько-румунської окупації,
проаналізовано життя на окупованій території, діяльність партизанів на території
Миколаївщини та сміливість жителів у захисті рідного міста, страшні знущання над
військовополоненими у «Шталагі 364».*

Ключові слова: війна, окупація, військо, партизани.

Про початок Великої Вітчизняної війни миколаївці дізналися в другій половині дня 22 червня 1941 р. Реакція на повідомлення була однозначною. Так, у драматичному театрі ім. В. Чкалова йшла денна вистава О. Корнійчука «В степах України». В антракті на сцену вийшов адміністратор театру і схвильовано сповістив, що по радіо було передано урядове повідомлення про напад на Радянський Союз фашистської Німеччини. Шоковані артисти не змогли продовжувати виставу. Враженням страшною звісткою глядачам вже теж було не до мистецтва [3].

На другий день війни на заводах і підприємствах Миколаєва відбулися стихійні збори та мітинги, учасники яких висловили тверду рішучість дати відсіч агресору. Вже 23 червня 1941 р. Центральний районний військовий комісаріат Миколаєва задовольнив прохання 185 добровольців. А з 23 по 25 червня 759 миколаївських юнаків і дівчат подали заяви про відправлення на фронт. На 7 липня 1941 р. у військкоматі Миколаївської області

надійшло їх вже 8600, у тому числі від 2800 жінок. У містах і селах почали створюватися добровільні народні формування [5].

2 липня 1941 року виконком Миколаївської міськради ухвалив постанову про обов'язкову підготовку всього населення міста і районів області до оборони. На 21 липня 1941 року в народне ополчення міста вступило 20954 Миколаївщина в перші місяці Великої Вітчизняної війни 303 осіб (з них 4890 комуністів і 3963 комсомольців). Ополченці не лише займалися бойовою підготовкою, але й спорудженням оборонних укріплень. Ще 25 червня для боротьби з диверсантами і шпигунами в місті було створено 3 винищувальні батальйони, що об'єднували 600 активістів. Всього в області за перші чотири дні війни було створено 28 таких батальйонів (4950 чол.) і 254 групи сприяння батальйонам (1835 чол.) [2].

16 серпня 1941 р. Миколаїв залишили останні загони радянських військ. 9-а армія з

боями пробивалася до Херсона, а вранці 17 серпня німецькі мотоциклісти через Водопій ввірвалися в місто. Маршал Радянського Союзу Василевський пізніше писав: «Війська, ведучи жорстокі бої, 16 серпня залишили Кривий Ріг, а 17 серпня – Миколаїв» [1]. Велику стійкість і мужність проявили радянські воїни в боях за Очаків.

Разом з народним ополченням прикордонні війська утримували місто до 21 серпня, а потім боролися з фашистами на островах Майський і Березань. Проте, незважаючи на впертий опір, до кінця серпня 1941 року територія Миколаївської області була окупована німецько-румунськими військами. Кадри німецької кінохроніки, з яких склалися нацистські кіновипуски «Дойче вохеншау», засвідчили, що у 20 числах серпня 1941 р. у Миколаїв прилетів на літаку А. Гітлер. Через день фюрер разом з Б. Муссоліні приймали парад німецьких військ у Первомайську [4]. На території Миколаївщини почалася окупація, яка вимагала повної концентрації всіх моральних, психологічних і фізичних сил для боротьби з ворогом.

Отже, з перших днів окупації нацисти запровадили «новий порядок». Умови, в яких жителі Миколаївщини піднялись на боротьбу з німецько-румунськими окупантами, були тяжкими. За мужність і героїзм у боротьбі з німецько-румунськими загарбниками звання Героя Радянського Союзу посмертно були удостоєні 4 підпільники, 1091 підпільник і партизан області нагороджено орденами і медалями.

Але події тих грізних днів ніколи не згаснуть у пам'яті народній. Про них нагадуватимуть меморіальні дошки, пам'ятники, вулиці, названі іменами героїв,obelisks і кургани слави.

Не слід забувати й те, що за період «господарювання» на території області фашистські кати знищили більше 105 тисяч мирних радянських громадян.

Минає 60 років з часу звільнення Миколаївщини від загарбників. За цей час

піднялось ціле покоління, для якого війна – сторінка історії. Все більше стає людей, які її не пам'ятають. І як же потрібно, як важливо, щоб усі знали, чим виявилась для світу битва з фашизмом, яких зусиль, мужності і жертв коштувала вона нашому народу. Це наш священний обов'язок перед тими, кого вже немає серед нас. І перед тими, чиє життя лише починається. Вшановуючи пам'ять всіх учасників підпільного та партизанського руху та до 60-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні Центральна бібліотека ім. М. Л. Кропивницького склала бібліографічний покажчик «Підпільний та партизанський рух на Миколаївщині у роки Великої Вітчизняної війни», до якого увійшли книги та статті з періодичних видань за останні 10 років.

Джерела та література

1. Василевский А. Дело всей жизни. Москва, 1975. С. 137.
2. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). Ф. П. 7, оп. 1, спр. 346. Арк. 23-27.
3. Кокошко Ф. І. Миколаївщина в роки Великої Вітчизняної війни. *Історична наука: проблеми розвитку*. Луганськ, 2002. С. 97.
4. Котко В. Ф., Муциньський П. Д. Вказ. праця. С. 7.
5. Миколаїв у борні / Відп. ред. В. Васильєв. Одеса, 1969. С. 55

Liashko N. S., Mykolaiv National University in the name of V. O. Sukhomlinsky (Ukraine, Mykolaiv), lyashko2000@gmail.com

The beginning of the German-Romanian occupation of Mykolaiv

Explored the history of Mykolaiv during the German-Romanian occupation, analyzed life in the occupied territory, the work of the partisans in the territory of Mykolaiv region and the courage of the inhabitants in the protection of their hometown, and terrible mockery of the prisoners of war in the «Stalagy 364».

Key words: war, occupation, army, partisans.

УДК 261.6:394 (477.72)

Марченко О. М.

Одеський навчально-виховний комплекс №84 (Україна, Одеса),
marchenko_elena@ukr.net

НАРОДНА РЕЛІГІЙНІСТЬ ПАРАФІЯН ХЕРСОНСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ЗА МАТЕРІАЛАМИ «ХЕРСОНСЬКИХ ЄПАРХІАЛЬНИХ ВІДОМОСТЕЙ»

Проаналізовано особливості відображення народних звичаїв та обрядів різних етнічних груп, у церковних періодичних виданнях, зокрема «Херсонських єпархіальних відомостях». Досліджено можливості даного виду джерел для з'ясування процесів трансформації обрядовості.

Ключові слова: народна релігійність, єпархіальні відомості, священник, Херсонська єпархія, народна обрядовість.

Народна релігійність є об'єктом дослідження значної кількості науковців в силу важливості цього суспільного явища для розуміння розвитку повсякденного життя традиційного соціуму, а також етнорелігійної ситуації у сучасній Україні. Складність завдань ставить на порядок денний питання репрезентативності джерел з даної проблематики. Серед них особливе місце посідають письмові свідчення, створені служителами церкви.

Значні можливості «Єпархіальних відомостей» для відтворення різних сторін життя православної спільноти Півдня України неодноразово відзначалися дослідниками [1; 5; 6; 7]. Ці видання зокрема, вміщували листи своїх дописувачів, які стосувалися культури та побуту місцевого населення. Такі матеріали у значній мірі різняться за своєю змістовністю, що залежало від особистості священника, його ставлення до «поганських» звичаїв тощо.

Священнослужителі отримували освіту у духовних училищах та семінаріях, до керівництва єпархій нерідко входили люди розумні й талановиті, з високим рівнем освіти й ерудиції [10]. Американський дослідник Г. Фріз вважав російське православ'я «сукупністю місцевих православ'я», кожного зі своїми кльтами, ритуалами та звичаями, з калейдоскопічним варіюванням від однієї парафії до іншої, не кажучи вже про широкі регіональні відмінності [6]. Безпосередньо спостерігаючи за життям своєї пастви, священники не могли не відзначати своєрідні

рисни релігійності своїх парафіян. Не намагаючись переважно пояснити ці відмінності, вони дають нам яскраві замальовки народного побуту етнічних груп Південної України.

Ставлення духівництва до народної обрядовості було подвійним. Церковні діячі проводили активну боротьбу проти поганських, «бесовських» народних обрядодій та ігор, з іншого боку церква намагалася підкорити народну обрядовість, надати їй хоча б зовнішню християнської форми. На Півдні України особливо гостро стояло питання забезпечення водою, тому чимало обрядів стосувалося саме цього, прикладом можуть слугувати хресні ходи з молебнем про надання дощу, які проходили у час посух.

На сторінках «Херсонських єпархіальних відомостей» обговорювалось повідомлення з болгаро-молдавського села поблизу Вознесенська про святкування Скаліяна, або поховання посухи. Воно починало відзначатися на Лазареву неділю бучними веселоцями дівчат, а продовжувалося вже після Пасхи: ховається з сумом за селом глиняна фігурка, а через тиждень вона викопується і з веселими піснями і вигуками: «Скаліян», кидається у воду [11]. Подібний ритуал відбувався у болгар Херсонської губернії у день Різдва Іоанна Хрестителя. Молодь збиралася до водойми або колодязя і поливала один-одного водою «щоб був дощ». Робили ляльку, яку називали по-болгарськи Єнвчї, від слова «Яні», «Єні» – «Іван» у зменшеному вигляді. Ляльку вдягну

в червоне виносили на горо (загальне зібрання) танцювали, піднімаючи і опускаючи ляльку, співали пісень тексти, яких майже не збереглися. Священик, який оповідав про це, відзначав, що і поміж українцями у цей день також робилася лялька, яку несли до водойми, купали, а потім влаштовували танці і веселощі [8, с. 215]. Отже, ми маємо яскравий приклад запозичень.

Священик Микола Ігнат'єв з обуренням відзначає поверхову релігійність своїх прихожан і їх схильність до забобонів, великий вплив бабок-знахарок і взагалі старих жінок. Наводиться велика кількість звичаїв, пов'язаних з поховальними обрядами, далеких від церковної традиції, серед них навіть такий: «Ще не дуже давно відривали голову в живій чорній курки над могилою, по закінченні поховання, тепер уся справа закінчується даруванням комусь живої курки» [4, с. 38]. Молдовани відзначали багато свят, не передбачених церквою, і вважали, що за працю під час таких малих свят винного може бути покарано великими нещастями. Однак веселий джок (національний танець) на вулиці під час великого посту гріхом не вважався, так само, як і пияцтво [4, с. 42-43].

Повідомлення стосуються також сімейної обрядовості, пов'язаної зокрема з церковними таїнствами. [2; 3; 9]. Замітки священнослужителів, таким чином, містять іноді унікальну інформацію щодо етно- та соціокультурної специфіки населення південноукраїнського регіону, однак їхній потенціал не повно використовується дослідниками.

Джерела та література

1. Бачинська О. А. Колекція церковної періодики у фондах Наукової бібліотеки ОНУ як історичне джерело для вивчення повсякденної історії, освіти, господарства населення України у другій половині XIX ст. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство.* 2008. Т. 13. Вип. 8. С. 179–183.

2. Заметки о некоторых неправильных религиозных понятиях и предрассудках простого народа: (Из дневника священника). *Прибавление к Херсонским епархиальным ведомостям.* Одесса: Тип. П. Францова, 1963. № 12. С. 803–820

3. Замечание редакции: [на статью «Заметки о некоторых случаях церковной практики»]. *Херсонские епархиальные ведомости.* Одесса, 1861. № 6. Прибавление. С. 448–450; 452–454; 457–461.

4. Игнат'єв Н. Заметки о современном религиозно-нравственном состоянии молдавского населения в Новороссийском крае. *Херсонские епархиальные ведомости.* 1861. № 9. С. 38–46.

5. Кочмар В. С. Епархиальные ведомости как источник изучения православия юга Украины. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство.* 2010. Т. 15. Вип. 21. С. 44–54

6. Лиман І. І. Російська православна церква на півдні України останньої чверті XVIII – середини XIX століття. Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2004. 488 с.

7. Марченко О. М. «Епархиальные ведомости» як джерело вивчення молдавського населення Південного Побужжя. *Археологія та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження: Том 3: збірка наукових праць.* Одеса, 2002. С. 202–203.

8. На вопрос священника о. М. Нестеровского... *Херсонские епархиальные ведомости.* 1862. № 20. Прибавление. С. 214–217.

9. Письмо в редакцию. *Херсонские епархиальн. ведомости.* Одесса, 1861. № 1. С. 89–96.

10. Тригуб О. П. Головні напрями діяльності Херсонської єпархії (1775–1918). *Наукові праці: збірник.* Миколаїв: МФ НаУКМА, 1999. Т. 2. С. 10–16.

11. *Херсонские епархиальные ведомости.* 1862. № 15. С. 349–351.

Marchenko O. M., Odesa EEC №84 (Ukraine, Odesa), marchenko_elena@ukr.net

The Folk religiousness of parishioners of the Kherson eparchy after materials of «Kherson eparhialnye vedomosti»

The features of reflection of folk customs and ceremonies of different ethnic groups are analyzed in church magazines, in particular «Kherson eparhialnye vedomosti». Possibilities of this type of sources are investigational for finding out of processes of transformation of ceremonial culture.

Key words: folk religiousness, «eparhialnye vedomosti», priest, Kherson eparchy, ceremonial culture.

УДК 39:314.1(477.73)

Матвієнко Л. В.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
(Україна, Миколаїв),
matvienko_nyk@ukr.net

СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ МИКОЛАЄВА КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ

*Розглянуто соціальний склад населення Миколаєва у кінці XVIII–XIX столітті.
Встановлено кількість та національну приналежність мешканців Миколаєва.*

Ключові слова: населення, Миколаїв, народність.

Інтенсивне заселення Миколаївщини почалося в останній чверті XVIII сторіччя. Враховуючи те, що Миколаїв у той час входив до складу Російської імперії, якій потрібен був свій флот, за велінням князя Г. О. Потьомкіна в гирлі ріки Інгул під безпосереднім керівництвом полковника М. Л. Фалєєва в 1788 році була закладена нова верф. Довкола верфі почало рости містечко, яке дуже швидко повністю підпорядковувало життя суднобудуванню та флоту. На початку вересня 1789 року засновано місто Миколаїв. Населення Миколаєва складало близько 10 тис. чоловік, в основному, це – солдати гренадерського полку, матроси гребної флотилії, казенні майстри, купці, добровільні поселенці, втікачі-кріпаки тощо. Понад 3 тис. чоловік становили казенні майстрові-суднобудівники. У кінці XVIII століття адміралтейські села поблизу Миколаєва заселялися позаштатними церковнослужителями, старими матросами, демобілізованими солдатами-інвалідами, одруженими рекрутами, учнями корабельних майстрів, що мали сім'ї, добровільно переселеними корабельними теслями і столярами, а також селянами, що належали Потьомкіну.

Інтенсивне заселення території краю, особливо на захід від Південного Бугу, тривало і в першій половині XIX ст. До кінця 1804 року на території між Бугом і Дністром було поселено 6740 поміщицьких селян. Указом від 31 грудня 1804 року призначався чотирирічний термін для заселення цієї території з розрахунку одна душа чоловічої статі на 30 десятин придатної землі. Зазначалося, що переселенцями можуть бути іноземці, «російські вільні люди», але «ні в якому разі»

вже не дозволялося поселяти тут втікачів поміщицьких селян. Переселенці, віднесені до розряду державних селян, звільнялися на два роки від податків і повинностей, одержували від скарбниці ліс для будівництва.

Від кінця XVIII ст. територія нинішньої Миколаївщини, як і всього Північного Причорномор'я, активно колонізується. У заселенні регіону брали участь представники багатьох народностей. І хоча характерною рисою Півдня була поліетнічність, проте основна маса населення складалася з етнічних українців – крім тих, що жили тут здавна, сюди прибували українські переселенці з Полтавської, Чернігівської, Київської та інших губерній.

Населення Миколаївського градоначальства за 1906 рік визначалося в 100 598 чоловік, в тому числі 51 703 чоловіки і 48 895 жінок. Відносно до населення на 1906 рік, народжуваність складає складають 39,2 на тисячу жителів. На кожну сотню померлих припадає 165,5 народжених.

Станом на 1906р. на території Миколаївського градоначальства, нараховувалось:

- дворян (9113 чол.). З яких, 4424 – чоловіків, 4689 – жінок;
- духовенство різних релігій (260 чол.). З яких, 149 – чоловіків, 111 – жінок;
- почесні громадяни (878 чол.). З яких, 441 – чоловіків, 437 – жінок;
- купці (1757 чол.). З яких, 863 – чоловіків, 894 – жінок;
- міщани (43779 чол.). З яких, 22244 – чоловіків, 21535 – жінок;
- селяни усіх найменувань (11513 чол.). З яких, 5550 – чоловіків, 5963 – жінок;

- військо (5880 чол.). З яких, 5880 – чоловіків, 0 – жінок;
- запасних, відставних солдатів і їх сімей (26118 чол.). З яких, 14736 – чоловіків, 11382 – жінок;
- іноземці (1204 чол.). З яких, 674 – чоловіків, 530 – жінок;
- інших (96 чол.). З яких, 96 – чоловіків, 0 – жінок.

У 1917–1921 роках, у період Української революції, соціальний склад населення Миколаєва різко змінюється, у результаті політики більшовиків та зміни політичної влади.

Отже, аналіз соціального стану населення Миколаєва кінця XVIII – початку XX століття дає підстави зробити висновок, що в цей період у межах традиційного поділу населення на феодальні стани відбувалося становлення нових верств суспільства, притаманних добі капіталізму. Однак, проблеми соціальної мобілізації досі не стали предметом окремого наукового дослідження, що і буде предметом майбутніх наукових розвідок.

УДК 94(477.73)

Мельник М. О.

Державний архів Миколаївської області (Україна, Миколаїв),
mail@mk.archives.gov.ua

ВІКТОР ХОМЕНКО, УЧАСНИК РОЗВІДУВАЛЬНО-ДИВЕРСІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «МИКОЛАЇВСЬКИЙ ЦЕНТР»

У тезах висвітлено долю миколаївського юнака В. Хоменка, котрий у роки окупації м. Миколаїв нацистськими загарбниками був активним учасником підпільної організації «Миколаївський центр», розстріляного нацистами 5 грудня 1942 р.

Ключові слова: Віктор Хоменко, підпільна організація «Миколаївський центр».

Віктор Хоменко народився у Миколаєві 12 вересня 1926 р. Мешкав разом з великою родиною у центрі міста, по вул. Свердлова (нині Спаська). Його батько, колишній партизан, помер 1927 р. від ран, отриманих під час громадянської війни, а мати, крім Віктора, виховувала ще 5 дочок. Віктор навчався в середній школі № 5, з усіх предметів найбільш уподобав математику та німецьку мову. За спогадами однолітків, він був рухливим, непосидючим, завжди чимось захопленим хлопчиком: «... він був дуже кмітливий. Вчитель ще не встигав пояснити теорему, а

Джерела та література

1. Никитин В. А. Николаев: 100 лет спустя (экономический и социальный аспекты). Николаев, 2008. 64 с.
2. Історія рідного краю: Миколаївщина: навчальний посібник / М. М. Шитюк (кер. авт. кол.), О. О. Баковецька, Н. М. Буглай та ін. Миколаїв: Іліон, 2015. 628 с.

Matvienko L. V., Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Mykolaiv, Ukraine), matvienko_nyk@ukr.net

The social structure of the population of Mykolaiv of the XVIII–XX centuries

In this article the social structure of the population of Mykolaiv of the XVIII–XIX centuries is considered. The number and nationality of the residents of the Mykolaiv are established.

Key words: population, Mykolaiv, nationality.

Вітя вже просився до дошки, готовий сам закінчити її доведення. Він завжди охоче допомагав своїм товаришам...».

1941 р. В. Хоменко закінчив 7-й клас і подав заяву про вступ до суднобудівного технікуму, але війна внесла корективи у життєві плани юнака. За спогадами матері Віктора, Уляни Іванівни, на початку серпня 1941 р. родина Хоменків збиралась евакуюватися разом із суднобудівним заводом ім. 61 Комунара, де працював чоловік старшої сестри Віктора – Євгенії, але «були забуті транспортом». Віктор хотів наздогнати червоноармійців, які

залишили місто, але не встиг – Миколаїв уже був оточений, і мати вмовила його залишитись.

В окупованому 16 серпня 1941 р. нацистами місті почалися «нові порядки», з якими Віктор не міг змиритися: він зривав зі стін німецькі накази та оголошення, разом з товаришами за допомогою саморобного радіоприймача записував та розповсюджував зведення Радінформбюро. Завдяки знанню німецької мови Віктор влаштувався працювати на кухні військового шпиталю, де, спілкуючись із пораненими, дізнавався про рух фронту та розташування важливих військових установ окупантів. За спогадами матері, у листопаді 1941 р. Віктора навіть забрали з німецькою військовою частиною, що рухалася у напрямі Херсона, довіривши йому «кладову». В ешелоні юнак почав агітувати німецьких солдат проти фашизму, унаслідок чого його мало не застрелили; від смерті його врятував лише підлітковий вік. З роботи його звільнили і він повернувся до Миколаєва, де незабаром збулася його мрія – потрапити до підпільної організації.

Ще у липні 1941 р. до Миколаєва прибув майор держбезпеки розвідник Віктор Лягін (Корнев), який наприкінці вересня 1942 р. об'єднав понад 25 підпільних організацій і груп та створив найбільшу на Миколаївщині розвідувально-диверсійну групу «Миколаївський центр». До її складу увійшла й підпільна група Анатолія Палагнюка (Володимира Андреева), членом якої став Віктор Хоменко. Йому вдалося влаштуватися до закритої офіцерської їдальні «Ост», яка обслуговувала гестапо та жандармерію. Підслуховуючи розмови гітлерівців, він запам'ятовував номери та частини військових з'єднань і передавав відомості керівникам підпілля. Старанно працюючи, хлопець увійшов у довіру до німців, і його почали використовувати як кур'єра. Пакети, які Віктор отримував, спочатку потрапляли до розвідників, котрі знімали з них копії, а вже потім до адресатів. Отриману інформацію А. Палагнюк передавав по радію до Москви, але у червні 1942 р. вона вийшла з ладу й спроби налагодити її виявилися марними. Зважаючи на потребу підпільної групи у новій радії, а також зброї, боєприпасів, друкарських шрифтах для випуску листівок, було прийнято рішення про направлення зв'язкових через лінію фронту. Вибір упав на Віктора та його однолітка Олександра Кобера, яким А. Палагнюк передав бамбукову паличку, в якій були сховані зашифровані агентурні відомості для штабу партизанського руху в Москві.

Двоє підлітків з торбинками за плечима мали подолати далекий та нелегкий шлях у розпал війни: Миколаїв – Луганськ – Ростов – Краснодар – лінія фронту – Москва. Вони добирались попутними машинами, возами, інколи потягами, але найбільше – пішки. 17 серпня 1942 р. Віктор і Олександр підійшли до р. Кубань поблизу Краснодару. Уночі на старому рибальському човні перепливли річку і незабаром опинилися серед червоноармійців, які негайно доставили зв'язкових до штабу. Через два дні хлопців літаком відправили до Москви, де вони закінчили курси розвідників. Пізніше Віктор розповідав матері, що вони з Олександром зустрічались з М. Калініним та М. Хрущовим, а також обидва були представлені до нагородження орденом Леніна. Але обіцяну нагороду юні розвідники отримати не встигли.

9 жовтня 1942 р. юнаки повернулися до Миколаєва. Їх доставили вночі літаком і висадили парашутним десантом поблизу с. Себине Новоодеського району. Разом з ними у розпорядження миколаївських підпільників була направлена і радистка Клава (Лідія Бриткіна). З літака було скинуто два багажних мішки з боєприпасами, радіопередавачами, апаратом для друкування листівок, агітаційною літературою. Міста вони дісталися надвечір того ж дня. Після приземлення розвідники не знайшли одного вантажного парашута, тому наступного дня Віктор разом з членом своєї групи Всеволодом Бондаренком, узявши тачку, подалися за вантажем. Але нацистам вже було відомо місце висадки десанту і вони залишили засідку: бронемашину і дві автомашини з німцями. Упевнившись у наявності засади, підпільники повернулись додому. До місця приземлення розвідники дісталися лише через два тижні, однак вантаж вже було вилучено і земля зорана плугом. Однак, радіостанція миколаївських підпільників знов працювала, а на початку листопада «Миколаївський центр» випустив першу листівку тиражем 180 екземплярів.

Віктору знову вдалося влаштуватися на попереднє місце роботи. У той же час стало відомо про проникнення до підпілля провокатора. У середині жовтня почалися перші арешти. Одним з перших до гестапо потрапив А. Палагнюк. На одній з нарад підпільників було вирішено організувати йому втечу, у котрій мали брати участь В. Хоменко та О. Кобер. За спогадами матері В. Хоменка, 16 жовтня його затримали і вдома провели обшук, але нічого не виявили. 19 листопада Віктор захворів і спізнився на роботу, його

побили. Кілька днів він переховувався у товаришів, збираючи матеріал для відходу у тил, потім повернувся додому, але вже 24 листопада його було заарештовано. До гестапо потрапив також і Олександр Кобер та ще кілька підпільників.

Десять днів тривали допити і катування, а опівдні 5 грудня 1942 р. в'язнів привезли для страти на Базарну площу (на розі вулиць Радянської та Херсонської (нині проспект Леніна), де заздалегідь було встановлено шибеницю. Приречені на страту шукали очима рідних і знайомих у натовпі. Віктор покликав знайомого хлопця Анатолія Дмитренка і попросив привести матір, але лише після страти, «щоб не хвилювалася»... Його повісили третім. Перед смертю він обійнявся з Шурою Кобером та вигукнув, звертаючись до поліцаїв: «Зрадники, ви відповісте за наші життя! Червона Армія вже недалеко!». Коли на нього накинули петлю і він вигукнув: «Прощайте!», з натовпу вирвалася його сестра Євгенія, кинулася до Віктора та почала кричати і зривати його тіло з петлі. Її кинули до машини і відвезли до гестапо. Невдовзі місця страти дісталися мати й сестра Надія з двома дітьми. Уляна Іванівна кинулася обнімати ноги сина, а сестра плакала і кричала. Наступного ранку біля шибениці знайшли квіти та листівку: «Слава героям! Завжди пам'ятаємо про вас!». Підпільників відвезли на міське кладовище, де поховали у братерській могилі.

Після звільнення міста 28 березня 1944 р. почалося його відновлення. Ті, кому пощастило вижити, вшановували загиблих: встановлювали пам'ятники, імена героїв увічнювали у назвах установ, вулиць, шкіл, суден. 5 листопада 1959 р. у Піонерському

парку Миколаєва було урочисто відкрито пам'ятник юним розвідникам Віктору Хоменку та Олександру Коберу, де вони відтворені у бронзі у той час, коли пробиралися через лінію фронту. Імена юних героїв присвоєно миколаївським школам № 5 та № 12, міській дитячій бібліотеці, суховантажні судна «Вітя Хоменко» і «Шура Кобер», збудовані 1969 р. у Німеччині. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 10 травня 1965 р. Віктор Кирилович Хоменко та Олександр Павлович Кобер, зв'язкові підпільної організації «Миколаївський центр», нагороджені (посмертно) орденом Вітчизняної війни I ступеня «... за мужність та відвагу, проявлені у боротьбі проти німецько-фашистських загарбників під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.»...

Джерела та література

1. Державний архів Миколаївської області (ДАМО). Ф. П-10. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 11-16, 96.
2. Там саме. Спр. 24. Арк. 93-98зв.
3. Петраш О. Пам'ятник піонерам-розвідникам. Одеса, 1990.

Melnik M. O., State Archives of Mykolaiv Oblast (Ukraine, Mykolaiv), mail@mk.archives.gov.ua

Victor Homenko, participant of the Mykolaiv center research and diversity organization

In the theses the fate of the Mykolaiv young man V. Khomenko, who during the occupation of the city of Mykolaiv by Nazi invaders, was an active participant of the underground organization «Mykolaiv Center», executed by the Nazis on December 5, 1942, is covered.

Key words: Viktor Khomenko, underground organization «Mykolaiv center».

УДК 7.07:378094(477.73)

Мицик С. В.

Миколаївський коледж культури і мистецтв (України, Миколаїв),
smicyk37@gmail.com

РОЛЬ МИКОЛАЇВСЬКОГО КОЛЕДЖУ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ У ФОРМУВАННІ АРТ ПРОСТОРУ М. МИКОЛАЄВА

Статтю присвячено аналізу ролі Миколаївського коледжу культури і мистецтв, як закладу вищої освіти мистецького спрямування, у формуванні арт простору міста Миколаєва. Проаналізовано особливості організації освітнього процесу в Коледжі, що зумовлюють створення певного культурного продукту, який стає частиною міського

арт простору. Автор знайомить з творчими колективами Коледжу, та наводить конкретні приклади культурно-мистецьких проєктів, які втілені силами викладачів та студентів Миколаївського коледжу культури і мистецтв й стали невід'ємною частиною арт простору Миколаївського регіону.

Ключові слова: коледж, освітній процес, культурний продукт, арт простір, мистецький проєкт.

Досліджуючи особливості формування міського арт простору, не можна оминати увагою систему закладів освіти культурно-мистецького спрямування, адже на базі цих закладів, у процесі підготовки майбутніх фахівців креативних індустрій, створюється певний культурний продукт, що збагачує міський арт простір, а, іноді, навіть і впливає на його формування.

Відповідно об'єктом дослідження виступає арт простір міста Миколаєва, а предметом – культурно-мистецька діяльність Миколаївського коледжу культури і мистецтв.

Мета роботи полягає у висвітленні ролі Миколаївського коледжу культури і мистецтв, як навчального закладу мистецького спрямування, у формуванні міського арт простору Миколаєва.

Аналізуючи останні наукові дослідження й краєзнавчі публікації та окреслюючи ступінь дослідження проблеми, перш за все, можна зауважити, що ця тема є новою в історіографії досліджень Миколаївщини та потребує окремого ґрунтовного наукового осмислення. Опубліковані окремі краєзнавчі дослідження, які розкривають низку аспектів розвитку сучасної культури Миколаївського регіону, не зорієнтовані на вивченні особливості формування арт простору міста Миколаєва й зовсім не акцентують увагу на діяльності мистецьких навчальних закладів Миколаївщини, які мають безпосередній вплив на розвиток сучасного арт простору нашого регіону. Саме це і зумовило актуальність дослідження.

Під арт простором розуміємо загальнодоступну територію, призначену для творчої діяльності людей.

Миколаївський коледж культури і мистецтв – заклад вищої освіти, який здійснює підготовку фахівців для розвитку самодіяльного та професійного хорового, хореографічного, театрального, народно-інструментального, декоративно-прикладного мистецтва. Освітній процес Коледжу зорієнтований на створення арт проєктів, які формуються в результаті творчих комунікацій між всіма спеціальностями та колективами Коледжу. Головною умовою реалізації проєкту

– є вихід на міський арт простір. Зокрема, з метою здійснення творчих проєктів при коледжі працюють такі колективи: академічний жіночий хор імені С. Фоміних, Прибузький ансамбль пісні і танцю, оркестр народних інструментів «Південна рапсодія», ансамблі народного, сучасного та класичного танцю, гурт народної пісні «Зорецвіт», вокальний ансамбль «Energy voice», ансамбль народних інструментів «Бандура плюс» та ін. Всі ці колективи є водночас і творчими лабораторіями для студентів, і активними учасниками арт простору Миколаївщини.

Силами коледжу, у рамках концепції організації освітнього процесу, зорієнтованого на розвиток міського арт простору, протягом останніх 3-х років було реалізовано такі мистецькі проєкти:

- «Тут народжується культура»;
- «Традиції. Сучасність»;
- «З Україною в серці»;
- «Миколаївський коледж культури і мистецтв – культурний фронт Миколаївщини»;
- «Мир через культуру»;
- «Служіння громаді та мистецтву»;
- «Палітра степу вишита мистецтвом».

У рамках цих мистецьких акцій було організовано та проведено безліч концертних програм, які збагатили арт простір як міста Миколаєва, так і всієї області:

- «CHORUS INSIDE» [14 «LA MAGIE DU CHANT HORAL» [5, «Святочні хорали» [15] – концерти жіночого академічного хору імені С. Фоміних;
- «З Україною у серці», «Золота струна» – концерти народного оркестру народних інструментів «Південна рапсодія» [1];
- «Свято Хореографії» [2], «Хореографічне шоу Всесвіт хореографії» [12] – концерти хореографічних колективів;
- «Співоче джерело України» [4], «Бентежить душу музика чарівна...» [4] – концерти гурту народної пісні «Зорецвіт» та ансамблю народних інструментів «Грай, музико»;
- «Пісні плин широкий» [13] – концерт Прибузького ансамблю пісні і танцю.

Потужною арт платформою для реалізації творчих проектів студентів спеціальності «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» стала приватна галерея «На Спаській, 47», в якій двічі на рік експонуються роботи студентів на тематичних виставках до Різдвяних та Великодніх свят:

- «Дзвони грають» [5];
- «Традиції. Сучасність» [10];
- «Нова радість стала» [4] та ін.

Не менш значущим став проект «Степові килимки» – виставка студентських килимів на тему степової України, який був представлений у Миколаївському обласному краєзнавчому музеї [11], Миколаївському обласному художньому музеї імені В. Верещагіна, Одеському краєзнавчому музеї [6] та на міжнародних фестивалях «Мистецький Арсенал», в Туреччині, ОАЕ, Молдові [3, с. 4].

Значна увага приділяється і творчим комунікаціям з іншими навчальними закладами міста, закладами й організаціями культурно-мистецького спрямування: Миколаївською обласною філармонією, Миколаївським коледжем музичного мистецтва, Миколаївською філією Київського національного університету культури і мистецтв, Миколаївським обласним осередком Національної музичної спілки, Миколаївською обласною радою національних меншин, Миколаївськими осередками Національної спілки художників України та Національної спілки народних майстрів України та ін.

У творчій співпраці створені та реалізовані наступні арт проекти:

- «Хорова асамблея» – обласний фестиваль хорової музики [3];
- «Золота струна» – всеукраїнський відкритий фестиваль-конкурс виконавців на народних інструментах [4];
- Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Г. Манілова [5];
- «VIVAT GUITARE» – міжнародний фестиваль гітарного мистецтва [3];
- «Дружба» – регіональний фестиваль національних культур та ін.

Неодноразово Миколаївський коледж культури і мистецтв виступав у ролі організатора міських, обласних та всеукраїнських флешмобів! Так, у 2017 році за ініціативи Коледжу Миколаївщина встановила рекорд, який увійшов до Національного реєстру рекордів України 2018, з акцією «Наймасовіше виконання колядки «Ой, хто, хто Миколая любить» на одній локації». Захід відбувся у приміщенні Будинку торгівлі «Бівденний Буг». Більше 600 миколаївців

взяли участь у флешмобі, що засвідчив представник Національного реєстру рекордів України [9].

У 2019 році, також за ініціативи Коледжу, Миколаївщина приєдналась до міжнародної мистецької акції: «Виконання колядки «Нова радість стала»». Так, на площі біля пам'ятника святому Миколаю близько двохсот миколаївців заспівали колядку [8].

Отже, аналіз досвіду роботи Миколаївського коледжу культури і мистецтв, свідчить про те, що організація освітнього процесу, зорієнтованого на створення та реалізацію культурного продукту, є більш ефективною як у процесі підготовки майбутніх фахівців креативних індустрій, так і в аспекті збагачення міського арт простору.

Джерела та література

1. Заключний концерт «Золота струна-2018». *Pove.mk.ua: [інтернет-портал]*. URL: <https://ilove.mk.ua/concerts/zaklyuchnij-kontsert-zolota-struna-2018%20> (дата звернення 1.09.2019).
2. Звітували творчі колективи Миколаївського коледжу культури і мистецтв. Миколаїв: Управління культури, національностей та релігій Миколаївської ОДА. URL: <http://uknr.mk.gov.ua/ua/news/?id=50515> (дата звернення 1.09.2019).
3. Звіт про діяльність Миколаївського коледжу культури і мистецтв 2016 р. Архів МККМ.
4. Звіт про діяльність Миколаївського коледжу культури і мистецтв 2017 р. Архів МККМ.
5. Звіт про діяльність Миколаївського коледжу культури і мистецтв 2018 р. Архів МККМ.
6. Історико-краєзнавчий музей запрошує на виставку народного декоративно-прикладного мистецтва «Степові килимки». Одеса: Одеська обласна державна адміністрація. URL: <http://culture.odessa.gov.ua/novosti/storiko-kraznavchij-muzej-zaproshu-na-vistavku-narodnogo-dekorativno-prikladnogo-mistectva-stepov-kilimki/> (дата звернення 1.09.2019).
7. Христова Н. Магія женського голоса. *Вечерний Николаев*. 2017. 23 травня. №56. С. 4.
8. Миколаївці долучилися до Всеукраїнської акції одночасного співу колядки «Нова радість стала». URL: <https://tsn.ua/ukrayina/naymasovishe-vikonannya-oy-hto-mikolaya-lyubit-zafiksuvali-v-mikolayevi-850433.html> (дата звернення 1.09.2019).

9. Наймасовіше виконання «Ой, хто Миколая любить» зафіксували в Миколаєві. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/naymasovishe-vikonannya-oy-hto-mikolaya-lyubit-zafiksuvani-v-mikolayevi-850433.html> (дата звернення 1.09.2019).

10. Презентація виставки до Великодня «Традиції. Сучасність». Миколаїв: Управління культури, національностей та релігій Миколаївської ОДА. URL: <http://uknr.mk.gov.ua/ua/news/?id=27102> (дата звернення 1.09.2019).

11. Степові килимки. Миколаїв: Миколаївський обласний краєзнавчий музей. URL: <http://www.museum.mk.ua/2016-01-27-19-53-36/126-stepovi-kilimki> (дата звернення 1.09.2019).

12. Творчий звіт спеціальності Хореографія: «Всесвіт хореографії». Миколаїв: МККМ. URL: <http://mkkm.edu.ua/afisha/tvorchij-zvit-spetsialnosti-horeografiya-vsesvit-horeografiyi/> (дата звернення 1.09.2019).

13. Творчий звіт Прибузького ансамблю пісні і танцю. Миколаїв: МОЦНТта КОР. URL: <http://ocnt.com.ua/informaciya-pro-tvorchij-zvit-pribuzkogo-ansamblyu-pisni-i-tancyu/> (дата звернення 1.09.2019).

14. Хор Фоминых отметил 40-летие концертной программой «Chorus inside» в Николаеве. Газета НикВести [Интернет газета].

URL: <http://nikvesti.com/news/culture/80476/> (дата звернення 1.09.2019).

15. Хор имени Фоминых дал в Николаеве концерт с рождественскими песнями. *nikolaev24.com.ua*: [главный новостной портал Николаева и области]. URL: <http://nikolaev24.com.ua/news/hor-imeni-fominyh-dal-v-nikolaeve-kontsert-s-rozhdestvenskimi-pesnjami> (дата звернення 1.09.2019).

Mytsyk S. V., Mykolaiv college of culture and art (Ukraine, Mykolaiv) smicyk37@gmail.com

The role of Mykolaiv college of culture and art in formation of art space of Mykolaiv city

The author depicts the role of Mykolaiv college of culture and art, as a higher education institution of artistic direction, in formation of art space of Mykolaiv city. The article deals with the peculiarities of organization of educational process at the college as a result the certain cultural product is created and it is become as a part of a city art space. The author introduces the creative teams of the College, and gives specific examples of cultural and artistic projects that are embodied by the teachers and students of the Mykolaiv college of culture and arts and have become an integral part of the art space of the Mykolaiv region.

Key words: college, educational process, cultural product, art space, art project.

УДК 94:929(477.73)«19»

Морозова О. С.

Чорноморський національний університет імені Перта Могили
(Миколаїв, Україна),
olga_chdu@ukr.net

ВАСИЛЬ АНДРІЙОВИЧ СТРАДОМСЬКИЙ (1831–1902 РР.) – ЯСКРАВИЙ ВИРАЗНИК ЗНАНОГО РОДУ СТРАДОМСЬКИХ В МИКОЛАЄВІ

У статті висвітлено історію життя й діяльності Василя Андрійовича Страдомського, яскравого виразника знаного роду Страдомських у Миколаєві. Автор подає дані також і про родину Страдомських.

Ключові слова: Страдомські, Василь Андрійович Страдомський, церковна справа, Миколаївщина.

Рід Страдомських – один з найбільш знаних і відомих родів України, зокрема Миколаївщини. З декількох поколінь цієї династії, коріння якої сягають середньовічної

Польщі, вийшло чимало видатних діячів, що зробили вагомий внесок в соціально-економічний та культурний розвиток українських земель. Родина Страдомських

подарувала Миколаївщині знаних лікарів, поетів, викладачів, церковнослужителів тощо.

Основний матеріал щодо представників роду подає фонд Миколаївського державного архіву № 448 «Василь Андрійович Страдомський (1831–1902) – старший судовий лікар Чорноморського флотського екіпажу» (25 справ). Тут містяться дані з біографії Василя Андрійовича Страдомського, подані його сином Борисом Васильовичем. З них ми можемо дізнатись біографію батька Василя Андрійовича – Андрія Івановича Страдомського [1, арк. 32, 2, арк. 19].

Василь Андрійович Страдомський народився у 1831 р. У віці 20 років, 30 листопада 1851 р., Василь вступив на медичний факультет Київського університету св. Володимира. Вивчав богослов'я, зоологію, хімію, ботаніку, фізику, мінералогію, анатомію, фармакологію тощо [3, арк. 1-2].

Сім'я Страдомських не була заможною (є дані, що Андрій Васильович отримував 260 руб 45 коп. на рік, маючи дружину й семеро дітей, яких сам утримував, мав дерев'яний будинок у с. Мглин, а в його родовому будинку у с. Хоробричі володарем був його брат) [3, арк. 9-9зв.], про що свідчить лист-прохання Василя Андрійовича до Київського, Волинського й Подільського генерал-губернатора, попечителя Київського учбового округу Дмитра Васильовича Бібікова про можливість надання дозволу на звільнення від оплати за навчання в університеті: «Не имея средств чтобы вносить за право прослушивания лекций, положенных Уставом университета сорок рублей серебром в год, я имею честь...просить...освободить меня от данного вклада...» [1, арк. 19зв.]. Прохання було виконано, але за умови, що за наступний семестр (1852 навч. р.) студент заплатить 20 рублів сріблом. У відповідь Василь Андрійович подав прохання на ім'я Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора, попечителя Київського учбового округу І.І.Васильчикова з тим, щоб його звільнили і від цієї плати, посилаючись на неможливість батька [3, арк. 5зв.-6]. У результаті студента Страдомського було переведено в категорію студентів, що навчались за кошти університету [3, арк.6 зв.].

4 квітня 1855 р. Василь Стардомський отримав диплом лікаря [3, арк. 25]. По закінченні університету Василь Андрійович працював на посаді молодшого судового лікаря Чорноморського екіпажу, мав чин надвірного радника, статського радника тощо [1, арк. 21, 37]. Пройшов Кримську війну. Має нагороди за участь у бойових діях. Про його лікарський

досвід дізнаємося з рукописів корабельних медичних журналів [4], у яких досить детально описаний перебіг хвороб у пацієнтів, зокрема білої гарячки [4, арк. 41].

14 червня 1876 р. В.Страдомський отримав від доньки відставного підполковника корпусу корабельних інженерів Тетяни Степанівни Волкової (що була молодша на 20 років [4, арк. 35]) згоду на одруження, що було зафіксовано місцевим нотаріусом того ж дня [4, арк. 29]. На початку 1884 року Василь Андрійович проживав в Миколаєві у будинку, що знаходився в 1 Адміралтейській частині на розі Садової й Аптекарської (нині – 68 Десантників – О. М.) вулиць у домі № 2/1 [4, арк. 32, 37]. У віці 60 років статський радник Василь Андрійович у зв'язку з хворобою був звільнений зі служби й у 1893 р. вийшов на пенсію. На той момент у подружжя Страдомських було двоє дітей: син Борис (13 років) і донька Ольга (12 років) [4, арк. 37]. На знак подяки за свою службу лікар отримав сертифікат, що давав право Василю Андрійовичу оселитись в будь-якому місті Російської імперії. Він обирає Миколаїв.

У 1896 р. лікар став членом Попічительства про народну тверезість [4, арк. 40]. Василь Андрійович проявив себе не лише як лікар. Окрім роботи в Миколаївському морському шпиталі, він працював ще викладачем фельдшерської школи для дочок нижчих чинів Чорноморського флоту при миколаївському морському шпиталі, в миколаївському морському порту, де оцінював доброякісність продуктів, на воєнному базарі, де оцінював якість продуктів, що тут продавалися тощо.

Незабаром, у 10 жовтня 1899 р. у подружжя Страдомських сталася знакова подія: їх донька, Ольга Василівна, вийшла заміж за Олександра Олександровича Лебединського. Урочистість відбулася в Адміралтейському соборі Миколаєва [4, арк. 39]. Незадовго після цієї радісної події, 13 травня 1902 р., у віці 72 років Василь Андрійович пішов з життя. В неділю, 19 травня, об 11 годині ранку, в церкві Миколаївського технічного залізничного училища відбулася панахида [4, арк. 41]. Родина отримала численні листи співчуття [2, арк. 10].

Отже, за час проживання в Миколаєві родина Страдомських залишила по собі лише приємні спогади. І яскраве місце в них займає постать Василя Івановича, достойного виразника династії Страдомських, що подарувала краю гідних миколаївців – лікарів, поетів, викладачів, церковнослужителів тощо. На жаль, на сьогодні історія роду, зокрема біографія В.Страдомського, досліджена не

повністю, хоча, як бачимо, тема доволі цікава й актуальна. Будемо сподіватись, що збережені матеріали знайдуть свого дослідника й історична наука поповниться відомостями про найдостойніших представників України, людей, які розбудовували нашу державу й на прикладі яких можна виховувати майбутні покоління...

Джерела та література

1. Державний архів Миколаївської області (далі – ДАМО). Ф. 448 «Страдомский Василий Андреевич (1831–1902 гг.) – старший судовою врач Черноморского флотского экипажа», оп. №1 (1844–1902). Спр. 1 «Биография Страдомского Василия Андреевича, написанная его сыном Б.В.Страдомским, послужные списки и свидетельства». 32 арк.

2. ДАМО. Ф. 448. Оп. 1. Спр. 12 «Документы родственников В. А. Страдомского» (1850–1902). 31 арк.

3. ДАМО. Ф. 448. Оп. № 1. Спр. 3 «Документы об учебе В. А. Страдомского в Киевском университете», (30.11.1851 – 4.04.1855). 25 арк.

4. ДАМО. Ф. 448. Оп. 1. Спр. 6 «Рукописи статей, рукописи корабельных медицинских журналов» (25.11.1859 – 12.06.1862). 68 арк.

Morozova O. S., The Black Sea National University the name of Petro Mohyla (Ukraine, Mykolaiv), olga_chdu@ukr.net

Vasyl Andriyovych Stadomsky (1831–1902) – a various expression of the knowledge of the Stradomsky in Mykolaiv

In the article the history of life and activity of Vasily Andriyovich Stradomsky, a vivid exponent of the well-known Stradomsky family in Mykolaiv, is covered. The author also provides information on the Stradomsky family.

Key words: Stradomsky, Vasily Stradomsky, church case, Mykolaiv region.

УДК 7.067

Петренко О. М.

Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна, Миколаїв),
moipro@moipro.mk.ua

УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ С. Й. МАКАРОВА В МИСТЕЦТВІ: АСПЕКТИ ВТІЛЕННЯ ГЕРОЇКИ ПОДВИГУ

Зроблено огляд творів мистецтва, – скульптури, живопису, музики, – присвячених пам'яті видатного вченого, віце-адмірала С. Й. Макарова. Систематизовано за тематикою твори живопису, розглянуто твори музичного мистецтва, в яких віддано данину пам'яті героїчному подвигу С. Й. Макарова.

Ключові слова: образ С. Й. Макарова в мистецтві, жанр портрету, військова мариністика, музичні жанри.

Степан Йосипович Макаров – видатний вчений зі світовим ім'ям в різних галузях наукових знань – увійшов в історію як талановитий теоретик і практик військово-морської справи, океанограф, флотоводець, віце-адмірал флоту. Його ім'я увічнено в географічних назвах на карті світу і назвах військових кораблів, присвоєно навчальним закладам. Його життю й діяльності присвячено більше сотні книг, безліч статей, збірники архівних документів, випущені пам'ятні знаки, ювілейні монети, медалі, поштові марки, картки й конверти. 1984 р. на кіностудії

«Леннаучфильм» вийшов науково-популярний фільм «Адмірал Макаров» (режисер В. Гуркаленко, оператори В. Петров, В. Ільїн, В. Смирнов). Поза увагою дослідників залишено питання систематизації творів пам'яті С. Й. Макарова в різних видах мистецтва – скульптурі, живопису, музиці. Дана проблема склала основу пропонованих тез.

В різні часи встановлені пам'ятники й бюсти С. Й. Макарову в містах Кронштадт (1913 р.), Владивосток (1967 р.), Макаров (1969 р.), Смоленськ, Севастополь, Саки і на його

батьківщині в Миколаєві (1976 р.). Скульптура С. Й. Макарова у повний зріст увійшла в багатофігурну композицію «Корабелам і флотоводцям в ознаменування двовікової праці Миколаївських суднобудівників: 1789–1989 рр.» (1989 р.).

В жанрі парадного портрету створено близько двох десятків живописних робіт, присвячених образу С. Й. Макарова, зображеному в мундирі віце-адмірала флоту (художники В. Ремішевський, Лукін, П. Бажанов, Ю. Самусенко, миколаївський художник В. Семерньов та ін.). Окремим списком є групові портрети С. Й. Макарова з видатними представниками науки й техніки (хіміком Д. Менделєєвим, винахідником радіо О. Поповим), художником В. Верещагіним. Останній портрет С. Й. Макарова за його життя зроблений олівцем з натури художником М. Кравченком (18.02.1904 р.).

Окремим жанром є зображення морських пейзажів і кораблів, на яких працював С. Й. Макаров як вчений. Це роботи художників Ю. Самусенка «Пароплав «Тамань» і «Корвет «Витязь», С. Войшвілли «Корвет «Витязь», Лівіндара «С. Й. Макаров сходить на берег з борту корвета «Витязь», картини, присвячені північній експедиції Льодовитим океаном художників В. Іванова. М. Платунова та ін.

Значну кількість художніх творів складає тема військової мариністики, зокрема, зображення пароплаву «Великий князь Костянтин», яким командував С. Й. Макаров під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр. й отримав блискучі перемоги. Це роботи І. Айвазовського і Л. Лагоріо.

Серія картин присвячена російсько-японській війні 1904–1905 рр., зокрема, твори художників того часу А. Ганзена «Загибель ескадреного броненосця «Петропавловськ», Г. Филиповича «Героїчний бій міноносця «Стережущий» з японськими кораблями 26 лютого 1904 р.», свідка тих подій М. Кравченка і полотна художників др. п. ХХ – поч. ХХІ ст. Л. Акентьєва, С. Ананька, А. Соловйова, П. Риженка та ін.

Заслуговує на увагу шанування пам'яті С. Й. Макарова представниками протилежного боку військового конфлікту 1904–1905 рр. – японцями. Так, поет Ісікава Такубоку (1886–1912 р. ж.) в 1904 р. написав вірш «Пам'яті адмірала Макарова», де називає адмірала «доблесним противником», а японський художник Ікеда Теруката (Ікеда Сейширо, 1883–1921 р. ж.) засобами кольорової ксилографії відтворює постать героя в останні

хвилини життя під час вибуху на броненосці «Петропавловськ».

В музичному мистецтві образу С. Й. Макарова присвячені жанри вокальної, хорової, фортепіанної та оркестрової музики. Класик російської національної композиторської школи Цезар Кюї створив романс-епітафію «Пам'яті С. Й. Макарова» на текст «Спи, северный витязь, спи, честный боец...» (№ 6 вокального циклу «Відгуки війни»). Цей поетичний текст надихнув професійного композитора Олександра Копилова на написання романсу для баса й фортепіано (опус 51), а композитора-аматора, збирача українського фольклору з Кубані Якіма Бігдая на створення чоловічого хору «Пам'яті Макарова и команды броненосца «Петропавловск».

Інструментальні твори на позначену тему належать авторам так званого «третього ешелону», тим, хто створював музику побуту. Так, метр київської салонної музики Л. Вігдорович написав «Елегію» для фортепіано в дві руки «Пам'яті безвременно погібшого неустрашимого борца вице-адмирала Степана Осиповича Макарова» (опус 41, видано Імператорським російським музичним товариством, видавець Г. І. Індржишек, Київ-Баку). Невідомий на сьогодні автор А. Геринг написав «Траурний марш» пам'яті загиблих на броненосці «Петропавловськ» для фортепіано, додержуючись загальних канонів жанру. Твір Ф. Данкмана «Макаров-марш» для фортепіано виходить за межі змісту, пов'язаного із загибеллю героя: всі його частини в мажорних тональностях, музично-образну основу складають інтонації бравурних маршів на кшталт традицій німецької військової музики. Про автора є тільки окремі свідчення, що він працював піаністом-акомпаніатором, робив аранжування.

Заслуговує на увагу твір Вільгельма Бергнера «Траурные звуки памяти героев моряков «Петропавловска» (рукопис партитури для симфонического оркестру), в якій відчутно образ жалобної ходи, а тематизм створює образ зосередженості й благородної стриманості. За стислими даними В. Бергнер (молодший, 1837–1907 р. ж.) мешкав в Латвії (м. Рига), де працював церковним органістом, керував оркестром, був пропагандистом музики.

Нотні тексти позначених творів Я. Бігдая, Л. Вігдоровича, А. Геринга, Ф. Данкмана і В. Бергнера зберігаються нині в Музеї імені адмірала Макарова в НУК його імені, що надає

можливості озвучити ці твори й зробити їх виконавські інтерпретації.

Джерела та література

1. Доценко В. Д. Степан Осипович Макаров: Флотоводец. Ученый. Мореход / под общей редакцией адмирала Н. М. Максимова. Санкт-Петербург: Аврора-Дизайн, 2014. 398 с.

Petrenko O. M., Mykolaiv regional institute of postgraduate teacher education, moippro@moippro.mk.ua

The perpetuation of S. I. Makarov's memory in art: aspects of the embodiment of heroic deed

An overview of the works of art-sculpture, painting, music dedicated to the memory of the

outstanding scientist, Vice Admiral S.I. Makarov has been made. The works of painting are systematized according to the theme, the works of musical art are considered, in which tribute is given to the heroic feat of S. I. Makarov.

Key words: the image of S. I. Makarov in art, the genre of portraiture, military marinistics, musical genres.

УДК 929

Серединський О. В.

Державний архів Миколаївської області (Україна, Миколаїв),
mail@mk.archives.gov.ua

СТОРИНКИ БІОГРАФІЇ АДМІРАЛА МИХАЙЛА ПЕТРОВИЧА ЛАЗАРЄВА

Проаналізовано внесок адмірала Михайла Петровича Лазарєва, як головного командира Чорноморського флоту і портів та Миколаївського і Севастопольського військового губернатора, щодо розвитку Чорноморського флоту та м. Миколаїв.

Ключові слова: адмірал, військовий губернатор, лінійні кораблі, статистичні комітети, міський архів.

Михайло Петрович Лазарєв народився 3 листопада 1788 р. у м. Володимир у дворянській родині. Після смерті його батька, указом імператора Павла I від 25 січня 1800 р., Михайло був прийнятий до Морського кадетського корпусу. 23 травня 1803 р. він став гардемарином, служив на фрегаті «Крейсер» на Балтійському флоті.

А далі у числі 30 кращих випускників Морського корпусу Михайло Петрович поїхав на п'ять років до Англії вивчати морську справу. Він плавав в Атлантичному та Індійському океанах, вивчав морську справу, історію, географію та етнографію. 27 грудня 1805 р. М. П. Лазарєв став мічманом, але в Росію повернувся тільки 27 травня 1808 р.

В Росії Михайло Петрович Лазарєв продовжував служити на Балтійському флоті до 1813 р., прийняв участь у російсько-шведській війні 1808–1809 рр., воював в ескадрі адмірала Ханікова. У 1809–1813 рр. Лазарєв

провів в крейсерстві по Фінській затоці і Балтійському морі. 1 лютого 1811 р. він отримав чин морського лейтенанта.

1 вересня 1813 р. лейтенант Лазарєв був призначений командиром корабля «Суворов», який направлявся до Сітхи. Подорожування «Суворова» тривало три роки. На зворотному шляху Михайло Петрович відкрив групу з п'яти незаселених островів, які були названі ним групою островів Суворова. У 1817 р. М. П. Лазарєв був нагороджений орденом св. Георгія 4-го ступеня.

Після дворічного плавання у Балтійському морі у 1819 р. М. П. Лазарєв разом з Ф. Ф. Беллінсгаузенем відправився досліджувати Антарктиду. Під час цієї експедиції Михайло Петрович командував шлюпом «Мирний». Результати цієї експедиції викликали цікавість усій європейській наукової спільноти. Було відкрито групу островів маркіза Траверсе, острів Петра

Великого і берег імператора Олександра І. Ця експедиція продовжувалась 2 роки і два місяці. Після повернення М. П. Лазарева підвищили у капітани 2-го рангу через чин.

24 серпня 1822 р. М. П. Лазарева призначили командиром фрегата «Крейсер», і він відправився у плавання до північно-західних берегів Америки, яке продовжувалось три роки. 1 вересня 1825 р. Лазареву присвоїли чин капітана 1-го рангу і нагородили орденом св. Володимира 3-го ступеня.

На початку 1826 р. Михайла Павловича призначили командиром корабля «Азов», яким він командував до 1830 р. Саме на цьому кораблі Лазарев брав участь у Наваринській битві 1827 р. За виявлену в ній хоробрість був нагороджений англійським орденом Бані і французьким св. Людовика, йому присвоїли чин контр-адмірала.

У 1830–1832 рр. М. П. Лазарев командував ескадрою з 4 кораблів, 3 фрегатів, 1 корвета і 1 брига. Ескадра крейсувала у Середземному та Балтійському морях, обійшла навколо Європи.

Імператор Микола І був задоволений Михайлом Петровичем і 17 лютого 1832 р. назначив контр-адмірала начальником штабу Чорноморського флоту і портів. У наступному 1833 р. М. П. Лазарева призначили виконуючим обов'язки головного командира Чорноморського флоту і портів та Миколаївського і Севастопольського військового губернатора, а 31 грудня 1834 р. його затвердили на цих посадах [1, с. 203–205; 2, с. 4–25].

У м. Миколаїв Лазарев жив і працював у будинку Головного командира Чорноморського флоту і портів, де зараз розміщується Музей суднобудування і флоту. Адмірал розумів, що успіх у суднобудуванні залежить від стану виробничої бази. У 1838 р. Михайло Петрович розпочав перебудову Миколаївського адміралтейства, яка продовжувалась більше 5 років. За цей час було споруджено 59 будівель, у тому числі: канатний завод на березі р. Інгул, спеціальна пристань для будівлі суден, нові майстерні та ін. Якщо за перші 45 років існування Миколаївського адміралтейства було побудовано 14 лінійних кораблів, то при Лазареві за період 1833–1851 рр. їх було спущено на воду 17. До того ж вони мали значну вищу швидкість, краще озброєння. Кращим кораблем Чорноморського флоту того періоду визнають 120-пушечний лінійний корабель «Дванадцять Апостолов», який був побудований у м. Миколаїв у 1846 р. інженером С. І. Чернявським [2, с. 26–28].

У місті Миколаєві і Севастополі у 1836 р. були засновані статистичні комітети, які очолював Миколаївський і Севастопольський військовий губернатор. Перед статкомітетами було поставлено завдання: «... получают точнейшие и подробнейшие сведения о состоянии всех частей управления и вообще всех предметов...» [3, арк. 2, 4, 50]. Роком раніш за наказом М. П. Лазарева були затверджені найменування 61-й вулиці м. Миколаїв [4, арк. 9–11].

За розпорядженням М. П. Лазарева від 3 травня 1844 р. у м. Миколаїв був утворений міський архів [5, арк. 2], що розміщувався в будинку міського магістрату і підпорядковувся міському управлінню. Обсяг робіт, виконуваних архівом, був значним, бо на зберіганні знаходились архівні документи не тільки присутствених місць Миколаєва, але й Севастополя, а також документи всіх військових частин і команд, розквартированих на території військового губернаторства [1, с. 68].

За невтомну діяльність імператор нагородив М. П. Лазарева орденами св. Олександра Невського (1837 р.), св. Володимира 1-го ступеня (1845 р.), св. апостола Андрія Первозванного (1850 р.) У 1843 р. Михайло Петрович одержав чин повного адмірала.

У 1845 р. Лазарев відчув перші ознаки хвороби. У січні 1851 р. страждання від рака шлунку примусили адмірала поїхати на лікування до Одеси, а потім за кордон, у Відень. Там М. П. Лазарев помер в ніч з 10 на 11 квітня 1851 р., поховано його у Севастополі, в склепі Володимирського собору, будівництво якого на той час тільки розпочалось. Через деякий час там поховали учнів М. П. Лазарева – адміралів Нахімова, Корнілова, Істоміна, які героїчно загинули при обороні Севастополя під час Східної (Кримської) війни [1, с. 205; 2, с. 30].

У 1867 р. у Севастополі був споруджений пам'ятник М. П. Лазареву [6, арк. 2], який не зберігся. Іменем адмірала названа одна з площ цього міста.

Великий мореплавець, адмірал, вчений – Михайло Петрович Лазарев вніс значний внесок у справі укріплення Чорноморського флоту та вихованні російських моряків.

Джерела та література

1. Левченко Л. Історія Миколаївського і Севастопольського військового губернаторства (1805–1900): навчальний посібник. Миколаїв: МДГУ ім. П. Могили, 2006. 300 с.

2. Луцива И. В. Легендарные имена. Михаил Петрович Лазарев. Николаев: Издательство Ирины Гудым, 2009. 32 с.

3. Державний архів Миколаївської області (далі ДАМО). Ф. 230. Оп. 1. Спр. 207.

4. ДАМО. Ф. 230. Оп. 1. Спр. 208.

5. ДАМО. Ф. 230. Оп. 1. Спр. 5783.

6. ДАМО. Ф. 230. Оп. 1. Спр. 6150.

Seredynskyi O. V., State Archives of Mykolaiv Oblast (Ukraine, Mykolaiv), mail@mkarchives.gov.ua

Admiral Mikhail Lazarev's biography pages

The contribution of Admiral Mikhail Petrovich Lazarev, as commander-in-chief of the Black Sea Fleet and Ports and of the Mykolaiv and Sevastopol military governors, on the development of the Black Sea Fleet and Mykolaiv is analyzed.

Key words: admiral, governor of war, battleships, statistical committees, city archives.

УДК 355.42/.5=>623.8

Соколюк С. М.

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського
(Україна, Київ),
sergnavy@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ ВІЦЕ-АДМІРАЛА С. МАКАРОВА З РОЗВИТКУ ПІДВОДНИХ СИЛ

У статті розкрито практичну діяльність видатного військово-морського діяча останньої чверті ХІХ – початку ХХ ст.ст., уродженця м. Миколаєва, віце-адмірала Степана Йосиповича Макарова з розвитку підводної справи. Висвітлено його погляди на теорію будівництва та застосування підводних човнів у війні на морі, а також боротьби з ними.

Ключові слова: підводний човен, підводне суднобудування, міна, саморушна міна, торпеда, протичовнова боротьба.

Українська земля дала світу цілу плеяду видатних людей. Серед зірок планетарного рівня ми по праву називаємо уродженця міста Миколаєва видатного військово-морського діяча світового рівня, океанографа, полярного дослідника, кораблебудівника, віце-адмірала (1896 р.) Макарова Степана Йосиповича (8 січня 1849 р. (27 грудня 1848 р. за ст. ст.) – 13 квітня (31 березня за ст. ст.). Винахідник мінного транспорту, розробник теорії непотоплюваності, піонер використання криголамів, у 1895 р. розробив і запровадив російську семафорну азбуку [4].

Флотоводець і вчений, який залишив помітний слід в суднобудуванні, артилерії, морської тактики і океанології, С.Макаров викликає в істориків чи не найбільший інтерес серед видатних адміралів російського флоту. Але С.Макаров був не тільки блискучим, видатним вченим-теоретиком – він все своє

життя був безстрашним, доблесним і вмілим воїном, захисником інтересів держави, глибоку повагу до якого відчували навіть вороги. Праці С.Макарова були настільки різнобічними, він стосувався настільки багатьох питань стратегії, тактики і повсякденної діяльності флоту, що кільком поколінням дослідників поки так і не вдалося повністю вивчити його величезну спадщину [2].

Життєвому і бойовому шляху видатного флотоводця, його внеску у розвиток військово-морського мистецтва та зброї до сьогодні присвячено чимало праць та публікацій. Перші нариси біографії адмірала з'явилися незабаром після його загибелі, а в 1911–1913 рр. побачила світ добре документована робота Ф.Врангеля, яка послужила підставою для пізніших монографій і науково-популярних видань. Проте тільки в деяких із них відображені його ідеї та діяльність зі

створення і нарощування підводних сил. Так, зокрема, цій сторінці діяльності Макарова присвятили свою увагу К. Курков [2], Б. Островський [5], О. Тарас [6] та деякі інші. В Україні військово-морську теоретичну спадщину С. Макарова щодо ролі і місця ПЧ у війні на морі досить цікаво проаналізував О. Калініченко [1].

Відтак, бачиться актуальним більш широко відобразити цей напрямок діяльності видатного миколаївчанина з метою визначити його роль та місце у справі підводного кораблебудування та розробки теорії застосування підводних човнів.

Слід зазначити, що віце-адмірал С. Макаров з надзвичайною повагою ставився до історії, якій відводив важливе місце в системі знань, вважаючи її основою для подальшого прогресу у військово-морській справі. Спираючись на історичний досвід, він намітив шляхи розвитку військово-морського мистецтва, набагато випередивши свій час, правильність яких була підтверджена у подальших війнах на морі. Це стосується в однаковій мірі як теорії, так і практики, як тактичних прийомів в бою, так і використання нового виду зброї – бойових засобів флоту. Зокрема, Макаров протягом всього свого життя боровся за впровадження на флоті мінно-торпедної зброї та створення тактики її застосування, за широке використання для активних цілей мінних загороджень, за участь в ескадреному бою спільно з надводними кораблями підводних човнів (далі – ПЧ), які у той час ще тільки з'являлися. Ним було висунуто і частково втілено ідею взаємодії в бою артилерійської і мінно-торпедної зброї, розроблено методи тралення мін, для чого було спеціально переобладнані військові кораблі, запроваджено бездротовий телеграф (радіо), запропоновано заходи протичовнової оборони [5].

Видатному флотоводцю належить ідея використання в бою різнорідних сил флоту, що, як відомо, становить основу сучасного морського бою. Вподовж всієї своєї незвичайно плідної військово-морської діяльності Макаров і словом, і справою доводив, що бойові дії флоту мають бути активно-наступальними, а не пасивно-оборонними. В основі його переконань як військового теоретика лежав абсолютно новий для того часу принцип єдності стратегії всіх збройних сил держави, що лише і могло, на його думку, забезпечити успішний результат війни, що цілком знаходить підтвердження в сучасних умовах. Висуваючи ідею про участь в ескадреному бою спільно з надводними кораблями підводних човнів, видатний флотовець спирався на

історичний досвід їх розвитку та існуючих і перспективних бойових можливостях. Так, у своїй основоположній праці «Рассуждения по вопросам морской тактики», гаслом якої було обрано «Пам'ятай війну!», розглядаючи наступальні та оборонні засоби для з'ясування найкращого типу судна, він виокремлює нову зброю, яка тільки народжувалася – підводні човни [3, с. 404].

Макаров аналізує розвиток підводного кораблебудування, починаючи з періоду Кримської (Східної) війни 1853–1856 рр., у Росії та за кордоном – у Британії, США, Франції, Швеції, відзначаючи, що найбільшого розвитку підводні човни набули у Франції. Розглядаючи досягнуті у справі підводного плавання результати, адмірал зазначає, що човни на той час мали глибину занурення у 3–5 сажнів (1 сажень – 3 аршини – 2,15 м) є недостатньою для безпеки їх плавання, відтак він запропонував збільшити її до 10 сажнів (21,5 м). При цьому відзначає, що заглиблення у французьких човнів регулюється автоматично і за командою, а в американських – лише за бажанням, що є ризикованим. Аналізуючи радіус дій човнів, Макаров зазначає, що район дій французьких човнів прибережної оборони складає 20–40 миль, а човнів автономних (submersible) – до 400 миль. В американських човнів із запасом газоліну 230 футів³ забезпечується запас ходу до 600 миль замість заявлених 2000, що, тим не менше, дає можливість для значного простору дій [3, с. 405].

Варто зазначити, що адмірал С. Макаров досить тісно опікувався питаннями проектування і будівництва субмарин, зокрема ПЧ «Петр Кошка». Так, ще в 1893–1894 рр. під час пошуків затонулого броненосного човна «Русалка» йому допомагали викладачі Кронштадтської водолазної школи, ентузіасти підводного плавання лейтенанти Є. Колбасєв та А. Кононов (1858–1921). У багатьох важливих проблемах підводного суднобудування наприкінці 1890-х років С. Макарову допомогли розібратися С. Джевецький (якого він особисто знав із 1878 р. [1, с. 117]) і конструктор підводних човнів О. Костович (1851–1917), з якими він зустрічався на засіданнях морського відділення Технічного товариства у Санкт-Петербурзі [6, с. 151].

Очолюючи з 1896 р. до лютого 1904 р. практичну ескадру Балтійського флоту і, одночасно будучи командиром Кронштадтського порту, віце-адмірал С. Макаров у 1900 р. на засіданні Товариства морських інженерів в Кронштадті слухав

доповіді А. Кононова «Кілька слів про підводне плавання та його значення» та М. Кутейнікова «Розбір елементів підводних суден». Незабаром він сам провів нараду з підводного плавання з 14-ма офіцерами-активістами Кронштадтського морського зібрання, на яке запросив Є. Колбасєва, М. Кутейнікова і А. Кононова. Саме в майстернях Кронштадта таємно тривало будівництво підводного човна Є. Колбасєва [6, с. 151]. Відтак, можна сміливо припустити, що Є. Колбасєв і М. Кутейніков були технічними виконавцями задуму видатного моряка, який уважно стежив за новітніми розробками в галузі морської війни.

Утім, даний проект подальшого розвитку не отримав, а до переобладнання транспорту в плавбазу справа не дійшла. Замість цього човен в лютому 1904 р. спрямували до Порт-Артура, де він без всякої користі стояв у порту до кінця оборони. Перед здачею фортеці японцям наприкінці грудня 1904 р. російські моряки затопили ПЧ «Петр Кошка» в західній частині гавані [6, с. 152].

Аналізуючи озброєння човнів, Макаров зазначає, що основним на той час були апарати для викидання мін (торпед), що розміщені або всередині корпусу човна, або зовні. Дихання членів екіпажу забезпечували наявні на борту запаси свіжого повітря, які зберігалися у резервуарах під тиском, з яких воно подавалося в корпус човна, а для видалення надлишкового тиску повітря використовувався спеціальний клапан при підзрінанні човна. Для відновлення запасу кисню іноді використовувався також перекис натрію (їдкий натр) [3, с. 406].

Макаров зумів передбачити, як розвиватиметься підводне плавання, які для цього необхідні умови та які недоліки слід усунути. Так, у першу чергу потребували удосконалення двигуни, що дозволило б покращити швидкість ходу та розширити райони їх дій. Іншою проблемою адмірал вважав функціонування навігаційних приладів. На його думку, її можна суттєво зменшити заміною матеріалів, з якого виготовляються певні пристрої човнів, та удосконаленням компасів. Потребували також удосконалення прилади зорового спостереження за поверхнею моря – перископи. Надзвичайно важливого значення адмірал надавав професійній та психологічній підготовці підводників, в якій основною умовою він вважав більш частіше виходити в море та практикуватися в експлуатації матеріальної частини, що надавало відповідних навичок та формувало психологічну стійкість і впевненість членам команди у безпеці

плавання, а також прищеплення подолання страху від недалекого вибуху мін та торпед у підводному положенні [5].

Розглядаючи можливі тактичні прийоми застосування човнів, адмірал вважав, що вони повинні діяти наступним чином. Човен, спущений на воду із носія – транспорту, повинен підходити до противника у напівзануреному стані настільки близько, наскільки дозволить обстановка, з тим, занурившись, наблизитися і, зринувши для уточнення місцезнаходження цілі на більш близькій відстані, зануритися, щоб застосувати міну [2, с.406] (торпеду).

У підсумку, С. Макаров, розглядаючи майбутнє підводних човнів, робить висновок, що з удосконаленням двигуна район дій підводних човнів буде значно розширено і що в морських війнах підводні човни будуть відігравати значну роль, особливо при блокадах і діях біля ворожих берегів [5], а також здійснювати у підводному положенні висадку водолазів для розмінування, для чого вони повинні мати спеціальний пристрій для їх випуску, як у човна американської фірми Лека (Like) [3, с. 407].

Разом із тим, передбачивши, що оскільки підводні човни можуть брати участь у бойових діях і у відкритому морі, флотоводець констатував, що тактика їх застосування мала відображати тактику застосування мінних катерів під час російсько-турецької війни 1877–1878 рр., розробленої ним, тоді ще лейтенантом, що полягала в доставці пароплавом «Великий князь Костянтин» парових мінних катерів (спочатку із жердинними, а потім із саморушними мінами – торпедами) у нічний час до ворожої акваторії, спуску їх на воду і виконання атаки, після якої вони піднімалися на борт і судно-носії на повному ході відходило за горизонт. Тепер замість катерів планувалося брати на борт транспортного судна підводні човни [6, с. 151]. Він зазначає: «Пока еще разработаны лодки в 100-200 тонн, которые на судно поднять нельзя, – писал Макаров, – ... полагаю, что не представит больших затруднений разработать двенадцатитонную лодку, которая могла бы подыматься на боканцы. Таких лодок больше корабли могут иметь по две, и, следовательно, надо предусмотреть, что со временем подводные лодки могут принимать участие даже в сражениях на открытом море» [3, с. 407].

Ці теоретичні викладки і передбачення С. Макарова український дослідник підводної справи О. Калініченко подає у таблиці [1, с. 115-116]:

№ з/п	Передбачення	Витяги (приклади) із джерел
1.	Наступальні та оборонні засоби.	«Перечисляя наступательные и оборонительные средства для выяснения наилучшего типа судна, нельзя обойти молчанием нарождающееся новое оружие – подводные лодки» [3, с. 404].
2.	Використання підводних штурмових засобів нападу з-під води в прибережній акваторії.	«... можно прийти к заключению, что в морских войнах подводные лодки будут играть некоторую роль, в особенности во время борьбы за обладание рейдами, а также при всяких блокадах и вообще действиях у берегов воюющей стороны...» [3, с. 407].
3.	Використання човнів у віддалених районах.	«Полагаю, что не представит больших затруднений разработать 12-тонную лодку, которая могла бы подыматься на боканцы. Таких лодок большие корабли могут иметь по две, и, следовательно, надо предусматривать, что со временем подводные лодки могут принимать участие даже в сражениях на открытом море» [3, с. 407].
4.	Удосконалення головних двигунів. Передбачення двигунів економічного ходу, форсажних та аварійних на підводних автономних апаратах.	«Весьма важно предрешить, какую роль в будущих войнах могут играть подводные лодки и для этого предсказать, какие успехи возможны. Надо думать, что система двигателей значительно усовершенствуется, ибо газлиновые, керосиновые или спиртовые двигатели совершенствуются с каждым днем. Эти усовершенствования дадут улучшение в ходе и расширение района действия» [3, с. 406].
5.	Візуальні засоби спостереження у підводному (перископному) положенні.	«... приборы эти (перископы – О. К.), без сомнения, усовершенствуются, но все-таки это будет всегдашняя ахиллесова пята» [3, с. 406].
6.	Зменшення негативного впливу сталі на прилади орієнтування підводного апарату під водою.	«В настоящее время еще плохо действуют судовые компасы, как потому, что они окружены сталью, так и потому, что лодка часто меняет свой уклон. Полагаю, что это затруднение будет устранено заменой стали бронзой или алюминием и усовершенствованием компасов» [3, с. 406].
7.	Тренування психологічної стійкості екіпажу.	«... спуск на воду не вызывает угнетенного состояния, и чем более будут с лодкой практиковаться, тем больше будет уверенность в безопасности плавания...» [3, с. 407].
8.	Вплив підводних вибухів на підводний апарат та екіпаж.	«Минные взрывы в 20-30 футов от борта не причиняют обыкновенному судну вреда, но на опытах в Америке от взрыва 100 фунтов пироксилина на расстоянии 400 футов от подводной лодки, погруженной на глубину 12 футов, последняя дала течь. Нравственное впечатление от взрыва мины на людей, находящихся внутри подводной лодки, должно быть весьма значительное, но если материального вреда взрывы на расстоянии лодкам и людям в ней не причиняют, то к этим ощущениям можно приучить людей» [3, с. 407].
9.	Заходи з непотоплюваності, безпеки плавання.	«Лодки легко на ходу держат свое обыкновенное углубление 3-5 саж. (2,15 м), но желательно, чтобы они ходили по 10 саж. (21,5 м) так, чтобы быть в полной безопасности от столкновения с надводными судами и быть вне влияния струи от судна и винтов» [3, с. 405].

Також О. Калініченко висвітлює передумови і сторінки співпраці видатного винахідника, уродженця українського Поділля С. Джебевецького та С. Макарова у підводному кораблебудуванні [1, с. 115-117].

Поряд з тим, С. Макаров став основоположником протичовнової боротьби у Російському флоті. Так, коли 24 лютого 1904 р. він прибув до Порт-Артура і вступив в

командування Тихоокеанським флотом, він уже мав відомості про наявність у японців підводних човнів. Виходячи з цього, 15 березня командувач віддав по ескадрі наступний наказ: «У разі, якщо з якогось судна або міноносця буде виявлений підводний човен, треба негайно ж повертатися до нього носом або кормою, щоб становити меншу ціль для міни Уайтхеда, а якщо видно слід човна, то

продовжувати повертати, у міру її руху» [3, с. 494].

Ця інструкція була першою в світі інструкцією по боротьбі з підводними човнами. Але Макаров аж ніяк не вважав, що боротьба з ворожими підводними човнами повинна обмежитися тільки обороною. Поряд з іншими засобами він пропонував боротися з підводними човнами за допомогою артилерії і тарану. А коли в Балтійському флоті почали будувати перший російський підводний човен сучасного типу, Макаров попросив терміново вислати його в розібраному вигляді до Порт-Артура для участі в активних діях проти ворога. Але в морському міністерстві це прохання розцінили як чергове «божевілля» неспокойного адмірала і задовольнити його відмовилися [5]. Незабаром, для боротьби з підводним човнами був винайдений так званий «пірнающий» артилерійський снаряд.

Отже, будучи видатним військово-морським теоретиком і флотоводцем, який набагато випередив свій час, С. Макаров поклав в основу теорії ведення війни абсолютно новий для того часу принцип єдності стратегії всіх збройних сил держави, що лише і могло, на його думку, забезпечити успішний результат війни, який цілком знаходить підтвердження в сучасних умовах. Він, передбачивши значні спроможності підводних човнів у майбутній війні на морі, уперше висловив думку щодо можливості тактичного взаємодії підводних човнів з надводними кораблями, зокрема, не тільки про їх транспортування бойовими кораблями, а й, що важливіше, про участь їх у бойових зіткненнях у відкритому морі.

Характерно, що всі ці висловлювання Макарова відносяться до часу, коли використання підводних човнів не тільки у відкритому морі, але і для потреб берегової оборони вважалося важко здійсненою проблемою.

Повністю підтвердилося і передбачення Макарова про використання підводних човнів з метою блокади і для дій проти узбережжя противника. Так, у роки Другої світової війни підводні човни були використані японцями й американцями під час десантних операцій на островах Тихого океану. З тією ж метою англійці використовували підводні човни для розвідки при підготовці висадки десанту на узбережжі Франції та Італії. А під час Фолклендської (англо-аргентинської) війни у квітні 1982 р. при підготовці до висадки десанту в районі Порт-Стенлі підводний човен «Santa Fe» ВМС Аргентини (колишній американський типу «Balao» 1945 р. побудови)

висаджував групи спецпризначення для проведення розвідки протидесантної оборони і позначення пунктів висадки.

Усе ці напрацювання свідчать про надзвичайно високий рівень знань та досвіду адмірала, його уміння передбачати. В особі адмірала Макарова ми бачимо найбільшого вітчизняного військово-морського мислителя кінця XIX – початку XX ст., передового стратега свого часу, однаково сильного як у галузі теоретичних узагальнень, так і у впровадженні їх на практиці.

Таким чином, С. Макаров постає перед нами не лише як чудовий моряк, але і як прогресивний військовий діяч в найширшому сенсі цього слова, який спонукав кожного флотського офіцера в основу своєї діяльності мати за гасло слова «Пам'ятай війну!», які і сьогодні повинні залишатися такими для кожного українського військового моряка, кожного громадянина нашої держави.

Джерела і література

1. Калініченко О. О. Кортки: діяльність підводних мореплавців Одеси останньої чверті XIX ст. як історичне обґрунтування можливого відновлення ВМС ЗС України: монографія. Одеса: КП ОМД, 2019. 400 с.

2. Курков К. Н. Макаров Степан Осипович. Сражения и победы. 100 великих полководцев. Герой дня. URL: <http://100.histrf.ru/commanders/makarov-stepan-osipovich/> (дата обращения 1.09.2019).

3. Макаров С. О. Рассуждения по вопросам морской тактики. Москва: Военмориздат, 1943. 516 с.

4. Макаров, Степан Осипович. Википедия – свободная энциклопедия. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Макаров,_Степан_Осипович (дата обращения 1.09.2019).

5. Островский Б. Г. Адмирал Макаров. 2-е, испр. и доп. изд. Москва: Воениздат, 1954. 343 с. URL: http://militera.lib.ru/bio/ostrovsky_bg/index.html (дата обращения 1.09.2019).

6. Тарас А. Е. История подводных лодок 1624–1904. Москва: АСТ, Минск: Харвест, 2002. 240 с.

Sokoliuk S. M., The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy (Ukraine, Kyiv), sergnavy@ukr.net

Activities of Vice-Admiral S. Makarov on the development of undersea forces

The article revealed practical activity of an outstanding naval figure of the last quarter of the nineteenth century and early twentieth

century, Vice Admiral Stepan Yosypovich Makarov, native of city Mykolaiv, on development of underwater warfare. His views on the theory of submarine construction as well

as underwater warfare and anti-submarine combating were discussed in the article.

Key words: submarine, underwater shipbuilding, mine, self-propelled mine, torpedo, anti-submarine warfare.

УДК 37(091)(477.7)

Сугацька Н. В.

Миколаївського інституту права Національного університету «Одеська юридична академія» (Україна, Миколаїв),
sugatska@ukr.net

ЗАСНУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ РІШЕЛЬСЬСЬКОГО ЛІЦЕЮ

Проаналізовано діяльність Рішельєвського ліцею з моменту заснування (1817 р.) до відкриття на його базі Новоросійського університету (1865 р.). Визначено періоди в історії його діяльності. Наголошено на викладанні в ліцеї юридичних дисциплін.

Ключові слова: Рішельєвський ліцей, Новоросійський університет, юридичне відділення, фахівці-юристи, державні службовці.

Питання освіти в будь-якій з розвинутих держав завжди було і є одним з найважливіших. Це стосується і вищої освіти, яка має стати могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу. В цьому сенсі вагомим значення набуває знання основних історичних віх на шляху становлення та розвитку вищої освіти в Україні.

У 1817 р. в південному регіоні Російської імперії було вирішено створити вельми престижний навчальний заклад закритого типу – ліцей. Заклад призначався для освіти дітей вищих станів, переважно дворянства, із введенням строгої дисципліни та нагляду за моральністю вихованців. Такий привілейований навчальний заклад з найменуванням «Рішельєвський» (названий так з поваги до Дюка де Рішельє, генерал-губернатора краю у 1803–1815 рр.) було офіційно відкрито в Одесі 2 травня 1817 р. на базі Одеського шляхетного інституту, який заснував герцог де Рішельє у 1805 р. Але урочисте його відкриття відбулося у січні 1818 р. В Одеському обласному архіві зберігається документ, де зазначено: «Січня 7 числа 1818 р. відбулося тут урочисте відкриття Рішельєвського ліцею. Акт розпочався промовою Новоросійського генерал-губернатора і Одеського градоначальника графа О.Ф. Ланжерона. При акті були присутні багато громадян міста, всього близько 500 осіб, у тому числі духовенство, чиновники

та інші почесні громадяни». Закінчується цей документ словами: «Таким чином Одеса, яка швидко входить у змагання з найпершими містами Росії, вміщує у системах своїх цей заклад, який служить їй найкращою прикрасою» [1, с. 46].

Треба зазначити, що ліцей в той час був своєрідною установою, де освіта – середня та вища – йшли поруч зі специфічним вихованням учнів в дусі вірності «церкві, отечеству, престолу». Проте, специфічні умови Одеси та попередні школи, що тут вже були, надали Рішельєвському ліцею інший шлях розвитку, більш демократичний і загальноосвітній, з поступовим ухилом в бік університету, у що Рішельєвський ліцей і перетворився [4, с. 275].

Першим директором Рішельєвського ліцею (1817–1820 рр.) став абат Шарль Ніколь. Час управління абата Ніколя був щасливою епохою для ліцею. Відомий поет того часу К. М. Батюшков писав: «Ліцей в квітучому стані, і діти тут щасливі; вони в добрих руках. Дай Бог здоров'я абату Ніколя, що готує корисних людей для держави; він невтомний і метода його прекрасна» [2].

Навчальні плани ліцею не передбачали спеціалізації. Термін навчання становив 8 років. Заняття тривали по 6 годин: з 8 до 14. До 1820 р. викладання велось французькою мовою. За директора І. С. Орлая були удосконалені навчальні програми, до них було

включено математику, фізику, хімію, біологію, географію, історію та інші предмети; були поліпшені методи викладання; відкрито педагогічне відділення (згодом педінститут) для підготовки педагогічних кадрів для повітових та комерційних шкіл, при якому створена була кафедра педагогіки. У 1837 р. були організовані фізико-математичне і юридичне відділення, інститут східних мов, який готував перекладачів для військових закладів.

Історію ліцею можна поділити на два періоди: перший – 1817–1837 рр., коли навчальний заклад був близьким до середнього типу; другий – 1837–1864 рр., коли за структурою, програмами, системою викладання ліцей став фактично повністю вищим навчальним закладом.

Ліцей складався з чотирьох установ:

1. Початкове підготовче училище, в якому було три класи. Тут навчалися читання, письма, російській, грецькій, італійській, німецькій, французькій мовам, а також отримували початкові знання про арифметику і релігії.

2. Власне ліцей, який складався з п'яти класів. Тут вивчали граматику російської, латинської, грецької, французької, німецької, італійської мов, а також літературу (словесність), риторику, географію, статистику, математику, фізику, військову справу і «приємні мистецтва» (танці, фехтування).

3. Два вищих додаткових училища (щось на зразок факультетів), які мали по два класи. У будь-якому з них навчалися два роки. В одному викладали правознавство та політекономію, в другому – комерційні науки і бухгалтерію.

4. Четвертою установою, яка входила до ліцею, був, так званий, педагогічний інститут. Його вихованці, закінчивши курс, залишалися в ліцеї на шість років: перші чотири роки в ролі наглядців і два роки – ад'юнктами при професорах [4, с. 276].

У 1847 р. юридична освіта в Рішельєвському ліцеї набула статусу вищої на державному рівні: випускники юридичного відділення Рішельєвського ліцею вперше отримали дипломи і значки державного зразка про вищу юридичну освіту. Таким чином, здобуття вищої юридичної освіти в Одесі і на Півдні України сталося в 1847 р.

На юридичному відділенні Рішельєвського ліцею викладали римську словесність, енциклопедію та історію правознавства, російське законодавство і практичне судочинство. Крім того, викладались загальні

предмети: філософія, російська словесність, історія, статистика, а також обов'язкові для всіх студентів – богослов'я, церковна історія та церковне право. Юридичні науки викладали відомі правознавці: П. М. Протопопов, П. В. Архангельський, В. А. Ліоновський, К. К. Цин та ін. Багато з них друкували свої праці в «Одесском альманасі», який був популярним за кордоном.

На початку 1840-х рр. було відкрито камеральне відділення, на якому вивчались політична економія, наука про фінанси, про торгівлю та комерцію, фізика та фізична географія, хімія, природна історія, сільське господарство, технологія, архітектура та огляд російських законів. Тут готували фахівців-юристів у галузі державного і приватного права, державних службовців. Це відділення було найбільш численним.

Історично склалось так, що камеральне і юридичне відділення, які одержали статус «університетських факультетів» (а слухачі – звання університетського студента), стали попередниками спеціалізованої підготовки з публічно-правових наук на юридичному факультеті Імператорського (потім – Одеського) університету.

Студенти Рішельєвського ліцею носили формений одяг, а з 25 жовтня 1838 р. шпаги і трикутні капелюхи. Нагороджувалися студенти спеціальною медаллю. Всі учні ділилися на пансіонерів (так званих внутрішніх) і тих, що приходять (так званих зовнішніх). Перший випуск студентів Рішельєвського ліцею відбувся у 1821 р.

Рішельєвський ліцей став настільки популярним, що сюди посилали своїх дітей на навчання не тільки дворяни Півдня України, але і сім'ї аристократів з Петербурга, Москви та інших міст. У ліцеї навчалися сини князів Волконського, Четвертинського та інших видатних осіб.

Дисципліна в ліцеї була найсуворішою. У правилах для студентів, затверджених попечителем Одеського навчального округу 5 грудня 1853 р., передбачалось: а) за відсутність на 6 лекціях впродовж місяця без поважної причини – догана директора; б) за відсутність на 12 лекціях – ув'язнення в карцері. Якщо подібні прогули повторювались, то «поверх встановленого за вищезгадані штрафи студент позбувається наприкінці року права на іспит і залишається на тому ж курсі або виключається з ліцею» [3, с. 19].

Влітку 1861 р. Олександром II, який проїздом зупинився в Одесі, було подано прохання про відкриття тут університету. Імператор погодився на реформування Рішельєвського

ліцею на університет, урочисте відкриття якого відбулося 1(13) травня 1865 р.

Джерела та література

1. Аракелян М. Р., Василенко А. М., Горяга О. В. Історія Одеської школи права: навч.-метод. посіб. Одеса: Фенікс, 2015. 240 с.
2. Каменецкий Ф. История Ришельевского лицея 1817–1867 г. URL: <http://odesskiy.com/chisto-fakti-iz-zhizni-i-istorii/istorija-rishelevskogo-litseja-1817-1867g.html> (дата обращения: 1.09.2019).
3. Міхневич Л. В. Ришельвський лицей – витоки вищої юридичної освіти в Одесі. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2013. Вип. 182. Ч. 3. С. 18–26.
4. Покровський О. Стислий нарис історії Ришельвського лицю. *Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної*

України Запорізького державного університету: Південна Україна XVIII–XIX століття. Запоріжжя: ПА «Тандем-У», 2001. Вип. 6. С. 275–276.

Sugatska N. V., Mykolaiv Institute of Law of the National University «Odessa Law Academy» (Ukraine, Mykolaiv), sugatska@ukr.net

Foundation and Activities of the Richelieu Lyceum

The article analyzes the activity of the Richelieu Lyceum from the moment of its foundation (1817) up to the opening of the Novorossiysk University (1865) at its base. It determines the periods in the history of lyceum activity. The author emphasizes the teaching of legal disciplines in it.

Key words: Richelieu Lyceum, Novorossiysk University, legal department, lawyers, civil servants.

УДК 316.48

Ткаченко А. В.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
(Україна, Миколаїв),
anastasiya.tkachenko88@gmail.com

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ КОНФЛІКТУ

Автором розкрито сутність поняття конфлікт та основні підходи до його розуміння.

Ключові слова: конфлікт, конфліктна ситуація, комунікація.

На думку дослідника, найбільш доцільним буде розпочати аналіз даної проблематики із визначення і характеристики основних дефініцій. Поняття конфлікту є доволі складним і багатокомпонентним. Існує велика кількість визначень конфлікту, в залежності від різних критеріїв, контексту та ін.

Поняття «конфлікту» можна визначити, як відсутність згоди між двома або більше сторонами, які можуть бути фізичними особами або групами. Кожна сторона робить все можливе, щоб була прийнята її точка зору і заважає іншій стороні робити це саме [1, с. 53].

У свідомості людей конфлікт найчастіше ототожнюється з агресією, погрозами, суперечками, ворожістю, війною та ін. В результаті поширена думка, що конфлікт завжди є небажаним явищем і його необхідно негайно вирішувати, як тільки він виникне. Таке ставлення простежується в працях

авторів, які належать до шкали наукового управління та адміністративно-бюрократичного підходу. Ці погляди зумовлені тим, що функціонування ефективної організації розглядалося прихильниками цих шкіл, як порушення правил, процедур, взаємодії посадових осіб в умовах існування раціональної організаційної структури. Вважалося, що негайна ліквідація конфлікту повинна здійснюватися використанням зазначених вище складових організацій [1, с. 55].

Конфлікт може бути функціональним і сприяти підвищенню ефективності організації або дисфункціональним і призвести до зниження особистої задоволеності, групового співробітництва і ефективності організації. Роль конфлікту залежить від того, наскільки ефективно ним управляють. А щоб управляти конфліктом, необхідно розуміти причини

виникнення конфліктної ситуації. Найчастіше керівники вважають, що основною причиною конфліктів є зіткнення особистостей. Однак аналіз показує, що вину потрібно перенести і на інші фактори [2, с. 70].

Сучасна теорія і практика конфліктології свідчать, в реальному житті люди досить часто неоднаково сприймають і оцінюють ті чи інші події, і це нерідко призводить до спірних ситуацій. Якщо ситуація, що виникла, несе в собі загрозу для досягнення мети навіть одному з учасників взаємодії, то виникає конфлікт [4].

Конфліктна ситуація – це накопичені протиріччя, пов'язані з діяльністю суб'єктів соціальної взаємодії, що об'єктивно створюють підґрунтя для реального протиборства між ними. Конфліктна ситуація – це основна умова виникнення конфлікту на підставі порушення балансу інтересів учасників взаємодії. Деякі конфліктні ситуації існують тривалий час і не переростають у конфлікт тому, що індивіди не спілкуються один з одним. Для переходу конфліктної ситуації у конфлікт, як правило, необхідний зовнішній вплив або початок активних дій хоча б з однієї сторони конфлікту [4].

Конфлікт (від лат. *conflictus* – зіткнення) – це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда, у міжособистісних взаємодіях індивідів, або груп людей, які пов'язані з гострими негативними емоціями, переживаннями [4].

Для з'ясування сутності конфлікту важливо виділити його основні ознаки й сформулювати необхідні й достатні умови його виникнення.

Конфлікт характеризується такими специфічними ознаками:

1. Протилежність думок конфліктуючих сторін, або протилежність позицій у свідомості особистості, причому ця протилежність повинна бути виражена явно, доведена, так би мовити, до «точки кипіння» [3, с. 112].

2. Протиборство суб'єктів соціальної взаємодії, що характеризуються нанесенням взаємного збитку (морального, матеріального, фізичного, психологічного й т. ін.) [3, с. 113].

3. Відсутність комунікації між його учасниками, коли конфліктуєчі не тільки не слухають, але й не чують один одного. Взаємодія при відсутності комунікації носить руйнівний характер [3, с. 114].

4. Блокування нормального функціонування соціальної системи чи особистості [3, с. 115].

Таким чином, можна зробити висновок, що необхідними й достатніми умовами виникнення конфлікту є наявність у суб'єктів соціальної взаємодії протилежно спрямованих мотивів чи суджень, а також стану протиборства між ними.

Джерела та література

1. Анцупов А. Я., Баклановский С. В. Конфликтология в схемах и комментариях: учебное пособие. 2-е изд., перераб. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 304 с.

2. Гришина Н. В. Психология конфликта. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 464 с.

3. Орлянський В. С. Конфліктологія. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 258 с.

4. Конфліктологія: навч. посіб. для студ. ВНЗ інж.-пед. спец. / Д. В. Коваленко, І. М. Шалімова, О. М. Керницький, В. А. Бурбига, О. Б. Кравченко; Укр. інж.-пед. акад. Харків: Точка, 2012. 221 с.

Tkachenko A. V., Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Mykolaiv, Ukraine), anastasiya.tkachenko88@gmail.com

The essence and basic approaches to understanding the conflict

The author describes the essence of the concept of conflict and basic approaches to its understanding.

Key words: *conflict, conflict situation, communication.*

УДК 378.1(477):371.83

Трибулькевич К. Г.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
(Україна, Миколаїв),
tribulkevich@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЯК ЧИННИК ОРГАНІЗАЦІЇ САМОВРЯДНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ АКТИВНОСТІ

Здійснено аналіз функціонування молодіжних організацій та субкультур у період з 1991 року до сьогодні, досліджено потенціал впливу молодіжної активності на становлення особи студентського лідера.

Ключові слова: молодіжні організації, громадські організації, субкультури, студентське самоврядування, студент, молодь, діяльність, лідер.

Питання студентської молодіжної активності є надзвичайно актуальним в умовах побудови громадянського суспільства. Проблему досліджували вітчизняні науковці: О. М. Балакірева, В. С. Бондар, Т. В. Бондар, М. Ю. Варбан, Т. І. Виперайленко, Т. О. Вольфовська, О. А. Ганюкова, В. А. Головенько, Н. Ф. Головатий, І. Л. Демченко, І. А. Дідук, М. Ф. Димитров, Н. П. Дудар, І. В. Жадан, О. С. Копил, Т. О. Лукіна, М. Д. Міщенко, Л. П. Морозова, Л. Н. Овдієнко, Н. В. Паніна, С. І. Позняк, І. І. Прокопчук, М. П. Перепелиця, Ф. І. Прокоф'єва, Г. В. Святненко, В. А. Стьопіна, О. О. Яременко; російські соціологи: А. Л. Андреева, О. Д. Волгогонова, М. В. Енговатова, В. С. Магун та ін.

Метою статті є аналіз функціонування молодіжних організацій та субкультур у період з 1991 року до сьогодні; визначення потенціалу впливу молодіжної активності на становлення особи студентського лідера.

З другої половини 1990-х до початку 2000-х років наявна тенденція створення молодіжних наукових, просвітницьких, виховних організацій. Їх появу стимулював і закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», ухвалений в 1999 році [2]. Український національний комітет молодіжних організацій об'єднує більшість легальних молодіжних і дитячих організацій.

За напрямками діяльності визначають шість груп молодіжних організацій [1, с. 196-197]: молодіжні організації, зорієнтовані на

вирішення політичних проблем; молодіжні організації, зосереджені на вирішенні соціальних проблем; молодіжні організації, що займаються вивченням історії, фольклору, етнографії народів України; молодіжні благодійницькі організації; релігійні молодіжні організації; дитячі громадські організації.

Крім згаданих груп молодіжних організацій, можна визначити молодіжні організації за сферою професійної діяльності; за дозвіллевою діяльністю; за формуванням лідерських здібностей. Організації останньої групи найбільш сприяли розвитку студентського самоврядування та розвитку управлінських умінь студентів.

Велика кількість організацій були політизовані, зокрема: Товариство української студіюючої молоді ім. М. Міхновського, м. Харків, Харківська молодіжна патріотична організація «Сокіл», Клуб прихильників Д. Донцова, м. Львів.

У закладах вищої освіти всіх областей України впроваджено проект «Студентська республіка», суть якого полягає в створенні сучасного студентського центру університету, який об'єднує студентів та надає всі можливості для повноцінного функціонування та розвитку студентського самоврядування.

Значна кількість всеукраїнських молодіжних та дитячих організацій зумовлювала потребу узгодження їх діяльності, з метою чого наприкінці 2005 року створено Український молодіжний форум, що об'єднав більшість діючих всеукраїнських

молодіжних і дитячих об'єднань, а згодом приєднався до Європейського молодіжного форуму.

Невпинне зростання молодіжних та дитячих організацій (у 1992 р. – 7 [3], у 2005 р. – 130 [5], за О.В. Лісовцем, – 125, у 2010 р. – 195 [3]) було свідченням посилення демократичних тенденцій у країні, проте централізовану координацію роботою організацій, здійснити не могло жодне об'єднання, попри існуючі спроби.

У студентському середовищі активно розвивались неформальні студентські ініціативи – так звані «молодіжні субкультури», до яких належали музичні (реп, рейв, брейк, метал, джаз та ін.), епатажно-протестні (панки, байкери), романтико-ескейпістські (толкієністи, індіаністи, уніформісти, готи, емо), радикально-деструктивні (скінхеди), хакери, розправно-самосудні (гопники), релігійно-містичні (кришнаїти), гедоністично-розважальні (мажори). Деякі з них пов'язані з антисуспільною протиправною діяльністю, зокрема, розправно-самосудні та радикально-деструктивні угруповання, хакери; на межі дозволеного відбувається діяльність епатажно-протестних, релігійно-містичних та гедоністично-розважальних організацій. В таких країнах, як Білорусія, Вірменія, Росія, Саудівська Аравія, активно боролись з молодіжною суб-культурою емо, вбачаючи в ній загрозу суїцидальної поведінки молоді. Ідеологічний та організаційний вакуум молоді заповнювався формальними та неформальними молодіжними структурами, що підкреслювало потребу якісно організованої структури студентського самоврядування у закладі вищої освіти.

Здійснивши огляд сфер застосування молодіжної активності, можемо зробити висновок: серед умов і факторів розвитку людини провідну роль відіграє діяльність, у процесі якої розвиваються природні здібності та формуються якості особистості. Діяльність визначає спосіб людського існування, здатність вносити певні зміни у навколишнє середовище та власне «Я». І характер цих змін залежить

від потреб особистості, мети, засобу її реалізації та результату діяльності.

Реалізація молодіжної активності в органах студентського самоврядування, конструктивних видах діяльності молодіжних організацій, забезпечує становлення особистості лідера та є передумовою для демократичних засад становлення нашої держави.

Джерела та література

1. Волкова Н. П. Педагогіка. Київ: Академія, 2003. 576 с.
2. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.01.2016 р. № 281–XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 1. Ст. 2.
3. Лісовець О. В. Класифікації дитячих та молодіжних організацій. *Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України*. Київ: Альма-матер, 2011. URL: http://pidruchniki.com/-19720822/sotsiologiya/klasifikatsiyi_dityachih_molodizhnih_organizatsiy (дата звернення: 31.08.2019).
4. Трибулькевич К. Г. Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України (1917–2010 рр.): монографія. Одеса: КУПІРІЄНКО СВ, 2016. 454 с.
5. Український молодіжний форум: повний перелік учасників. *fri.net.ua*. URL: <http://fri-net.ua/node/1464> (дата звернення: 31.08.2019).

Trybulkevych K. H., Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Mykolaiv, Ukraine), tribulkevich@gmail.com

Peculiarities of activities of youth organizations as a factor of organization of self-government student activity

The analysis of the functioning of youth organizations and subcultures in the period from 1991 to the present, the potential of influence of youth activity on becoming a student leader has been investigated.

Key words: youth organizations, public organizations, subcultures, student self-government, student, youth, activity, leader.

УДК 37(091)(477.73)«18/19»

Холопова В. С.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського
(Україна, Миколаїв),
office@mdu.edu.ua

СТАНОВЛЕННЯ НАРОДНОЇ ОСВІТИ НА МИКОЛАЇВЩИНІ У XIX–XX СТОЛІТТЯХ: КОРОТКИЙ ОГЛЯД

*Проаналізовано розвиток освіти і науки на Миколаївщині XIX–XX століттях.
Охарактеризовано процес змін в духовному та культурному житті суспільства.*

Ключові поняття: початкова освіта, гімназія, учительський інститут.

В період XIX–XX століття особливо швидко зростали потреби суспільства в освіті. Розвиток промисловості і сільського господарства вимагав від працівників певних загальних і фахових знань. Усе це примушувало царський уряд не лише розширювати мережу навчальних закладів, а й періодично удосконалювати їх.

У свій час міністр освіти С. Уваров подав доповідну записку цареві Миколі I, в якій вимагав проводити русифікацію шкіл в Україні, заборонити українську мову в школах, посилити релігійне виховання учнів. «Положеннями про народні початкові школи» 1864 р., які надійшли і до Миколаївщини, царський уряд вимагав зміцнювати в народі релігійні поняття і виховувати учнів у душі відданості цареві.

У цілому ж, як свідчать документи та статистичні дані, освіта перебувала в занедбаному стані: не вистачало шкіл, підручників, учбового приладдя, вчителі одержували мізерну заробітну платню.

Середню освіту у XIX – на початку XX століть давали гімназії, духовні та учительські семінарії, спеціальні технічні та військові учбові заклади, реальні училища. Гімназії, що відкривалися з усіх губернських і окремих повітових містах, утримувалися за рахунок державних коштів і частково міських прибутків. Навчання було платним.

В першій половині XIX ст. в Україні було відкрито 19 гімназій. Загалом у них навчалось близько 4 тис. учнів. Першою в Україні в 1804 р. відкрилась Одеська комерційна гімназія [1].

Серйозними труднощами та недоліками народної освіти в дореволюційній Миколаївщині, була нестача вчителів.

Особливо не вистачало учителів для вищих початкових училищ. Ось чому за проханням губернатора, міської Думи та громадськості Миколаєва тимчасово виконуючий обов'язки міністра освіти Росії барон Таубе постановою від 18 липня 1913 р. дозволив відкрити в місті учительський інститут з училищем при ньому для підготовки викладачів прогімназії і вищих початкових училищ.

Інститут почав роботу 27 жовтня 1913 р. У складі першого класу і першого відділення 1-го класу міського при ньому училища. Потім щорічно набиралась одна група студентів у складі 25–30 чоловік. У 1916 році відбувся перший випуск 22 учителів. У 1917 р. в інституті було 3 навчальні групи. В першому класі навчалось 46 вихованців, у другому – 21, в третьому – 14. Однак 21 учень I–III класів перебував на військовій службі. До інституту приймалися представники усіх станів та віросповідань. З 81 студента від дворян було 2, духовенства – 1, міщан – 21, козаків – 7, селян – 47, почесних громадян – 2. З набору 1916–1917 навчального року з 34 осіб віком від 18 до 41 року, прийнятих на навчання, 25 уже мали звання учителя початкової або церковно-парафіяльної школи. Вступники склали екзамен з російської мови, географії, математики, історії та природознавства [2].

Період з 1918 до 1920 рр. був дуже важким у житті інституту. Центральна Рада вимагала одноразового переходу до викладання та діловодства українською мовою. Педагогічна рада відхилила ці вимоги, але Жданов П. М. вів діловодство на ламаній українській мові (суржиком). З початку 1918–1919 н. р. в інституті почалось викладання української мови та інших дисциплін українознавчого циклу. Радянська влада відмінила викладання

Закону Божого. Денікінці відмінили декрети Радянської влади, вводили свої: старий правопис, Закон Божий. Під час окупації Миколаєва німці зробили в навчальному корпусі інституту шпиталь (з 16 січня до 11 березня 1919 р.). Після цього був потрібен ремонт, постраждала також і бібліотека. На жовтень 1919 року на 3-х курсах інституту навчалось 173 вихованці. У штаті було: 21 викладач. Лікар, діловод-бухгалтер, швейцар, кур'єр, коридорний. Директором одноголосно був обраний П. М. Жданов.

У березні 1920 року учительський інститут було перетворено на педагогічний. 1921 року перейменованний в інститут народної освіти з чотирирічним терміном навчання. 1930 року був реорганізований в інститут соціального виховання з трирічним терміном навчання. 1934 року заклад перейменували у педагогічний інститут з чотирирічним терміном навчання. 1936 року при педінституті було відкрито вчительський інститут і вечірнє відділення. У серпні 1938 року відкрито заочний відділ. Перебував у віданні Народного Комісаріату освіти УРСР.

У 1941–1944 рр. інститут припиняв діяльність у зв'язку з тимчасовою нацистською окупацією міста. У квітні 1944 року відновив роботу у складі трьох факультетів: фізико-математичного, природознавчого, мови та літератури. 1946 року був підпорядкований Міністерству освіти УРСР. 1948 року інституті було присвоєно ім'я В. Г. Белінського.

У 1944–1950 рр. інститут мав три факультети: фізико-математичний, природознавчий і мови та літератури. У вересні 1950 року було закрито природознавчий факультет. 1958 року було відкрито факультет фізичного виховання та спорту, 1970 року – факультет музики та співів (музично-педагогічний), 1978 року – історичний факультет. 1979 року музично-педагогічний факультет перейменовано на факультет підготовки вчителів початкових класів.

У травні 1992 року назву закладу змінено на Миколаївський державний педагогічний

інститут. 1993 року в інституті відкрито правовий коледж з вечірньою формою навчання та створено факультет післядипломної освіти. 1999 року інститут перейменованний на педагогічний університет, 2002 року отримав статус державного університету, 2003 року йому присвоєно ім'я В. О. Сухомлинського [3].

Отже, коротко проаналізувавши історію розвитку освіти на Миколаївщині в період XIX–XX століття можна зазначити, що це питання стояло гостро і потребувало підтримки з боку керівництва. Але незважаючи на складну політичну ситуацію, все ж таки відкривалося багато навчальних закладів, які певною мірою задовольняли потреби суспільства.

Джерела та література

1. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX – начало XX в., ответственный редактор Днепров. Москва, 1991.
2. Освіта на Миколаївщині у XIX–XX століттях: (історичні нариси) / ред. В. Д. Будак, О. О. Дмитренко, Я. І. Журецький, В. Ф. Кривенець, О. І. Наріжний, А. І. Олійник, І. С. Павлик, Г. Ф. Романовський, А. Л. Ситченко, Л. В. Старовойт, П. М. Тригуб. Миколаїв: УДМУ, 1997. 176 с.
3. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ, 1991.

Kholopova V. S., Mykolaiv National University in the name of V. O. Sukhomlinsky (Ukraine, Mykolaiv), office@mdu.edu.ua

Design of national education in Mykolaiv region in the XIX–XX centuries: a brief overview

The development of education and science in Mykolaiv region of XIX–XX centuries is analyzed. The process of changes in the spiritual and cultural life of society is characterized.

Key words: elementary education, gymnasium, teacher's institute.

УДК 785.929.477.74

Шеремет В. В.

Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв» (Україна, Миколаїв),
vita_vl@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ АРКАСА В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ НАРОДНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ПІВНІЧНОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Виявлено основні соціокультурні явища, що характеризують розвиток народно-інструментального мистецтва Північного Причорномор'я на рубежі XIX–XX століть. Проаналізовано діяльність та визначено особистий внесок М. Аркаса у становлення національної культури та народно-інструментального мистецтва в причорноморському регіоні.

Ключові слова: М. Аркас, Північне Причорномор'я, народно-інструментальне мистецтво, національна культура.

Друга половина XIX століття, – це період до якого належать перші письмові згадки про побутування музичних етнотрадицій Північного Причорномор'я України (М. Аркас, М. Надєждін, Ф. Вовк), а також, про музичний інструментарій та традиції музикування представників різних етносів, що оселялися на теренах причорноморського регіону з різних причин.

На початку XX століття на теренах краю з'являються перші відділення Російського музичного товариства (РМТ), перші приватні музичні класи та школи, народні консерваторії де впроваджувалося навчання гри на народних інструментах, набрав активності самодіяльний рух та ставали відомими імена яскравих виконавців-аматорів, а згодом, й професіоналів.

Також, рубіж XIX–XX століть позначений заснуванням музичних училищ в Одесі (1897 р.), Миколаєві (1900 р.), Херсоні (1905 р.) та консерваторії в Одесі (1913 р.), в яких у різні часи відкривалися відділення народних інструментів, а у консерваторії кафедра народних інструментів.

Початок XX ст. відзначився розвитком української культури в регіоні, зокрема, традицій музикування на українських народних інструментах (бандурі, кобзі, скрипці, сопілці) і в цьому є велика заслуга Миколи Аркаса – громадського діяча, історика, краєзнавця, фольклориста, композитора,

діяльність якого відкривала широкому загалу українську народну культуру на теренах Північного Причорномор'я, у зазначений період.

Постать М. Аркаса увійшла в історію культури України та, зокрема, Північного Причорномор'я, не тільки як автора першої національної опери «Катерина» за однойменною поемою Т. Шевченка, але й як організатора та активного діяча відділення товариства «Просвіта» у місті Миколаєві (1907 р.). Метою товариства на чолі з М. Аркасом була пропаганда української культури, прищеплення любові та поваги у тогочасному суспільстві до національної мови, театру, музики, зокрема до народної поетичної та музичної творчості, піднесення національної свідомості українців.

Витоки музики М. Аркаса беруть свій початок у народній музичній творчості. Музика до його опери «Катерина» побудована на інтонаціях до народних пісень і танців, записаних композитором на Миколаївщині, зокрема у с. Корениха. Так, інструментальний «Козачок» з опери, теж побудований на автентичному танцювальному мотиві та має цікаву обробку [2, с. 14].

Ще у студентські роки М. Аркас захопився кобзарством та став невтомним збирачем народних пісень, які черпав переважно від незрячих бандуристів. Запрошені у різні часи з усієї України, кобзарі і бандуристи бували у

Миколаєві, у домі М. Аркаса, який влаштував «українським Гомерам» – кобзарям публічні концерти, ретельно записував їх твори [2, с. 14].

Протягом тривалого часу М. Аркас мав листування та зустрічався із відомим кобзарем-бандуристом Терентієм Пархоменком, який у 1906 році, після ряду концертів, відправляючись з Причорномор'я додому, подарував м. Миколаєву свою бандуру, що зберігається у нинішній час у краєзнавчому музеї міста. [1, с. 4; 2, с.13; 3, с. 25].

Творчі зв'язки М. Аркаса із українською культурною елітою: письменником Є. Чикаленком, фольклористом Г. Хоткевичем, композитором М. Лисенком, драматургом та театральним діячем М. Кропивницьким, поетесою Л. Українкою та іншими, а також, залучення до культурного життя Причорноморського регіону кобзарів-лірників, бандуристів сприяли розвитку та популяризації української національної культури та, зокрема, традиційного кобзарсько-лірницького мистецтва на Миколаївщині та у Північному Причорномор'ї, наприкінці ХІХ – початку ХХ століть [2, с. 41; 3, с. 13-16].

Джерела і література

1. Макаренко О. П. Музичні традиції та сучасність у фольклорі південноукраїнського краю: навчальний посібник. Миколаїв: МДУ, 2007. 172 с.
2. Мельгерт А. В., Теренова О. В., Худояш Л. О. Музичний аспект культурницької діяльності М. М. Аркаса. *М. М. Аркас: погляд із сьогодення: зб. матеріалів ІІ міжвузівської студентської наук.-практ. конф.* (м. Миколаїв, 24-29 березня 1998 р.). Миколаїв, 1998. 135 с.
3. ДАМО (Держ. архів Миколаївської обл.). Ф. 2852. Оп. №1. Од. зб. 11. 183 с.

Sheremet V. V., Mykolaiv Branch of Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Mykolaiv), vita_vl@ukr.net

The activities of Mykola Arkas in the context of the study of history folk-instrumental arts of the Northern Black Sea

The main sociocultural phenomena that characterize the development of folk and instrumental art of the Northern Black Sea are revealed at the turn of the 19th-20th centuries. The activity is analyzed and the personal contribution of M. Arkas in the formation of national culture and folk-instrumental art in the Black Sea region is determined.

Key words: M. Arkas, Northern Black Sea, folk-instrumental arts, national culture.

ЗМІСТ

<i>Бобіна О. В.</i> Пам'ятай про війну: уроки адмірала Макарова.....	4
<i>Демьяненко Ю. Н.</i> Александр Викторович Ельчанинов – потомок династии офицеров, просветитель, публицист и священник	5
<i>Демьяненко Ю. Н., Гаврилов И. В.</i> Морской офицер Спиридон Матвеевич Иванов – ученик николаевской александровской мужской гимназии.....	12
<i>Золотухін А. І.</i> Хто створив золоту скіфську пектораль?	21
<i>Золотухін А. І.</i> Емінак – це псевдонім автора золотої скіфської пекторалі!.....	25
<i>Іванова Г. А.</i> Жінки у складі демократичної Миколаївської міської думи.....	27
<i>Коваль Г. П.</i> Деятельность Аккерманского городской думы в решении проблемы городского бичевика и пристани в 1898 году.....	30
<i>Коваль Г. П.</i> Деятельность Николаевской городской думы в обустройстве электрического освещения в Николаеве в 1898 году.....	32
<i>Коваль Г. П., Коваль Р. Г., Коваль О. Г.</i> Розкопки на місці Ольвії в 1910–1911 роках	34
<i>Костирко Т. М., Корольова Т. Д.</i> Віце-адмірал Степан Йосипович Макаров: роль бібліотечного краєзнавства з формування і популяризації наукових досягнень видатного флотоводця і дослідника.....	36
<i>Котляр Ю. В.</i> 1919 рік на Миколаївщині	38
<i>Кравчук О. Ю.</i> Політичні субкультури у сучасній Україні.....	40
<i>Красноноженко Л. О.</i> Історія однієї вулиці: вулиця Спаська, м. Миколаїв.....	42
<i>Крикалова І. В.</i> Голод 1946–1947 років на Миколаївщині.....	43
<i>Літвінова М. Б., Штанько О. Д.</i> Необхідність розробки STEM-концепції для ЗВТО суднобудівного профілю.....	46
<i>Ляшенко В. В.</i> Пріоритетні напрями інноваційно-інвестиційної привабливості на регіональному рівні.....	48
<i>Ляшко Н. С.</i> Початок німецько-румунської окупації Миколаєва (літо 1941 р.).....	50
<i>Марченко О. М.</i> Народна релігійність парафіян Херсонської єпархії за матеріалами «Херсонських єпархіальних відомостей»	52
<i>Матвієнко Л. В.</i> Соціальний склад населення Миколаєва кінець XVIII – початок XX століття.....	54
<i>Мельник М. О.</i> Віктор Хоменко, учасник розвідувально-диверсійної організації «Миколаївський центр»	55
<i>Мицик С. В.</i> Роль Миколаївського коледжу культури і мистецтв у формуванні арт простору м. Миколаєва.....	57
<i>Морозова О. С.</i> Василь Андрійович Страдомський (1831–1902 рр.) – яскравий виразник знаного роду Страдомських в Миколаєві.....	60
<i>Петренко О. М.</i> Увічнення пам'яті С. Й. Макарова в мистецтві: аспекти втілення героїки подвигу	62
<i>Серединський О. В.</i> Сторінки біографії адмірала Михайла Петровича Лазарева.....	64
<i>Соколюк С. М.</i> Діяльність віце-адмірала С. Макарова з розвитку підводних сил.....	66
<i>Сугацька Н. В.</i> Заснування та діяльність Рішельєвського ліцею.....	71
<i>Ткаченко А. В.</i> Сутність та основні підходи до розуміння конфлікту.....	73
<i>Трибулькевич К. Г.</i> Особливості діяльності молодіжних організацій як чинник організації самоврядної студентської активності.....	75
<i>Холопова В. С.</i> Становлення народної освіти на Миколаївщині у XIX–XX століттях: короткий огляд	77

Шеремет В. В. Діяльність Миколи Аркаса в контексті вивчення історії народно-інструментального мистецтва Північного Причорномор'я.....79

Наукове видання

**МИКОЛАЇВЩИНА І ПІВНІЧНЕ
ПРИЧОРНОМОР'Я: ІСТОРІЯ І
СУЧАСНІСТЬ
ДО 170-ОЇ РІЧНИЦІ ВІД ДНЯ
НАРОДЖЕННЯ АДМІРАЛА
С. О. МАКАРОВА**

Всеукраїнська науково-методична конференція

27 вересня 2019 р.

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

(українською, російською та англійською мовами)

Відповідальний за випуск О. В. Бобіна

**Науково-дослідна частина
Національного університету
кораблебудування
імені адмірала Макарова**

**54025, м. Миколаїв,
просп. Героїв України, 9
Тел.: (0512) 70-91-04
<http://conference.nuos.edu>
e-mail: conference@nuos.edu.ua**

**Навчально-науковий
гуманітарний інститут
Національного університету
кораблебудування
імені адмірала Макарова**

**54025, м. Миколаїв,
просп. Героїв України, 9
Тел.: (0512) 42-47-33**